

**II МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**II INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE**

**Реалії та перспективи соціально-
економічного розвитку під час війни**

**Realities and prospects of socio-economic
development during the war**

**15 вересня 2025 р.
м. Черкаси, Україна**

**September 15, 2025
Cherkasy, Ukraine**

**EASTERN EUROPEAN
CENTER FOR SCIENTIFIC
RESEARCH**

II Міжнародна науково-
практична конференція

Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни

Матеріали

15 вересня 2025 р.

м. Черкаси, Україна

II International scientific
and practical conference

Realities and prospects of socio-economic development during the war

Proceedings

September 15, 2025

Cherkasy, Ukraine

УДК 33

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915>

Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / Східноєвропейський центр наукових досліджень (Черкаси, 15 вересня 2025 р). Research Europe, 2025. 104 с.

До збірника ввійшли матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни", яка відбулася 15 вересня 2025 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Матеріали конференції опубліковані мовою оригіналу та в обсязі, наданому авторами. Збірник відформатовано та підготовлено до публікації в уніфікованому стилі без змін змісту окремих тез доповідей. Автори несуть повну відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації, поданої в їхніх матеріалах.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

© Східноєвропейський центр
наукових досліджень, 2025

© Research Europe, 2025

Офіційний сайт: researcheurope.org

Realities and prospects of socio-economic development during the war : proceedings of the II International scientific and practical conference / Eastern European Center for Scientific Research (Cherkasy, 2025, September 15). Research Europe, 2025. 104 p.

The collection includes the proceedings of the II International scientific and practical conference "Realities and prospects of socio-economic development during the war", which took place on 15 September 2025. This collection is intended for scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the general public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

The conference proceedings are published in the original language and as submitted by the authors. The collection has been formatted and prepared for publication in a unified style, without altering the content of individual contributions. The authors are fully responsible for the accuracy of the facts, proper names, quotations, statistical data, industry terminology, and other information presented in their materials.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, proper citation of the authors is required when using any scientific ideas or materials from this collection.

ЗМІСТ
TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА
SECTION 1. ECONOMICS

Наман, Н., Counteracting illegal migration.	9
Гречана С. І. Ланцюг когерентності відновлення соціально-економічної інфраструктури та місцевого економічного розвитку.	12
Кліменкова В. І. Стан науково-технологічної політики України очима науковців.	15
Корнівська В. О. Цифрова людина у контексті повоєнного розвитку.	19
Косінський П. М., Дубінчин В. В. Інституційні засади сталого промислового розвитку України в умовах воєнних та післявоєнних викликів.	22
Лепський Р. С. Комерційні ризики у сфері інноваційної діяльності підприємств.	26
Новак І. М. Сфера праці в Україні в умовах воєнного стану: рівень довіри до профспілок.	30

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
SECTION 2. INTERNATIONAL RELATIONS

Неухацька С. Поствоєнна відбудова спортивної інфраструктури України у контексті міжнародних відносин та економічної дипломатії.	34
--	----

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ
SECTION 3. ACCOUNTING AND TAXATION

Белкін Л. М., Юринець Ю. Л., Белкін М. Л. (Не)оподаткування відшкодованих фізичним особам судових витрат.	38
---	----

Сук П. Л.

Розподіл витрат майбутніх періодів за
оберненим методом на основі чистого
доходу від реалізації готової продукції. 43

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

SECTION 4. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Герчаківський С. Д.

Припинення оборотів контрафактної продукції
в Україні: фіскально-правовий контекст. 49

Ковальов Д. Г.

Фінансове стимулювання інноваційних процесів
в умовах діджиталізації економіки та суспільства. 53

Лисенко Т. М.

Інклюзивне страхування в контексті
досягнення цілей сталого розвитку. 57

СЕКЦІЯ 5. МЕНЕДЖМЕНТ

SECTION 5. MANAGEMENT

Сарахман О. М.

GPS-трекінг як інструмент підвищення
ефективності транспортного менеджменту. 59

Ціжма О. А., Ціжма Ю. І.

Реалії та перспективи торговельної діяльності
суб'єктів малого підприємництва в умовах війни. 61

СЕКЦІЯ 6. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

SECTION 6. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Сидоренко В. О.

Міжнародна фінансова підтримка у відновленні України. 66

Сікало М. В.

Публічне управління цифровими даними в агросекторі
під час війни: державні реєстри даних, аналітика
та відповідність євростандартам. 70

Шевчук О. Р.

Каталізатори сталого розвитку
територій у сучасних умовах. 75

СЕКЦІЯ 7. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

SECTION 7. TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Степанець І. О., Лола М. А.

Вплив технологій штучного інтелекту
на туристичну індустрію. 78

Шевченко А. В., Колотуха О. В.

МааS-рішення для інтеграції транспортної
та туристської інфраструктури українських
міст під час війни. 81

СЕКЦІЯ 8. ПРАВО

SECTION 8. LAW

Долинська Т. С.

Протидія зловживанням у сфері розподілу
гуманітарної допомоги в умовах війни. 86

Коротких Л. С.

Реалізація прав корінних народів в умовах війни:
міжнародні стандарти та українські перспективи розвитку. 88

Чемерис М. С.

Благодійний грант як предмет
фінансово-правового регулювання. 92

Щербина В. С., Боднар Т. В.

Господарські товариства публічного сектору
в механізмі публічно-приватного партнерства. 96

СЕКЦІЯ 9. ПЕДАГОГІКА

SECTION 9. PEDAGOGY

Чорноус В. П.

Методика застосування проектного
навчання на заняттях з іноземної мови
у закладах вищої медичної освіти. 100

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА
SECTION 1. ECONOMICS

УДК 314.74:341.43

JEL Classification: F22, K37

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.03>

Haman, H.,
PhD (Economics),
Associate Professor of the Department of
Economic Theory, Accounting and Taxation,
Kyiv National University of Construction
and Architecture, Kyiv

COUNTERACTING ILLEGAL MIGRATION

The movement of people, known as migration, has been a fundamental aspect of human existence since ancient times. Over the years, individuals have relocated to improve their quality of life, escape from conflicts, or explore new prospects. Contrary to popular belief, the majority of migration is well-regulated, secure, and primarily linked to work opportunities within specific regions. While dramatic migration stories often make headlines, they represent only a fraction of the larger picture. Unfortunately, misinformation and political agendas have skewed the public perception of migration, leading to distorted narratives that fail to accurately represent its basic facts and the intricate realities that vary in different contexts [1].

Resistance to illegal migration becomes particularly relevant in times of war due to the escalation of conflict, decreased levels of security, and stability in the country. People in conflict zones or temporarily occupied territories may try to flee abroad in search of safety. Illegal migration can also pose issues for the countries that people are attempting to enter, including security concerns and social tensions.

Illegal migration of people, resources, and capital is the process of crossing borders of countries without the necessary permits or agreements with the immigration service. Illegal migration can have negative social, economic, and political consequences for both the migrant themselves and the host country. It can also lead to tension in international relations and violate the laws of the country where illegal migration occurs.

Roughly one-third of all international migration flows in the world are currently happening without proper control. This is due to increasing tensions between attracting more people to migration processes, natural population mobility growth, globalization, and the strictness of immigration rules in countries that are most attractive to migrants, as well as the onset of military actions in our country, the Middle East, and others. Since February 24, 2022, the migration of Ukrainian citizens abroad has acquired a new status - forced and secure. However, let's not forget that in addition to this, the number of illegal migration continues to grow and increase, including illegal border crossings by conscript-age men, resource exportation, business, material assets, intellectual property items, and others.

Mass migration of Ukrainian refugees has led to a positive impact on the economies of EU countries. Ukrainian spending abroad in 2022 nearly tripled compared to the previous year, contributing to the growth of goods and services production in the host countries. It is forecasted that the increase in Ukrainian refugees will help increase the volume of goods and services production in EU countries by 1-2% by 2026. 4.34 million under temporary protection in July 2025 in the EU [2]. In most cases, the human potential of Ukrainians is highly skilled and can create additional value. This has formed the basis for European countries to choose a strategy of integrating Ukrainian refugees in the migration context. One key aspect of this integration is supporting Ukrainian refugees in finding employment and acquiring additional skills, including through various professional adaptation programs and language courses.

On the other hand, Ukraine faces negative consequences of migration, including loss of human potential and workforce, which can threaten the country's economic and societal development. With a large number of emigrating individuals, especially skilled professionals, we are losing an important resource for our progress. This situation also impacts demographic changes, particularly an increase in the percentage of the elderly population, which has a negative impact on society in Ukraine as a whole.

The fight against illegal migration at the present stage is taking place on all levels, from the central (state) level to the global level through international organizations. Important global organizations actively combating this phenomenon include: the UN, International Criminal Court, Council of Europe, EU. However, in today's realities of war, Ukraine sees the inefficiency and inadequacy of the functions of most international organizations. Therefore, we are confident that over time, they will all be transformed to meet the modern requirements of the world community and clearly respond to the challenges of today, including those related to combating illegal migration.

Interestingly, the concept of "illegal migrant" remains legally undefined, although the state constantly emphasizes the importance and necessity of combating this phenomenon.

Illegal migrants avoid paying taxes and contributions to social funds and usually do not use social services due to lack of necessary rights and fear of being detected and deported from the country. Local residents sometimes see migrants as competitors in the labor market, accusing them of being willing to work for minimum wage, which not only leads to job losses but also to a decrease in overall wage levels. However, scientific research does not confirm this, as migrants do not replace local workers but work in a separate segment of the labor market, performing difficult, dangerous, and less prestigious work.

The most vulnerable group in the labor market is young people. This segment is characterized by a high level of unemployment, low wages, and job instability. Various factors have significantly impacted the role of youth in modern society, including war, frequent anxieties, economic situation, employment policies, mismatch of supply and demand in the labor market, fierce competition for a limited number of well-paid positions, lack of effective mechanisms for state regulation of specialist demand and student flow into higher education institutions, and lack of work experience. It is important to note that young people are quite naive despite their life experience, making them flexible and susceptible to external influence regarding matters of falsely high-paying work.

We observe that our illegal or criminal business is developing rapidly, as well as the world's, due to the illegal crossing of borders by migration flows of domestic capital. People are willing to pay significant amounts for illegal border crossing, and businesses, responding to such demand, create a coalition with state authorities or their representatives and contribute to the spread of this phenomenon.

The EU migration policy should ensure the security of citizens and border management, combat illegal migration, constantly improve and cooperate. Increasing demands for supporting the EU population is another factor that influences migration policy. The constant movement of population, aging of certain EU nations requires strategic decisions to attract migrants to ensure economic growth and social stability.

Due to wars, military conflicts currently taking place in many countries around the world, the global community needs to review the issues of the movement and sheltering of refugees, the way and responsibility of other countries for these actions, the specifics of domestic capital movement. Ukraine also needs to make a number of changes to its legislation to improve the system of determining refugee status and providing shelter on its territory. Problems with the asylum system in Ukraine have led to a situation where Ukraine is unable to fulfill its international obligations and constantly faces criticism from human rights organizations. Furthermore, Ukraine's Constitution requires the adoption of a law establishing the foundations of migration policy regarding issues of illegal migration and possible consequences of such migration, their further regulation. Moreover, the adoption of such a law should be preceded by broad expert and public discussion so that this regulatory act can become a comprehensive strategy underlying the country's migration management policy [3].

Ukraine also needs to ensure security and change the level of security around the country's borders, especially from the north and east, where aggressor countries are located. The creation of an integrated border security system is impossible without equipping the Border Service with modern technologies for surveillance, transportation, and communication. In addition, Ukraine needs to organize a network of temporary detention centers for illegal migrants, as well as places where they can be temporarily held at border crossings and police departments.

Considering the lack of sufficient funding and significant debts, Ukraine has the right to appeal to the EU to share the financial burden for technical equipment of the border, which it shares with the EU, for training of professional personnel, and for strengthening the institutional capacity of Ukrainian services.

References

1. World Migration Report 2024 (2025). International Organization for Migration. <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/foreword/foreword>.
2. 4.34 million under temporary protection in July (2025). Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250910-1?etrans=uk>.
3. Ukraine's policy to control illegal migration (2006). International Centre for policy studies (Kyiv, Ukraine), Institute for public affairs (Warsaw, Poland). Kyiv. [https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/migration_policy_eng\(1\).pdf](https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/migration_policy_eng(1).pdf).

УДК 332.122:338.49+352
JEL Classification: R58, O18

Гречана С. І.,
канд. екон. наук, доцент,
старший науковий співробітник,
ДУ "Інститут економіко-правових
досліджень імені В. К. Макутова
НАН України", м. Київ

ЛАНЦЮГ КОГЕРЕНТНОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Збройна агресія росії нанесла Україні колосальної шкоди. Агресор привів до нашої реальності людські втрати, руїни та матеріальні збитки, забравши безпеку, території та мрії про успішний розвиток. Україна стала взірцем стійкості та мужності сил оборони, згуртованості та жертвовності громадян. Крім того, українці змогли обернути власні сумніви та розчарування на віру у відродження, почавши за підтримки партнерів широкомасштабну відбудову під час війни.

Одним з пріоритетів відбудови є відновлення та розбудова соціально-економічної інфраструктури. І це розуміло, бо саме вона забезпечує основу для поживлення місцевої економіки. Її проявами є зростання ВРП, залучення інвестицій, активізація ділової активності, підвищенні якості життя населення, тощо. У свою чергу, місцевий економічний розвиток може стимулювати або стримувати темпи та якість відновлення, оскільки є джерелом ресурсів та рушієм змін. Отже взаємозв'язок місцевого економічного розвитку та інфраструктурного відновлення набувають все більшої актуальності, потребуючи детального розгляду всіх його напрямів та впливів.

Метою даного дослідження є виявлення та обґрунтування циклічних впливів у взаємозв'язку між відновленням соціально-економічної інфраструктури та місцевим економічним розвитком, що формують замкнутий ланцюг когерентності.

Сталий розвиток країни відбувається за умов активного місцевого економічного розвитку (МЕР) її регіонів та територіальних громад, підґрунтям якого є розгалужена соціально-економічна інфраструктура. Соціально-економічна інфраструктура є структурою та активами, які підтримують суспільство в економічному та соціальному плані в його зусиллях з розвитку [1]. Вона впливає на економіку та якість життя людей, є одночасно об'єктом державного управління та окремою підсистемою господарського комплексу [2, с. 63].

Важливість соціально-економічної інфраструктури в процесах економічного, соціального та екологічного зростання давно визнана, а довгостроковий позитивний вплив доведено численними емпіричними дослідженнями. Досвід останніх десятиліть повоєнного відновлення країн це також переконливо доводить. По-перше, соціально-економічна інфраструктура стає базисом відродження. По-друге, її об'єкти стають найпершими цілями знищення, бо руйнують безпеку, несуть збитки та віктимізують населення. По-третє, розбудова постраждалої соціально-економічної інфраструктури не тільки дає старт відновленню нормальної життєдіяльності території, але й сприяє колективній соціально-психологічній реабілітації.

Проведене дослідження ролі соціально-економічної інфраструктури у МЕР в контексті виявлення їх взаємозв'язку дозволило визначити наступні компоненти такого впливу (прямого): поліпшення якості життя населення; розвиток людського капіталу; сприяння економічному зростанню; зростання доходів населення; зменшення регіональних диспропорцій; посилення соціальної стабільності; екологічний та просторовий розвиток. Очікуваним результатом такого впливу є економічне зростання, зміна доходів населення, покращення демографії та ринку праці, розвиток малого та середнього підприємництва, зростання інвестиційної привабливості, формування екологічної стійкості та зміна якості життя, розширення надання публічних послуг, цифрова трансформація.

В той же час, відновлення зруйнованого та розбудова соціально-економічної інфраструктури територіальних громад ґрунтується на результатах та в процесі місцевого економічного розвитку - взаємодії та синергії дій всіх стейкхолдерів з метою відбудови громади та підвищення якості життя її мешканців. МЕР – це спільна робота місцевих громад з метою досягнення сталого економічного зростання, яке приносить економічні вигоди та покращує якість життя всіх членів громади [3]. Він ініціюється на місцях та зосереджується на їх специфічних потребах та ресурсах, забезпечує розвиток економічного потенціалу території для покращення її економічного майбутнього та якості життя. Крім того, залучає широке коло стейкхолдерів: громаду, державну владу, місцеве самоврядування, бізнес та громадянське суспільство, які будуть спільно працювати над забезпеченням кращого економічного зростання та створення робочих місць [4, с.124].

Компонентами впливу МЕР на відновлення соціально-економічної інфраструктури (зворотного), за авторською думкою, є: залучення інвестицій в інфраструктурні проекти; приріст місцевих бюджетних ресурсів; створення робочих місць, зменшення трудової міграції; розвиток інституційної спроможності громади; інновації та цифровізація, Smart City; зміцнення просторового планування; попит на "зелену" інфраструктуру.

Результатом такого впливу є новий щабель місцевого економічного розвитку, який забезпечує формування необхідних умов та фінансових ресурсів для подальшої розбудови соціально-економічної інфраструктури.

Отже, наведені напрями когерентних зв'язків демонструють, що взаємозв'язок відновлення соціально-економічної інфраструктури та МЕР є циклічним та мультиплікативним. Прямий вплив (відновлення соціально-економічної інфраструктури на МЕР) створює базові умови для поживавлення місцевої економіки через залучення інвестицій, активізацію ділової активності, підвищення якості життя населення, тощо. Зворотний зв'язок (МЕР на відновлення та модернізацію соціально-економічної інфраструктури) забезпечує фінансування та управлінську підтримку інфраструктури, формуючи замкнуту ресурсну допомогу. Констатуємо наявність циклічної трансформації ролей МЕР та соціально-економічної інфраструктури у їх когерентній площині, можна стверджувати про утворення замкнутого ланцюгу когерентності (рис. 1).

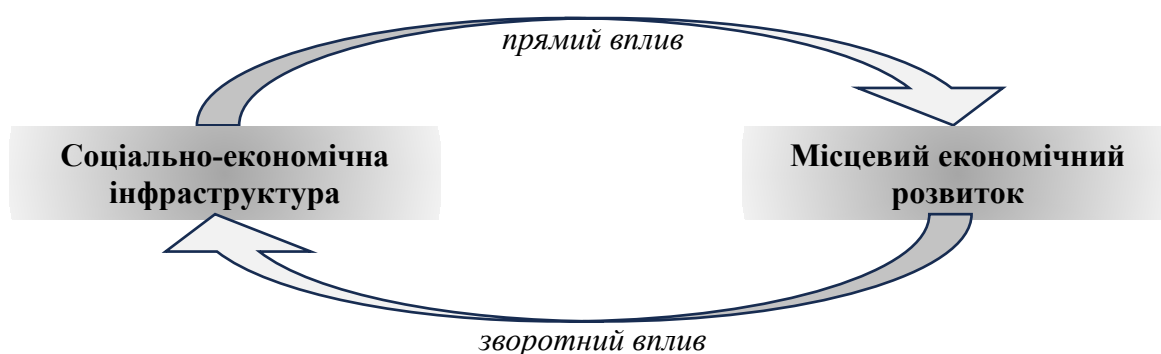

Рис. 1. Замкнутий ланцюг когерентності відновлення соціально-економічної інфраструктури та місцевого економічного розвитку

Розглядаючи сутність ланцюга когерентності відновлення соціально-економічної інфраструктури та місцевого економічного розвитку, слід зазначити, що окремі взаємозалежні процеси - відновлення соціально-економічної інфраструктури та МЕР, формують і стимулюють один одного. Відновлення інфраструктури стимулює розвиток економіки (прямий вплив), а зростання місцевої економіки забезпечує потік ресурсів для її фінансування та розширення (зворотній вплив) і т.д. При чому, кожен процес посилює інший, створюючи ефект мультиплікатора, завдяки чому виникають довгострокові позитивні тренди відновлення громад. А кожен новий цикл взаємодії призводить до накопичення позитивних результатів: зростає стійкість громад, розширюються можливості розвитку, зміцнюється соціально-економічна стабільність.

Тому замкнутий ланцюг когерентності можна розглядати як основу резильєнтності громад у період відновлення після кризи чи конфлікту. Його реалізація забезпечує баланс між короткостроковими потребами відбудови та довгостроковими перспективами економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Frank, A.U.: Socio-economic units: their life and motion. In: Frank, A.U., Raper, J., Cheylan, J.P. (eds.) Life and Motion of Socio-Economic Units, pp. 21–34. Taylor & Francis, London. 2001.
2. Грозов В.Д. Соціально-економічна інфраструктура регіону як об'єкт державного управління. Наукові праці МАУП. 2009. № 4 (23). с. 59–65.
3. Irawati M., Winaktoe W. Local Economic Development for Financing Infrastructure. Conference: Indonesian Planning School Association. July 2011. Makassar, Indonesia.
4. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. К.: ТОВ "ПІДПРИЄМСТВО "ВІ ЕН ЕЙ". 2015. 256 с.

УДК 001.1+001.89+17.022.2

JEL Classification: O38, O32

Кліменкова В. І.,

молодший науковий співробітник,

ДУ "Інститут досліджень науково-технічного
потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва

НАН України", м. Київ

СТАН НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ОЧИМА НАУКОВЦІВ

В роботі проаналізовано результати прогнозно-аналітичного дослідження "Український науково-технічний форсайт" за тематичним напрямом "Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, штучний інтелект, робототехніка, кібербезпека", виконаного у 2024 р. співробітниками ДУ "Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України" за підтримки Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, яке є продовженням та розвитком прогнозно-аналітичного дослідження, що проводилося у 2021 році [1].

В якості експертів було запрошено провідних вчених установ НАН України, кандидатури яких запропонували відділення НАН України, а також експерти-добровольці та експерти, яких рекомендували залучені раніше експерти. Загалом в дослідженні прийняло участь 543 експерти.

Анкетування, яке проводилося в серпні-листопаді 2024 року за оновленою інструкцією метода Дельфі [2]. Відповідно до методики виконання дослідження "Український науково-технічний форсайт" анкетування проводилося у три тури, в кожному з яких експерти мали надати оцінку від 1-5 балів за критеріями: актуальність, кадрове забезпечення, наявне обладнання, доробок та міжнародне співробітництво.

Проаналізуємо більш детально результати отримані в ході виконання дослідження за тематичним напрямом "Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, штучний інтелект, робототехніка, кібербезпека". Інформаційно-комунікаційні технології дуже активно розвиваються в світі і починають відігравати ключову роль у розвитку економіки, науки та суспільства. Особливо актуальні ці проблеми для обороноздатності України в умовах повномасштабної агресії рф.

До анкетування за напрямом "Інформаційно-комунікаційні технології" було залучено 37 експертів, серед яких один академік НАН України, 3 член-кореспонденти НАН України, 23 доктори наук та 10 кандидатів наук.

В 2024 р. експерти уточнили пріоритетні напрями і назвали найбільш актуальні для обороноздатності країни (в дужках позначено відсоток експертів): Розробка адаптивних систем киберзахисту (88,0 %); Розробка та керування автономними системами штучного інтелекту (ШІ). Дослідження ройового інтелекту саморухомих об'єктів (81,0 %); Кібербезпека і функційна безпечність безпілотних-безекіпажних мобільних систем і роботизованих комплексів (76,0 %); Забезпечення киберзахисту роботизованих систем управління технологічними процесами (65,0 %). Проте середні оцінки за критеріями (актуальність, кадри, обладнання, доробок та міжнародна співпраця) були досить низькі (табл. 1).

Таблиця 1

Пріоритетні піднапрями, які включені до напрямку "Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології" у 2024 р. (середня бальна оцінка)

	Піднапрями	Актуальність	Кадри	Обладнання	Доробок	Міжнар. співпраця
1.	Розробка адаптивних систем киберзахисту	4,7	3,9	3,2	3,5	3,3
2.	Розробка та керування автономними системами ШІ. Дослідження ройового інтелекту саморухомих об'єктів	4,6	3,6	3,1	3,5	3,4
3.	Кібербезпека і функційна безпечність безпілотних-безекіпажних мобільних систем і роботизованих комплексів	4,6	3,7	3,3	3,2	3,2

Продовж. табл. 1

4.	Забезпечення кіберзахисту роботизованих систем управління технологічними процесами	4,4	3,6	3,1	3,2	3,2
5.	Автономні системи на базі "Сильного ШІ"	4,0	3,3	3,0	3,1	3,1
6.	Розвиток технології ШІ-сектору громадської безпеки	4,0	3,1	2,8	3,0	3,1
7.	Квантові обчислення та квантові інформаційні технології	4,0	3,1	2,7	2,7	2,9
8.	Правове регулювання використання технологій ШІ	3,9	2,9	3,1	2,5	3,1
9.	Розробка етичних та прозорих алгоритмів ШІ	3,8	3,1	3,0	3,0	3,2
10.	Інтернет-речі. Цифрова трансформація побутово-сервісної сфери	3,8	3,4	3,1	3,0	3,1

Джерело: розраховано автором за результатами анкетування.

Як видно з табл. 1 найнижчі оцінки за всіма піднапрямами експерти поставили за критеріями обладнання і доробок, привертаючи увагу до необхідності термінових заходів для поліпшення ситуації в науково-технологічній сфері.

В прогностно-аналітичному дослідженні 2024 р. експертам запропоновано низку питань про стан науково-технологічної політики в Україні, наведемо відповіді на декілька отриманих питань. Так, на питання "Чи сформована в Україні науково-технологічна політика адекватна сьогоднішнім викликам?" - 76,5 % експертів за напрямом "Інформаційно-комунікаційні технології" відповіли, що науково-технологічна політика в Україні не відповідає діючій ситуації. Тільки 23,5 % експертів вважають, що науково-технологічна політика сформована. Майже такі ж відповіді щодо наявності науково-технологічної політики в Україні отримано і за іншими тематичними напрямками [3, 4].

На питання про рівень використання науково-технологічного потенціалу у реалізації задач тематичного напрямку "Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, штучний інтелект, робототехніка, кібербезпека" - 41,2 % експертів вважають, що потенціал задіяний на 25 %, 23,5 % експертів відповіли, що потенціал використовується на 50 % і 29,4 % експертів - на 75 %.

На питання "На яких етапах впровадження інновацій виникають найбільші проблеми?" на думку експертів, проблеми виникають на всіх етапах впровадження інновацій, але найбільш проблемними є етапи виробництва, виведення на ринок та виготовлення прототипів. Ці етапи є найбільш проблемними, оскільки вони пов'язані з перетворенням ідеї на матеріалізований продукт, його комерціалізацією та досягненням стійкого ефекту від нововведення, що потребує значних зусиль та ресурсів.

На питання "На чому має бути сфокусована науково-технологічна політика України?" - експерти вважають за необхідне зосередити зусилля держави на вирішенні

наукових проблем забезпечення прискорення економічного і науково-технічного розвитку України на основі новітніх наукоємних технологій, досягнення високого рівня управління, застосування сучасних підходів до просування та реалізації інноваційної продукції як в Україні так і на світових ринках.

На питання про першочерговість заходів науково-технічної політики держави для покращення ситуації з науково-технологічним потенціалом отримано наступні відповіді експертів (табл.2).

Таблиця 2

**Заходи для покращення стану
науково-технічного потенціалу України**

заходи	% відповідей
Збільшити державне фінансування науки принаймні до передбачених законом 1.7% ВВП	90,5
Формування довгострокових цільових програм забезпечених належним гарантованим фінансуванням з чітко визначених пріоритетних напрямів	76,0
Дерегуляція та скорочення бюрократичних процедур при організації та фінансуванні досліджень (зменшити вплив контролюючих державних органів та відповідні корупційні ризики на всіх етапах інноваційного циклу)	76,2
Створення координаційного органу між науково-дослідними установами, підприємствами ОПК та Міноборони для забезпечення ефективної взаємодії, забезпечення повного державного фінансування всього циклу оборонно-орієнтованих розробок	61,9
Розвиток моделі аналогічної до Національних лабораторій в США на основі інститутів НАНУ	47,6
Створення агентств перспективних досліджень аналогічних DARPA, DARPA-E, BARDA	47,6

Джерело: розраховано автором за результатами анкетування.

Як показали результати дослідження, важливість зазначених заходів підтримали більшість експертів. Для покращення стану науково-технічного потенціалу в Україні окреслені шляхи можуть бути удосконалені та доповнені, проте без розробки стратегії подальшого розвитку науково-технічного потенціалу в Україні неможливо досягти вирішення проблеми.

В ході виконання дослідження експерти вказали на наявні проблеми ресурсного забезпечення науки та запропонували першочергові заходи для забезпечення ефективної науково-технічної політики держави. Серед найбільш важливих заходів названо наступні:

- збільшення державного фінансування науки до 1,7% ВВП, як зазначено в Закону України "Про наукову та науково-технічну політику України";
- формування довгострокових цільових програм забезпечених належним гарантованим фінансуванням з чітко визначених пріоритетних напрямів;
- дерегуляція та скорочення бюрократичних процедур при організації та фінансуванні досліджень (зменшити вплив контролюючих державних органів та відповідні корупційні ризики на всіх етапах інноваційного циклу);

- створення координаційного органу між науково-дослідними установами, підприємствами ОПК та Міноборони для забезпечення ефективної взаємодії, забезпечення повного державного фінансування всього циклу оборонно-орієнтованих розробок.

Список використаних джерел

1. Methodological Guidance for Conducting and Critically Appraising Delphi Panels. – RAND Corporation. – 2023. URL: <http://www.rand.org/pubs/tools/TLA3082-1.html> (дата звернення: 11.03.2025).

2. Попович О.С. Про завершення та основні підсумки комплексного прогнозно-аналітичного дослідження з метою виявлення найбільш актуальних напрямів наукового пошуку. *Наука та наукознавство*. 2022. № 3 (117). С. 68–80. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.03.068>.

3. Український науково-технічний форсайт: стратегічні напрями та перспективи розвитку науки і технологій. /Під ред. д-ра екон. наук Поповича О.С. Київ: Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, 2024. - 84 с. DOI: 10.5281/zenodo.14579380.

4. Кавуненко Л.П., Черногаєва О.Г. Визначення науково-технологічних пріоритетів: деякі результати дослідження. *Наука, технології, інновації*. № 2 (34). 2025. С.77-87.

УДК 330.1

JEL Classification: O33, O35

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.06>

Корнівська В. О.,

д-р екон. наук, старший

науковий співробітник сектору

цифрової економіки, відділ економічної теорії,

ДУ "Інститут економіки та прогнозування

НАН України", м. Київ

ЦИФРОВА ЛЮДИНА У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ

Цифрове суспільство, яке, розвиваючись, диктує свої вимоги щодо формування адекватного йому соціоінституційного середовища, істотно вплинуло на трансформації ринкового суб'єкта та соціального характеру, від наріжних складових якого напряму залежить повоєнна реконструкція

економіки України. У контексті реалізації повоєнного відновлення особливо важливими є налаштованість на довгострокові перспективи діяльності та комунікаційна спроможність.

Приймаючи від суспільства модерна важливі складові соціального характеру, цифрове суспільство поступово їх трансформує у логіці сучасних викликів. Модерна індивідуалізація всіх проявів соціального та економічного буття, захоплення індивідом та його унікальними якостями поступово вийшло на особливий рівень сприйняття суб'єкта не у його цілісності, а через його певні відокремлені модуси. Це проявлялося у всіх соціально-економічних сферах: від культури до виробництва.

Е. Тоффлер, цитуючи Г. Форда, що показував якості робітника, який використовувався на його підприємствах для виконання стандартизованих операцій, нарікав на антигуманний підхід капіталіста початку XX століття, який вважав, що над виконанням певних операцій могли працювати люди з фізичними вадами. Таким чином, Тоффлер відзначаючи жорстокість, до якої може призвести зростаюча спеціалізація, наголошував, що для спеціалізованого капіталістичного труда потрібний на цілісний робітник, а лише його певна частина [1].

На межі XX – XXI століття актуалізується вже не цілісний ринковий суб'єкт, а його визначена якість, статус людини у системі економічних відносин, – людина-споживач, зручний для реалізації зростаючих обсягів виробництва. Погоджуючись з Е. Тоффлером, скажемо, що у кожного історичного етапу є свої механізми трансформації, але всі вони витікають з розриву між виробництвом та споживанням. Традиційні ринкові умови показували приклади, як надвиробництво, що по суті є невідповідністю між створеним продуктом, та тим, на який міг бути заявлений попит, формувало умови для кризового вирішення протиріч.

Сьогодні такі протиріччя вирішуються не в умовах економічної кризи, а в межах ілюзії, породженої виробником, що увесь вироблений продукт має бути реалізований через формування штучного попиту у системі маркетингу. В умовах інформаційного профіциту цифрового суспільства маркетинг, заснований на всебічному зборі та систематизації інформації для кастомізації послуг, став ефективною зброєю виробника у битві за споживача.

Останній, поринувши у світ споживчого кредитування, неодмінного профіциту ліквідності, став особливо толерантним до споживання в умовах зростаючого психологічного захоплення його характерною технологічною зручністю. За таких умов споживання прийняло форму процесуючого. Цифрова людина заглиблена у невротичний стан пошуку задоволення потреб, що насправді не є її власними, але нав'язаними зовні. Як справедливо зауважував Е. Фромм, сучасна людина вважає, що мотивована власною вигодою, а насправді її життя присвячене досягненню цілей, що не є її власними [2, с.110].

Споживаюча *homo impressed*, - людина вражена, - налаштована на реалізацію короткострокових мотивацій задоволення потреб тут і зараз, довгострокові перспективи не є переважними у її мотиваційній та ціннісній системі через домінування фінансово-орієнтованих патернів поведінки.

У сучасних умовах спостерігається їх триваюче укорінення в українському соціоінституційному середовищі, про що, зокрема, свідчать зростаючі обсяги споживчого кредитування, збільшення якого у 2025 році очікується на рівні 20 %.

Основними причинами цих процесів є високий попит на фінансування повсякденних потреб на тлі інфляційного тиску. Це означає, що зростання схильності до отримання кредитних ресурсів відбувається в умовах загальноекономічної дестабілізації, яка б мала стримувати традиційного ринкового суб'єкта від необачних фінансових рішень. Водночас ми спостерігаємо протилежну картину через явне нецілісне прийняття реальності сучасними економічними агентами, відсутність усвідомлення довгострокових мотивацій діяльності.

Авангардний розвиток споживчого кредитування може також свідчити про поступову втрату усвідомлення ринковим суб'єктом соціально-економічних ефектів власної діяльності у контексті впливу на групи та колективи. Наприклад, у процесі прийняття рішень не береться до уваги факт очевидного тиску взятого сьогодні кредиту на довгострокову соціальну усталеність та мобільність родини. Операційна активність у межах довгострокових цілей існування родини означає синхронізацію діяльності суб'єктів, об'єднаних єдиним цілепокладанням, приємність, мінімізацію невизначеності, солідаризацію у боротьбі з ризиками, - все, що впорядковує соціоінституційні реакції, робить їх ефективними, створює основи позитивного соціального клімату. У процесі форсованого розвитку споживчого кредитування відбувається неочевидна, але суттєва трансформація соціального характеру – нівелювання усвідомлення колективних, соціальних рамок діяльності.

На тлі триваючих трансформацій професійного середовища ці процеси будуть здійснювати істотний тиск на системи прийняття колективних рішень. Так, за фрілансерства, що передбачає незалежний власний графік, який не потребує домовленостей, взаємодії та комунікації, європейських тенденцій до скорочення робочого тижня, що передбачає скорочення часу, за якого людина знаходиться у колективному бутті, здатність ринкових суб'єктів до узгоджених колективних дій буде все меншою, комунікаційна невизначеність буде зростати.

Все це створює істотну загрозу для соціоінституційної усталеності, при цьому комунікаційна невизначеність буде компенсуватися жорсткими

авторитарними засобами організації соціоінституційного середовища, несумісними з завданнями повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Toffler Alvin. The Third Wave. URL: <https://avalonlibrary.net/ebooks/Alvin%20Toffler%20-%20The%20Third%20Wave.pdf> (дата звернення 10.09.2025).
2. Фромм Е. Втеча від свободи. Харків : КСД, 2024. 285 с.

УДК 330.88:330.35

JEL Classification: L60, Q01

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.07>

Косінський П. М.,

доктор філософії, доцент,

доцент кафедри економіки,

Луцький національний технічний

університет, м. Луцьк

Дубінчин В. В.,

здобувач третього (освітньо-

наукового) рівня вищої освіти,

Луцький національний технічний

університет, м. Луцьк

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ПІСЛЯВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Сталий розвиток промисловості України в умовах повномасштабної війни та післявоєнної відбудови є важливим інституційним викликом.

Як зазначає Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO) у своїх звітах, саме інституції створюють рамки, у яких здійснюється модернізація виробництва, формуються інвестиційні стимули та відбувається інтеграція у глобальні ринки [1].

Для України питання інституційної спроможності є не менш актуальним, ніж завдання відновлення матеріальних активів, адже за відсутності прозорих правил ефективної діяльності координуючих органів навіть значні ресурси можуть бути використані нерационально.

За даними Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4), сумарні потреби у відбудові та модернізації на горизонті десяти років оцінюються у 524 млрд дол. США [2, с. 40–41].

Вражаючі масштаби руйнувань у різних сферах, зокрема, у транспортній, енергетичній, житловій та промисловій, створюють потужний тиск на інститути, адже вони повинні не лише оперативно реагувати, але й координувати дії десятків фінансових партнерів і сотень проєктів. На нашу думку, саме тут закладається головна дилема: чи зможе Україна перетворити процес відбудови на "точку входу" для промислової модернізації, чи обмежиться лише усуненням існуючих прогалів.

За результатами досліджень OECD, дефіцит робочої сили і зростання дисбалансів на ринку праці стають одними із основних факторів уповільнення виробництва [3, с. 24–26].

Міграційні та демографічні зміни створюють ситуацію, за якої навіть при наявності фінансування підприємства не завжди можуть швидко відновити виробничі потужності. Тому, необхідна активна політика перекваліфікації та залучення кадрів у нові "зелені" та технологічні сектори, а також підтримка малих й середніх підприємств у процесі цифрової трансформації [11].

Окремим блоком є вплив Механізму прикордонного вуглецевого коригування (СВАМ). За оцінками аналітичного центру GMK Center, 93% українського експорту, що підпадає під СВАМ, становлять чорні метали, а внесок металургійного комплексу в економіку – 5,7% ВВП [5, с. 4–5].

У 2025 році експерти прогнозують перші платежі обсягом близько 311 млн дол. США [6, с. 1], що в свою чергу, становить не лише фіскальне навантаження, а й серйозний структурний виклик, оскільки підприємства без модернізації виробничих потужностей і технологій ризикують втратити ринки збуту.

Вважаємо, що за таких умов доцільним є формування комплексної дорожньої карти адаптації до Механізму прикордонного вуглецевого коригування (СВАМ), яка передбачає розвиток системи моніторингу викидів, підтримку проєктів електрифікації та впровадження DRI-технологій, а також ведення переговорів із Європейським Союзом щодо пом'якшення перехідних умов для України. Дотримуємося думки, що така карта обов'язково має бути інтегрованою у стратегію промислової політики держави.

Варто зазначити, що Україна досягла певного прогресу у дерегуляції, цифровізації та розвитку індустріальних парків, але інституційна база ще не відповідає вимогам "acquis" [4, с. 77–78]. Це означає, що Україна перебуває між "початковим" і "помірним" рівнем готовності. Тому, варто чіткіше закріпити у законодавстві принцип промислової політики як сервісу, при якому індустріальні парки мають стати простором з готовою інфраструктурою, швидким оформленням дозволів та пакетом стимулів для низьковуглецевих виробництв.

UNIDO у програмі "Green industrial recovery for Ukraine 2024–2028" пропонує створення портфеля проєктів – від підвищення енергоефективності

до розвитку екологічно дружніх кластерів [1]. Важливо, що ці проекти не обмежуються технічними аспектами, а передбачають нові форми співпраці між державою та бізнесом, а також створення системи стандартів і сертифікації. Адаптація цих проектів до регіональної специфіки могла би суттєво підсилити ефект від відбудови.

Додатковим елементом є система публічних інвестицій. В Україні вже створено цифрову екосистему DREAM, яка виконує роль "єдиного вікна" для планування та моніторингу проектів відбудови [10]. Даний інноваційний інструмент здатний знижувати корупційні ризики та підвищити прозорість процесів.

Проте, на наш погляд, DREAM потребує розширення функціоналу, що передбачає інтеграцію з регіональними стратегіями, а також створення можливостей для активного залучення приватних інвесторів й механізмів громадського контролю.

Вітчизняні науковці О. Саліхова та О. Крихівський, у своїх дослідженнях підкреслюють історичні паралелі відбудови після воєн у Європі, де саме активна роль держави у стратегічному плануванні та координації ресурсів давала позитивний результат [11, с. 20–25].

У цьому контексті, можна припустити, що для України також надзвичайно важливим буде створення єдиного органу чи агенції з промислової політики, здатної координувати міжурядові, регіональні та міжнародні ініціативи.

Отже, інституційні засади сталого промислового розвитку в Україні формуються як під впливом воєнних, так і післявоєнних викликів. Масштаби руйнувань, кадрові дисбаланси і тиск нових регуляторних режимів ЄС потребують якісно нових підходів до промислової політики.

На нашу думку, пріоритетними напрямками мають стати прозорі механізми публічних інвестицій, розвиток індустріальних парків як інструментів "швидких перемог", комплексна дорожня карта адаптації до Механізму прикордонного вуглецевого кординування (СВАМ) та програми розвитку людського капіталу.

Доцільно також запропонувати створення спеціалізованого органу з промислової політики, який матиме достатній мандат для координації реформ і взаємодії з міжнародними партнерами. Лише поєднання відбудови з модернізацією, а інституцій – із прозорістю та ефективністю, дозволить перетворити кризу на можливість для сталого промислового розвитку.

Список використаних джерел

1. United Nations Industrial Development Organization. *Green industrial recovery programme for Ukraine 2024–2028*. Vienna: UNIDO, 2024. 60 p. URL: <https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-05/Green>

%20industrial%20recovery%20programme%20for%20Ukraine%202024-2028_external_online.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

2. World Bank; Government of Ukraine; European Commission; United Nations. *Ukraine – Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024*. Washington, DC: World Bank, 2025. 195 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P1801741ca39ec0d81b5371ff73a675a0a8.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).

3. OECD. *OECD Economic Surveys: Ukraine 2025*. Paris: OECD Publishing, 2025. 129 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_0bb82ef9/940cee85-en.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

4. European Commission. *Ukraine 2024 Report*. Brussels: European Commission, 2024. 105 p. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine+Report+2024.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

5. GMK Center. *How EU CBAM could weaken economy of Ukraine*. Kyiv: GMK Center, 2024. 15 p. URL: https://gmk.center/wp-content/uploads/2024/10/CBAM24-research_10-2024.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

6. GMK Center. *EU CBAM impact on iron & steel industry of Ukraine*. Kyiv: GMK Center, 2025. 1 p. URL: https://gmk.center/wp-content/uploads/2025/03/1p_CBAM25-impact_01-1.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

7. OECD. *OECD Economic Outlook 2025/1. Country note: Ukraine*. Paris: OECD, 2025. 8 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/06/oecd-economic-outlook-volume-2025-issue-1-country-notes_ec6bdb1f/ukraine_7e3cf014/5f9ebe34-en.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

8. United Nations Development Programme. *Support to the Economic Recovery of Ukraine*. New York: UNDP, 2024. 16 p. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-02/undp-supporteconomicrecoveryukraine2024en_v04.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

9. Institute for European Environmental Policy (IEEP). *The EU CBAM's reform and remaining implementation challenges for low- and middle-income countries*. Brussels: IEEP, 2025. 22 p. URL: <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2025/05/The-EU-CBAMs-reform-and-remaining-implementation-challenges-for-low-and-middle-income-countries-IEEP-2025.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).

10. OECD. *Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine*. Paris: OECD, 2024. 50 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06e50/4b13b0bb-en.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

11. Саліхова О., Крихівський О. Держава у повоєнному індустріальному відновленні та економічному оновленні: історичні паралелі та підходи для України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 4. С. 5–34.

УДК 33.01

JEL Classification: O32, D81, L26

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.02>

Лепський Р. С.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

КОМЕРЦІЙНІ РИЗИКИ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Інноваційна діяльність підприємств є фундаментальним драйвером їхнього довгострокового розвитку, забезпечуючи стійку конкурентоспроможність, ефективну адаптацію до глобалізаційних викликів та формування унікальних переваг на ринку. Однак реалізація інноваційних проектів нерозривно пов'язана з високим рівнем невизначеності, що зумовлює виникнення специфічних комерційних ризиків. Їхнє своєчасне виявлення, класифікація та оцінка стають необхідною передумовою ефективного управління та досягнення запланованих результатів.

Під економічним ризиком в економіці зазвичай розуміють імовірність (загрозу) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання очікуваних доходів або виникнення додаткових витрат внаслідок певної діяльності. Це поняття охоплює всі сфери бізнесу, від виробництва до фінансового посередництва. Коли йдеться про інноваційну діяльність, ризик набуває специфічних рис. Зокрема, В.Г. Мединський визначає інноваційний ризик як ймовірність збитків або отримання результату, що відрізняється від очікуваного, при вкладенні коштів у виробництво нових продуктів, які можуть не знайти очікуваного попиту на ринку. Деякі науковці розглядають ризик як діяльність, пов'язану з подоланням невизначеності, в ході якої можна кількісно оцінити ймовірність успіху чи невдачі.

Важливою концептуальною відмінністю, що підвищує цінність аналізу, є розмежування широкого поняття "інноваційний ризик" та його конкретного прояву – "комерційного ризику". Інноваційний ризик є багатовимірним явищем, що охоплює можливість технічних збоїв, кадрових проблем, юридичних колізій та інших факторів, які можуть призвести до відхилення від поставлених цілей. Комерційний ризик, з іншого боку, є

прямим фінансовим наслідком інноваційної діяльності. Він проявляється як можливість фінансових втрат, коли інноваційний продукт або послуга не знаходить попиту на ринку або не досягає запланованих обсягів реалізації. Згідно з деякими підходами, комерційний ризик є лише частиною ширшого інноваційного ризику, який також включає фінансовий (валютний, кредитний, ринковий) та діловий ризики. Такий підхід дозволяє зосередитися саме на ринковому вимірі інноваційних невдач, але в контексті їхнього місця в загальній системі інноваційного ризик-менеджменту.

Комерційні ризики інноваційної діяльності розглядаються як багатовимірне явище, що охоплює різні сфери функціонування підприємства. Їх можна класифікувати за кількома ознаками. Передусім, за етапами інноваційного циклу виділяють ризики, що виникають на стадії науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, коли існує ймовірність невідповідності отриманих результатів початковим очікуванням чи перевищення витрат на дослідження. Наступним етапом є впровадження, де основними ризиками виступають технологічні невдачі, затримки у виробництві або обмеженість необхідних ресурсів. Завершальна стадія – комерціалізація – супроводжується загрозою недостатнього попиту, неефективності маркетингової стратегії чи швидкого копіювання інновацій конкурентами.

За характером прояву комерційні ризики поділяють на кілька груп. Фінансові ризики пов'язані з дефіцитом інвестиційних ресурсів, зростанням вартості кредитів чи низькою рентабельністю інноваційних проектів. Ринкові ризики відображають невизначеність попиту, динамічні зміни у потребах споживачів та загострення конкурентної боротьби. Значне місце посідають технологічні ризики, зумовлені швидким старінням обладнання, технічними збоями або залежністю підприємства від зовнішніх постачальників технологій. Управлінські ризики виникають у разі недостатньої кваліфікації персоналу, помилок у прийнятті рішень чи неефективного управління інноваційними проектами. Додатково слід виокремити правові ризики, пов'язані з патентними спорами, відсутністю належного захисту інтелектуальної власності чи змінами регуляторних вимог.

З точки зору джерел виникнення доцільно розрізняти внутрішні та зовнішні ризики. До внутрішніх належать ті, що обумовлені організаційною структурою підприємства, недосконалістю бізнес-моделі чи нестачею компетенцій. Зовнішні ж ризики мають об'єктивний характер і пов'язані з макроекономічною нестабільністю, валютними коливаннями, змінами законодавства та посиленням міжнародної конкуренції.

Переваги запропонованої класифікації полягають у її системності, універсальності та здатності інтегрувати різні виміри ризиків. Вона деталізує існуючі підходи, дозволяє врахувати специфіку інноваційної діяльності та забезпечує основу для подальших методів оцінки. Недоліками є відносна умовність меж між групами, відсутність урахування динаміки життєвого циклу інновацій та недостатня увага до сучасних викликів (кібербезпека, цифрові ризики). Однак саме поєднання класичних і нових аспектів робить таку класифікацію доцільною як відправну точку для досліджень і практики.

Методологія оцінки комерційних ризиків у сфері інноваційної діяльності включає як кількісні, так і якісні підходи. Якісні методи (експертні оцінки, сценарний аналіз, SWOT- та PEST-аналіз) дозволяють сформулювати загальне уявлення про ризикове поле та окреслити найбільш критичні чинники. Кількісні методи (статистичне моделювання, методи оцінки ймовірностей, аналіз очікуваної вартості ризику, варіаційні моделі) забезпечують можливість кількісного вимірювання ймовірності реалізації ризикових подій та потенційного обсягу збитків. Важливим інструментом є побудова ризик-матриць, які поєднують оцінку ймовірності та рівня впливу на фінансові результати підприємства.

Зростаюче значення має використання сучасних цифрових інструментів – систем big data, бізнес-аналітики та машинного навчання – для прогнозування ризиків, виявлення слабких сигналів і формування моделей прийняття управлінських рішень. Це дозволяє підвищити точність прогнозів та скоротити часові витрати на обробку великих обсягів інформації.

Крім класичних комерційних ризиків, інноваційна діяльність сьогодні стикається з новими, складними викликами, зумовленими цифровою трансформацією. До них належать:

- Цифрові та кіберризики: поширення хмарних сервісів та інших цифрових технологій створює нові вразливості для витоку конфіденційної інформації та крадіжки інтелектуальної власності.

- Виклики, пов'язані з квантовими обчисленнями: квантові комп'ютери потенційно можуть зламувати існуючі криптографічні алгоритми, що створює загрозу для всіх сучасних систем шифрування. Це вимагає від інноваційних компаній переходу на пост-квантову криптографію.

- Ризики гібридної роботи: гібридні моделі роботи, які дедалі частіше впроваджуються в інноваційних компаніях, збільшують ризики, пов'язані з використанням незахищених пристроїв та мереж, що створює додаткові точки вразливості для кібератак.

Ці виклики взаємопов'язані. Впровадження інноваційних підходів до організації праці, як-от гібридна модель, створює нові операційні ризики.

Розповсюдження дистанційної роботи підвищує вразливість до кібератак, а ці атаки, своєю чергою, можуть бути спрямовані на крадіжку інтелектуальної власності – ключового активу інноваційної компанії. Це демонструє, що управління ризиками сьогодні вимагає комплексного підходу, який враховує каскадні зв'язки між організаційними, технологічними та правовими аспектами.

Запропонована класифікація у поєднанні з різними методами оцінки створює можливість формування комплексної системи управління комерційними ризиками інноваційної діяльності підприємств. Вона дозволяє адаптувати інструментарій оцінки до конкретних етапів життєвого циклу інноваційних проектів, забезпечує підґрунтя для підвищення ефективності інвестиційних рішень та зниження ймовірності фінансових втрат.

Комерційні ризики у сфері інноваційної діяльності мають багатовимірний характер і потребують системної класифікації й оцінки. Запропонований підхід дає змогу деталізувати їх, враховуючи фінансові, ринкові, технологічні, організаційні та правові чинники. Попри умовність меж між окремими групами ризиків, класифікація є ефективним інструментом для побудови практичної системи ризик-менеджменту. Її поєднання з сучасними методами оцінки формує основу для створення адаптивних механізмів управління, здатних враховувати швидкі зміни бізнес-середовища.

Подальші дослідження доцільно зосередити на інтеграції цифрових інструментів у процеси оцінки ризиків, а також на розробці динамічних моделей класифікації, які автоматично адаптуватимуться до нових умов. Перспективним напрямком є також аналіз впливу новітніх технологій (квантові обчислення, блокчейн, штучний інтелект) на ризиковий профіль підприємств та формування відповідних стратегій захисту, зокрема у сфері кібербезпеки та інтелектуальної власності. Це дозволить підвищити стійкість інноваційних бізнес-моделей та забезпечити їхню довгострокову конкурентоспроможність.

Список використаних джерел

1. Бланк І. О. Управління фінансовими ризиками. – Київ: Ніка-Центр, 2019. – 448 с.
2. Кізим М. О., Погорелов Ю. С. Інноваційний розвиток економіки: управління ризиками. – Харків: ІНЖЕК, 2020. – 372 с.
3. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: сутність, типи, ризики. – Київ: КНЕУ, 2018. – 312 с.
4. Knight F. H. Risk, Uncertainty and Profit. – Boston: Houghton Mifflin, 1921. – 381 p.
5. OECD. Innovation Strategy 2030: Building Resilient Economies. – Paris: OECD Publishing, 2019. – 215 p.
6. Drucker P. Innovation and Entrepreneurship. – New York: Harper Business, 2006. – 277 p.

УДК 331:316.35

JEL Classification: J51, J53

Новак І. М.,

канд. екон. наук,

старший науковий співробітник, провідний
науковий співробітник відділу соціального капіталу,

Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи НАН України, м. Київ

СФЕРА ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РІВЕНЬ ДОВІРИ ДО ПРОФСПІЛОК

В умовах надзвичайного стану, викликаного винятковими подіями (такими, як війна чи пандемія), соціальні інституції втрачають потенціал ефективного функціонування внаслідок скасування автономності та обмеження прав і свобод. Мають місце відмова від публічного обговорення сценаріїв можливих дій, розподілу ресурсів і пріоритетів, виключення критики з правил, що спрямовують інтенції та реакції інституцій, усунення з політичної авансцени окремих соціальних груп, непублічний характер механізмів підготовки та прийняття рішень, призупинення демократичних процедур з властивим їм ступенем прозорості [1, с. 37-41]. За таких умов, для досягнення довгострокової стійкості суспільства критично важливими є розбудова, відбудова і зміцнення довіри до соціальних інституцій.

Професійні спілки є найбільш масовими громадськими організаціями, що представляють і захищають права та інтереси працівників на ринку праці. Згідно з Конституцією України (ст. 36), Законом України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" (від 15.09.1999 № 1045-XIV) (ст. 2), Кодексом законів про працю України (затв. Законом УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII) (ст. 243), профспілки виконують представницьку та захисну функції, а також функцію громадського контролю за додержанням законодавства про працю та охорону праці. Відповідно до Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" (від 15.03.2022 № 2136-IX) (ст. 14), до функцій профспілок також належить максимальне сприяння забезпеченню обороноздатності держави та забезпечення громадського контролю за мінімальними трудовими гарантіями, передбаченими законом. В умовах воєнного стану профспілки допомагають Збройним Силам України і сім'ям військовослужбовців, внутрішньо переміщеним особам, спільчанам, які потратили у складні життєві обставини унаслідок широкомасштабної збройної агресії РФ проти України, доставляють у прифронтові області продовольчі набори, питну

воду, генератори, обігрівачі та ін. побутові речі, фінансово підтримують санаторії та інші профспілкові підприємства, де тимчасово мешкають громадяни з окупованих чи небезпечних територій.

Рівень довіри до профспілок в українському суспільстві за час широкомасштабної війни має певну позитивну динаміку. За даними соціологічних досліджень Центру Разумкова [2], впродовж останніх років (з серпня 2021 р. до березня 2025 р.) максимальний негативний баланс довіри до профспілок (–33,6%) був зафіксований у серпні 2021 р., коли профспілкам не довіряли 54,8% опитаних (табл. 1). У травні 2025 р. баланс довіри покращився до –15,6%, а частка тих, хто довіряє профспілкам, збільшилась з 21,2% до 28,6%. Водночас, 27,2 % респондентів не могли оцінити власний рівень довіри до профспілок і частка таких опитаних за 2021-2025 рр. збільшилась на 3,2%.

Таблиця 1

Рівень довіри до профспілок, 2021-2024 рр., Україна, %

Ступінь довіри	04.08.2021	21.12.2022	01.03.2023	31.05.2023	11.07.2023	27.09.2023
Довіряю	21,2	24	30,9	26,4	25,3	25,3
Не довіряю	54,8	41,1	38	42	44,8	45,7
Важко відповісти	24	34,9	31,1	31,6	29,9	29
Баланс довіри	–33,6	–17,1	–7,1	–15,6	–19,5	–20,4
Ступінь довіри	15.12.2023	25.01.2024	27.03.2024	12.06.2024	26.09.2024	04.05.2025
Довіряю	25	22,8	25,3	24,7	25,9	28,6
Не довіряю	46,5	43,3	43,4	49,2	46,1	44,2
Важко відповісти	28,5	33,9	31,2	26,1	28	27,2
Баланс довіри	–21,8	–20,5	–18,1	–24,5	–20,2	–15,6

Джерела: складено автором за: [2; 3].

Примітка: Баланс довіри = довіра – недовіра.

Низький рівень поінформованості суспільства про діяльність профспілок підтверджується також даними моніторингових досліджень Інституту соціології НАН України [4, с. 646, 649], згідно з якими в період 2002–2021 рр. мінімальна частка респондентів, які не могли визначити, наскільки вони довіряють чи не довіряють профспілкам становила 32,2% у 2017 р., а максимальна – 45,6% у 2020 р. (рис. 1).

Причинами цього є значний рівень неформальної зайнятості та зниження рівня юніонізації працівників. За даними Держстату України, в 2019 р. рівень неформальної зайнятості становив 21,0 %, у 2020 р. – 20,5 %, у 2021 р. – 19,5 %. Зниження рівня юніонізації працівників відбувається внаслідок зростання зайнятості у сфері послуг, де членство в профспілках традиційно є невисоким, збільшення в структурі зайнятих молоді, жінок, осіб, зайнятих неповний робочий час, мотивація яких щодо членства в

профспілках є низькою, збільшення зайнятих на малих підприємствах, де бажання та можливості організовуватися в профспілки є меншими, ніж на великих і середніх підприємствах. На рівень членства у профспілках негативно впливає також послаблення трудового законодавства щодо захисту прав профспілок, що має місце в Україні. Це свідчить про необхідність активізації організаційної роботи профспілок, перегляду та розширення напрямів їхньої діяльності, використання нових форм залучення працівників до своїх лав [5, с. 30, 32].

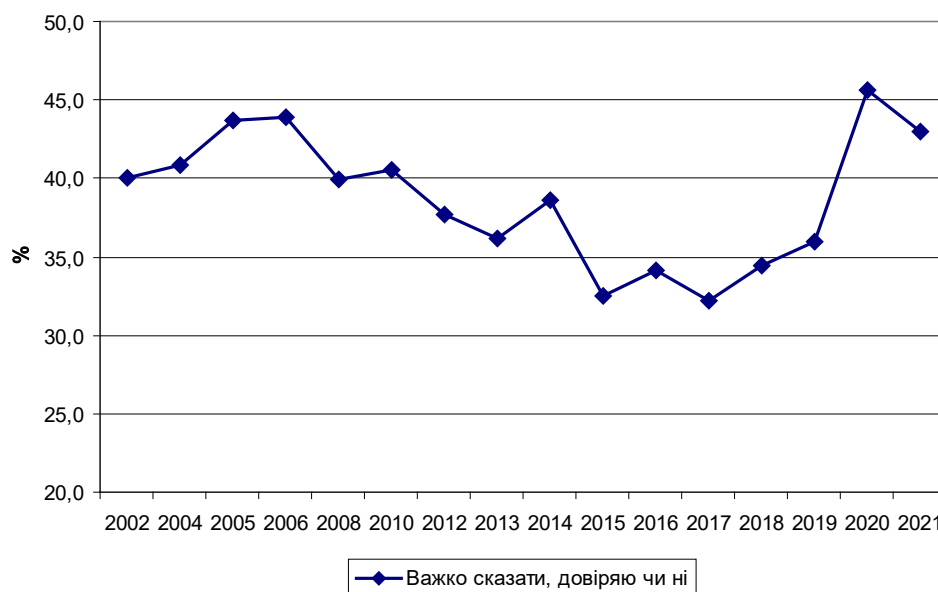

Рис. 1. Частка респондентів, які не могли визначитися з рівнем довіри до профспілок, 2002-2021 рр., Україна, %.

Джерело: складено автором за: [4, с. 646].

Відтак, важливою є робота з підвищення ефективності інформаційної політики профспілок щодо донесення до суспільства результатів власної діяльності, зокрема стосовно визначених законодавством функцій – захисту країни і громадян від агресії РФ, допомоги ЗСУ, захисту соціальних, економічних та трудових прав працівників і внутрішньо переміщених осіб. Для інформування про результати діяльності профспілок та проведення он-лайн заходів, інформаційних компаній щодо надання гуманітарної допомоги членам профспілок безпосередньо на місцях, слід використовувати сучасні цифрові можливості мережі Інтернет, соціальних мереж, мобільних додатків та електронних засобів масової інформації.

Список використаних джерел

1. Макеєв С. Інституційний ландшафт воєнного стану. Українське суспільство в умовах війни: колективна монографія. За ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

2. Соціологічні дослідження. Разумков центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia?start=0> (дата звернення: 30.08.2025).
3. Рівень довіри громадян до державних та суспільних інститутів України (2018-2024 pp.). Довіра до інститутів суспільства. НАЗК. 23.02.2024. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/bez-kategoriyi/dovira-do-instytutiv-suspilstva> (дата звернення: 30.08.2025).
4. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. Збірник наукових праць. Інститут соціології НАН України. Київ, 2021. 715 с.
5. Колот А.М. Соціальна політика в умовах глобалізації та лібералізації економічних відносин: здобутки, втрати, тенденції. Демографія і соціальна економіка, 2008. № 8, С. 23-41.

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
SECTION 2. INTERNATIONAL RELATIONS

УДК 796.03:336.5(043.2)

JEL Classification: F53, Z20

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.08>

Неухацька С.,
здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

**ПОСТВОЄННА ВІДБУДОВА СПОРТИВНОЇ
ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ**

Анотація. *Понад 500 спортивних об'єктів в Україні були зруйновані чи пошкоджені внаслідок війни [1], [2]. У тезах розглядаються виклики відбудови спортивної інфраструктури після війни та роль міжнародної підтримки й економічної дипломатії у цьому процесі. Проаналізовано масштаби руйнувань за регіонами та видами об'єктів, окреслено основні джерела зовнішньої допомоги (ЄС, ООН, МОК, ФІФА, ініціативи на кшталт DREAM, UNITED24, міста-побратими) та механізми економічної дипломатії у залученні ресурсів. Особливу увагу приділено значенню спорту як інструменту "м'якої сили" для зміцнення міжнародного іміджу України. Визначено, що повоєнна відбудова спортивної інфраструктури має спиратися на партнерство з міжнародною спільнотою, інновації та довгострокове бачення соціально-економічних вигод.*

Ключові слова: *повоєнна відбудова; спортивна інфраструктура; міжнародна підтримка; економічна дипломатія; м'яка сила; Україна.*

Внаслідок повномасштабної військової агресії Росії спортивна галузь України зазнала колосальних втрат. За офіційними даними, станом на кінець 2024 року зруйновано або пошкоджено понад 500 спортивних споруд по всій країні [2], [3]. Йдеться про стадіони, спорткомплекси, дитячо-юнацькі спортивні школи, басейни та інші об'єкти (Таблиця 2). Найбільше постраждали прифронтові області – Харківська, Луганська, Донецька, Херсонська; суттєвих втрат зазнали також Миколаївщина, Дніпропетровщина, Київщина,

Чернігівщина, Сумщина та Запоріжжя (Таблиця 1) [2]. Окрім фізичних руйнувань, війна спричинила відтік спортсменів і тренерів, вимушений простій секцій та падіння рівня фізичної активності населення [4]. Це підкреслює нагальну потребу у повоєнній відбудові і модернізації спортивної інфраструктури як частини відновлення країни.

За даними профільного міністерства і галузевих оглядів, втрати спортивної інфраструктури охоплюють усі рівні – від шкільних спортзалів до великих арен. Станом на 2024–2025 рр. сукупно фіксується понад 500 знищених або пошкоджених об'єктів [2], [3], [10]. Серед них – десятки стадіонів і спорткомплексів, сотні залів і баз ДЮСШ (див. Таблицю 2) [2]. Для прикладу, у прифронтових регіонах (Харківська, Луганська, Донецька, Херсонська області) кількість уражених об'єктів є найбільшою; підтверджуються також масштабні руйнування в Київській та Чернігівській областях у період активних бойових дій 2022 року [2].

Таблиця 1

**Руйнування спортивної інфраструктури
 України за регіонами (листопад 2024 р.) [2]**

Регіон	Кількість зруйнованих/пошкоджених об'єктів
Харківська	163
Луганська	95
Донецька	71
Херсонська	79
Миколаївська	26
Дніпропетровська	16
Київська (вкл. м. Київ)	16
Чернігівська	11
Сумська	8
Запорізька	6
Житомирська	5
Одеська	4

Таблиця 2

Втрати спортивних об'єктів України за категоріями [2]

Категорія об'єктів	Кількість зруйнованих/пошкоджених
Стадіони	77
Спорткомплекси	52
Спортивні бази та ДЮСШ	102
Спортивні зали	174
Басейни	15
Льодові арени	6

Продовж. табл. 2

Яхт-клуби	5
Тири	3
Велобази (трекові)	2
Бази кінного спорту та біатлону	1

Джерела міжнародної підтримки відбудови. Європейський Союз (ЄС) та міжнародні фінансові інституції спрямовують підтримку на відновлення соціальної інфраструктури громад, до якої відносять і спорткомплекси та шкільні спортзали [5]. Система ООН (ПРООН, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО) інтегрує спортивні простори у програми відновлення шкіл, молодіжних центрів і безпечного дозвілля дітей [4]. Міжнародний олімпійський комітет (МОК) потроїв Фонд солідарності для України до \$7,5 млн, фінансуючи тренування й участь у змаганнях, а також обговорюючи плани відбудови спортивної інфраструктури [5]. У футболі УЄФА надавав екстрену допомогу, тоді як ФІФА обмежилась гуманітарними внесками; українські клуби критикують відсутність окремого фонду відновлення [7]. Паралельно працюють цифрова екосистема проєктів відбудови DREAM (прозора подача і моніторинг) та краудфандинг UNITED24 (пілот – стадіон "Чемпіон" в Ірпені, зібрано €600 тис. за участі Андрія Шевченка і AC Milan) [8], [9].

Використовуються багаторівневі інструменти: донорські конференції (URC), двосторонні угоди, партнерства міст-побратимів, участь авторитетів спорту в переговорах, прозорі цифрові платформи подачі проєктів (DREAM) [5], [8]. Така модель дозволяє залучати кошти урядів, міжнародних організацій, приватного бізнесу й діаспори до конкретних об'єктів спорту (стадіони, Палаці спорту, ДЮСШ, майданчики).

Спорт став інструментом публічної дипломатії України: перемоги спортсменів, благодійні матчі й акції привертають увагу до відбудови та мобілізують підтримку. Символічним прикладом є інсталяція фрагмента зруйнованої трибуни українського стадіону в центрі Мюнхена перед Євро-2024, що отримала широкий міжнародний розголос [6]. Водночас спортивна спільнота критикує брак інституційних кроків ФІФА щодо створення фонду відновлення українського футболу [7].

Повоєнна відбудова спортивної інфраструктури України – це стратегічна інвестиція у здоров'я, людський капітал, соціальну згуртованість і міжнародний престиж держави. Масштаби руйнувань вимагають поєднання ресурсів бюджету, міжнародної допомоги та приватних інвестицій. Економічна дипломатія забезпечує координацію та прозорість, а спорт як "м'яка сила" перетворює солідарність світу на конкретні об'єкти – реконструйовані стадіони, зали, ДЮСШ [2], [5], [8].

Список використаних джерел

1. У війні з РФ загинули 397 українських спортсменів та тренерів, зруйновано понад 500 спортоб'єктів – Бідний. УНН. 07 грудня 2023 р. URL: <https://unn.ua/ru/news/v-voine-s-rf-pogibli-397-ukrainskikh-sportsmenov-i-trenerov-razrusheno-bolee-500-sportobektov-bednii> (дата звернення: 01.09.2025).
2. 1000 днів незламності: як війна змінила спортивну інфраструктуру України (дані Мінмолодьспорту). Champion.com.ua. 19 листопада 2024 р. URL: <https://champion.com.ua/sport/2024/11/19/1000-dniv-viyny-yak-rosiya-znishchila-ponad-500-sportyvnykh-obyektiv-v-ukraini> (дата звернення: 01.09.2025).
3. База знищених Росією спортивних об'єктів України – їх вже понад 500 (фото). Tribuna.com. Листопад 2024 р. URL: <https://ua.tribuna.com/football/2024/11/01/baza-znyshchenykh-rosiyeyu-sportyvnykh-obiektiv-ukrainy> (дата звернення: 01.09.2025).
4. Sports infrastructure in Ukraine during war and post-war reconstruction: Analysis, challenges, and modernisation mechanisms / Hrynchenko I. та ін. Educational Challenges. 2025. Vol. 30, No. 2. URL: <https://educationalchallenges.org/articles/sports-infrastructure-ukraine-war-reconstruction> (дата звернення: 01.09.2025).
5. Зеленський і Томас Бах (МОК): підтримка українського спорту під час війни та після її завершення. Офіційний сайт Президента України. 03 липня 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-i-tomas-bah-obgovorili-pidtrimku-ukrayi-76401> (дата звернення: 01.09.2025).
6. Ukraine displays destroyed stadium stand in Munich in reminder of war ahead of Euro 2024 opener. Associated Press. 17 червня 2024 р. URL: <https://apnews.com/article/ukraine-destroyed-stadium-munich-euro-2024> (дата звернення: 01.09.2025).
7. Shakhtar Donetsk accuse Fifa of failing to support Ukrainian football during war / Ames N. The Guardian. 21 лютого 2025 р. URL: <https://www.theguardian.com/football/2025/feb/21/shakhtar-donetsk-fifa-ukrainian-football-war-serhii-palkin> (дата звернення: 01.09.2025).
8. Андрій Шевченко зібрав 600 тис. євро для реконструкції стадіону в Ірпені. LB.ua. 28 лютого 2023 р. URL: https://lb.ua/sport/2023/02/28/546789_andriy_shevchenko_zibrav_600_tis.html (дата звернення: 01.09.2025).
9. В Ірпені відбудують стадіон за підтримки Андрія Шевченка та АС Milan. Будпортал. 07 листопада 2022 р. URL: <https://buildportal.com.ua/news/v-irpeni-vidbuduyut-zruynovaniy-stadion-dopomozhut-andriy-shevchenko-ta-milan> (дата звернення: 01.09.2025).
10. Мінмолодьспорту: скільки спортсменів воюють і скільки зруйновано об'єктів. Sport-Express.ua. 24 лютого 2025 р. URL: <https://sport-express.ua/minmolodsportu-skilky-sportsmeniv-voyuyut-i-skilky-zruynovano-obiektiv> (дата звернення: 01.09.2025).

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ
SECTION 3. ACCOUNTING AND TAXATION

УДК 347.932

JEL Classification: M41, K34

Белкін Л. М.,

канд. техн. наук,

старший науковий співробітник, адвокат,

адвокат індивідуальної практики, м. Київ

Юринець Ю. Л.,

д-р юрид. наук, професор, професор

кафедри права та публічного управління,

Київський національний університет

будівництва та архітектури, м. Київ

Белкін М. Л.,

канд. юрид. наук, адвокат,

доцент кафедри адміністративного,

фінансового та банківського права,

Міжрегіональна Академія управління

персоналом, м. Київ

(НЕ)ОПОДАТКУВАННЯ ВІДШКОДОВАНИХ
ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ СУДОВИХ ВИТРАТ

Проблема судових витрат завжди тісно переплітається із забезпеченням доступності судового захисту порушених чи оспорюваних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб [1, с. 53]. Згідно пункту 2 ч. 1 ст. 164 Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) України, при зверненні до господарського суду до позовної заяви додаються документи, які підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону. Згідно ч. 3 ст. 123 ГПК України, до витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати: 1) на професійну правничу допомогу; 2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; 3) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; 4) пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду. Аналогічні положення містяться у ЦПК України (ст. 133) та КАС України (ст. 132).

В залежності від результатів розгляду справи судові витрати за рішенням суду можуть бути перерозподілені між сторонами. При цьому у випадку успіху фізичної особи у її судовому спорі на її користь може бути стягнена компенсація судових витрат, повністю або частково. За таких умов виникає питання оподаткування чи не оподаткування такої компенсації податком на доходи фізичних осіб та військовим збором. Так, у публікації [2] орган державної податкової служби висногував, що сума судового збору, яка відшкодовується фізичній особі за рішенням суду юридичною особою або фізичною особою – підприємцем, включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу такого платника як додаткове благо та оподатковується податком на доходи фізичних осіб і військовим збором на загальних підставах [2]. Але таке тлумачення є сумнівним.

Так, гідно ч. 1 ст. 1 Закону України "Про судовий збір", судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат.

Таким чином, судовий збір – це законодавчо встановлений Державою обов'язковий платіж для осіб, які хочуть (а іноді – і вимушені) звернутися до суду за захистом своїх порушених (на думку цих осіб) прав. З іншого боку, як зазначено вище, у випадку успіху фізичної особи у її судовому спорі, тобто коли порушення її прав та інтересів буде підтверджено, на її користь може бути стягнена **судом** компенсація судових витрат, повністю або частково. Однак податківці прагнуть тлумачити отримання такої компенсації як додаткове благо, яке оподатковується податком на доходи фізичних осіб і військовим збором на загальних підставах [2]. Здавалося б, що тлумачити як благо визначену судом компенсацію платежу, встановленого Державою на користь Держави, є вкрай нелогічним. Але такі спори з органами державної податкової служби періодично виникають. Окремі питання з цієї сфери податкових спорів розглянуті співавторами у статті [3].

Перш за все, звертає на себе увагу, що у Постанові від 25.03.2024 року у справі № 461/2729/22, провадження № 61-10834сво22, Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вказано [4, № 119168337#] (тут і далі напівжирним шрифтом виділено авторами):

"Судові витрати можна визначити як законодавчо врегульовану сплату грошових коштів за рахунок сторін у справі, що пов'язана із необхідністю її розгляду та вирішення судом приватноправового спору.

При цьому можливість отримання особою компенсації понесених судових витрат законодавчо передбачена лише у разі підтвердження судом

факту протиправних дій (бездіяльності), рішень відповідача, обґрунтованості позовних вимог, а отже, фактично передбачає компенсацію збитків стороні, права якої порушено...

Компенсація судових витрат за своєю правовою природою є обов'язковим відшкодуванням, передбаченим законом, і фактично є формою відшкодування збитків за матеріальну шкоду, заподіяну особі неправомірними діями/бездіяльністю, рішеннями іншої сторони у справі та вимушеними матеріальними втратами, які особа зазнала у зв'язку зі зверненням за судовим захистом.

Отже, сума судового збору, яка відшкодовується особі за рішенням суду, не включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу такого платника, а тому у цьому випадку банк чи фінансова установа не виступає податковим агентом".

Аналогічно у Постанові від 19.06.2024 року у справі № 521/7957/22, провадження № 61-7503св23, Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду вказано [4, № 120065685]: "У свою чергу, компенсація судових витрат, яка за своєю правовою природою є обов'язковим відшкодуванням, передбаченим законом за рішенням суду, **не включається** до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу такого платника, а тому у цьому випадку банк чи фінансова установа **не виступає податковим агентом**".

Згідно ч. 5 ст. 13 Закону України "Про судоустрій і статус суддів", висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

Отже, на підставі наведених Постанов Верховного Суду питання про неоподаткування компенсації судових витрат, відшкодованих судом фізичним особам, можна вважати вирішеним.

Водночас формально слід зазначити, що користуючись узагальненим поняттям "судові витрати", у цитованих Постановах, Верховний Суд детально розглядав саме такий вид судових витрат, як судовий збір. Отже, слід розглянути підходи судів до оподаткування/не-оподаткування компенсації судових витрат інших видів, зокрема компенсації витрат на професійну правничу допомогу. Разом із тим, це питання також вже вирішене на користь платника податку в судовому порядку.

Так, Другий апеляційний адміністративний суд постановою від 22.01.2020 у справі № 520/5925/19 [4, № 87078044] (ухвалою від 18.03.2020 року у

справі № 520/5925/19, адміністративне провадження № К/9901/5502/20, Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду [4, № 88336933] відмовлено податковому органу у відкритті касаційного провадження) визнав протиправною та **скасував** Індивідуальну податкову консультацію ГУ ДФС у Харківській області від 06.06.2019 № 2571/Б/ІІК/20-40-13-02-11 щодо оподаткування ПДФО та ВЗ **суми відшкодування судових витрат фізичній особі**, зокрема, на підставі того, що *"компенсація судових витрат за своєю правовою природою є обов'язковим відшкодуванням, передбаченим законом, і фактично є формою відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної особі неправомірними діями/бездіяльністю, рішеннями іншої сторони та вимушеними матеріальними втратами, які особа зазнала у зв'язку із зверненням за судовим захистом"*.

Так, апеляційний суд заперечив позицію податкового органу про те, що відшкодовані судові витрати у розумінні п.п. 14.1.47 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України є додатковим благом, з огляду на що мають бути включені до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу. Апеляційний суд вказав, що відповідно до ст. 132 КАС України, судові витрати складаються із судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати: 1) на професійну правничу допомогу; 2) сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду; 3) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз; 4) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; 5) пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи.

Слід також наголосити, що до усіх аналогічних висновків приходили і суди господарської юрисдикції, зокрема, у Постановах від 01.05.2025 у справі № 925/220/24 [4, № 127353934], від 24.06.2025 у справі № 910/10221/23 [5, № 128482865], від 02.07.2025 у справі № 910/216/23 [4, № 128592970] Північного апеляційного господарського суду, а також у Постанові від 05.06.2025 у справі № 913/260/24 Східного апеляційного господарського суду [4, № 128065215].

Зокрема, у Постанові від 02.07.2025 у справі № 910/216/23 [4, № 128592970] окремо зазначається, що "судові витрати та **витрати на професійну правничу допомогу адвоката** є компенсацією (відшкодуванням/збитками) у розумінні підпункту "а" підпункту 164.2.14 пункту 164.2 ст. 164 Податкового кодексу України та не відносяться до загального оподатковуваного доходу платника податків.

З урахуванням викладеного, окремо слід придивитися до позиції фіскальних органів щодо оподаткування компенсації судових витрат, здійснених фізичною

особою – підприємцем на єдиному податку. Так, у публікації [5] наводиться позиція податкових органів (Роз'яснення 107.01.03 ЗІР), за якою *"не включаються до складу доходу платників єдиного податку суми коштів, що повертаються платнику єдиного податку, за рішенням суду як відшкодування судових витрат (судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи). При цьому такий дохід включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу такого платника як додаткове благо та оподатковується податком на доходи фізичних осіб і військовим збором на загальних підставах визначених Податковим кодексом України"*.

З таким висновком можна погодитися лише частково. Дійсно, не включаються до складу доходу платників єдиного податку суми коштів, що повертаються платнику єдиного податку, за рішенням суду як відшкодування судових витрат (судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи), оскільки це не є доходом отриманим від господарської діяльності. Разом із тим, не можна погодитися з другою частиною цього роз'яснення, оскільки, як вже неодноразово встановлено у цій статті, компенсація судових витрат, отримана платником податку за рішенням суду, не є додатковим благом і не включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу такого платника.

Список використаних джерел

1. Заріцький М.Д., Галушка Н.О. (2019). Судові витрати в господарському процесі. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. Вип. 8. С. 52-61.
2. Чи підлягає оподаткуванню ПДФО та військовим збором сума судового збору, яка відшкодовується ФО за рішенням суду ЮО або ФОП? 28.10.2024. URL: <https://if.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/835395.html>
3. Белкін Л.М., Юринець Ю.Л., Белкін М.Л. Проблема (не)оподаткування компенсації судових витрат, відшкодованих фізичним особам. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025, № 7. С. 39-43.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review>.
5. Підприємець на спрощенці виграв судовий позов: чи слід оподатковувати компенсацію судових витрат? *OSTAPP Journal*. 04.09.2024. URL: <https://journal.ostapp.com.ua/uk/articles/post/pidpriemec-na-sprosenci-vigrav-sudovij-pozov-ci-slid-opodatkovuvati-kompensaciju-sudovih-vitrat>.

УДК 657

JEL Classification: M41, H25

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.09>

Сук П. Л.,

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України "Ніжинський
агротехнічний інститут", м. Ніжин

РОЗПОДІЛ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ ЗА ОБЕРНЕНИМ МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ДОХОДУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Щоб масштабувати виробництво продукції підприємства повинні використовувати витрати.

Видатки, що здійснюються в одному періоді, а включаються у фінансові результати у наступних періодах, є витратами майбутніх періодів (далі – ВМП).

Згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій до ВМП належать витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

При обліку ВМП використовують рахунок 39 "Витрати майбутніх періодів", за дебетом якого накопичуються ВМП, а за кредитом – вони списуються (розподіляються) та включаються до складу витрат звітного періоду [1; 2].

ВМП розміщуються в активі Балансу (Звіту про фінансовий стан) (форма № 1) у розділі II "Оборотні активи", у статті "Витрати майбутніх періодів" (код рядка 1170) [3; 4].

Відраховуються ВМП у послідовні періоди за спеціальними методами. Їх використовують різну кількість. Приміром, для розподілу ВМП можна приміняти обернений метод на основі чистого доходу від реалізації готової продукції.

У НП(С)БО 9 "Запаси" вказано, що готова продукція – це продукція, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом [5].

Згідно з НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" і НП(С)БО 15 "Дохід" чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – це дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [3; 6].

Отже, чистий дохід (виручка) від реалізації готової продукції розраховується як різниця між доходом від реалізації готової продукції і наданими знижками, доходами, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податками і зборами.

У Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) чистий дохід від реалізації готової продукції показується у статті "Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" (код рядка 2000), а дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), податок на додану вартість, акцизний податок (збір), інші збори або податки з обороту не відображаються [3; 4].

У формі № 2 Звіту про фінансові результати, що використовувалась раніше за окремими статтями наводились "Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" (код рядка 010), "Податок на додану вартість" (код рядка 015), "Акцизний збір" (код рядка 020), вільний рядок застосовувався для інших зборів або податків з обороту (код рядка 025) та "Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" (код рядка 035) [7].

Інформація про дохід (виручку) від реалізації готової продукції узагальнюється на субрахунку 701 "Дохід від реалізації готової продукції" рахунку 70 "Доходи від реалізації".

За кредитом субрахунку 701 (рахунку 70) показується збільшення (одержання) доходу від реалізації готової продукції, за дебетом – належна сума непрямих податків (акцизного податку, податку на додану вартість та інших, передбачених законодавством); результат операцій перестрахування (у кореспонденції з субрахунком 705 "Перестрахування"); результат зміни резервів незароблених премій (у страхових організаціях); та списання у порядку закриття на субрахунок 791 "Результат операційної діяльності" або рахунок 79 "Фінансові результати" [1; 2].

Чистий дохід (виручку) від реалізації готової продукції обраховують за формулою:

$$\text{ЧД(В)РГП} = \text{Д(В)РГП} - \text{НД} - \text{ДДНК(П)} - \text{П} - \text{З}, \quad (1)$$

де: ЧД(В)РГП – чистий дохід (виручка) від реалізації готової продукції; Д(В)РТ – дохід (виручка) від реалізації готової продукції; НД – надані знижки; ДДНК(П) – доходи, що за договорами належать комітентам (принципалам); П – податки; З – збори.

Прорахунок оберненого методу розподілу ВМП на основі чистого доходу від реалізації готової продукції робиться на базі попереднього обрахунку методу розподілу ВМП на основі чистого доходу від реалізації готової продукції, і потім суми треба проставити у протилежній послідовності: перший рік – в останній, другий рік – у передостанній і т. д.

Річна сума розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу від реалізації готової продукції обчислюється множенням суми розподілу ВМП на коефіцієнт розподілу ВМП, який вираховується діленням чистого доходу від реалізації готової продукції за відповідні періоди на плановий обсяг чистого доходу від реалізації готової продукції за увесь період.

Для перерахунку ВМП у наступні періоди за методом на основі чистого доходу від реалізації готової продукції використовують формули:

$$PCPBM\text{П} = CPBM\text{П} \times KPBMP, \quad (2)$$

де: PCPBMП – річна сума розподілу ВМП; CPBMП – сума розподілу ВМП; KPBMP – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = O\check{C}D\check{B}P\check{P} : ПО\check{C}D\check{B}P\check{P}, \quad (3)$$

де: O\check{C}D\check{B}P\check{P} – плановий або фактичний обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації готової продукції за окремі періоди; ПО\check{C}D\check{B}P\check{P} – плановий обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації готової продукції за увесь період.

Обрахунок методу розподілу ВМП на основі чистого доходу від реалізації готової продукції можна здійснювати також за іншим варіантом:

$$PCPBM\text{П} = O\check{C}D\check{B}P\check{P} \times KPBMP, \quad (4)$$

$$KPBMP = CPBM\text{П} : ПО\check{C}D\check{B}P\check{P}. \quad (5)$$

Вираховувати дистрибуцію (від англ. *distribution* – розподіл) ВМП можна двома способами методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції: 1) із первісної (початкової) суми ВМП; 2) із залишкової (поточної) суми ВМП.

На прикладі проілюструємо розрахунок оберненого методу розподілу ВМП на основі чистого доходу від реалізації готової продукції.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 84000 грн, строк розподілу – 5 років. Протягом строку розподілу ВМП очікується згенерувати 184000 грн чистого доходу від реалізації готової продукції, у тому числі: за 1-й рік – 58000 грн, за 2-й рік – 44000 грн, за 3-й рік – 35000 грн, за 4-й рік – 29000 грн, за 5-й рік – 18000 грн.

Величини коефіцієнтів розподілу ВМП становлять: за 1-й рік – 0,3152 ($58000 : 184000 = 0,3152$), за 2-й рік – 0,2391 ($44000 : 184000 = 0,2391$), за 3-й рік – 0,1902 ($35000 : 184000 = 0,1902$), за 4-й рік – 0,1576 ($29000 : 184000 = 0,1576$), за 5-й рік – 0,0979 ($18000 : 184000 = 0,0979$).

Особливості прорахунку 1-го способу (від початкової (первісної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого доходу від реалізації готової продукції розглянуто в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

**Включення ВМП у подальші періоди за
1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП)
методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від реалізації готової продукції, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	84000	58000	0,3152	26477
2	84000	44000	0,2391	20084
3	84000	35000	0,1902	15977
4	84000	29000	0,1576	13238
5	84000	18000	0,0979	8224
x	Разом	184000	1	84000

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 2

**Включення ВМП у подальші періоди за
1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) оберненого
методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від реалізації готової продукції, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	84000	18000	0,0979	8224
2	84000	29000	0,1576	13238
3	84000	35000	0,1902	15977
4	84000	44000	0,2391	20084
5	84000	58000	0,3152	26477
x	Разом	184000	1	84000

Джерело: авторська розробка.

Як можна пересвідчитись із показників таблиць 1 і 2, використання 1-го способу (від початкової (первісної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого доходу від реалізації готової продукції дає можливість повністю списати ВМП по наступних періодах протягом періоду розподілу.

Обчислення простого і оберненого методів на основі чистого доходу від реалізації готової продукції за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) наведено в таблицях 3 і 4.

Таблиця 3

**Включення ВМП у подальші періоди за
 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) методу
 на основі чистого доходу від реалізації готової продукції**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від реалізації готової продукції, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	84000	58000	0,3152	26477
2	57523	44000	0,2391	13754
3	43769	35000	0,1902	8325
4	35444	29000	0,1576	5586
5	29858	18000	0,0979	29858
x	Разом	184000	1	84000

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 4

**Включення ВМП у подальші періоди за
 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) оберненого
 методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від реалізації готової продукції, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	29858	18000	0,0979	29858
2	35444	29000	0,1576	5586
3	43769	35000	0,1902	8325
4	57523	44000	0,2391	13754
5	84000	58000	0,3152	26477
x	Разом	184000	1	84000

Джерело: авторська розробка.

З даних таблиць 3 і 4 можна стверджувати, що при прорахунку 2-го способу (від залишкової (поточної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого доходу від реалізації готової продукції в останньому (табл. 3) і в першому (табл. 4) роках ВМП не розподіляються відповідно до коефіцієнту розподілу, а записуються у витрати звітних періодів.

Висновки. Аллокацію (від англ. *allocation* – розподіл, розміщення) ВМП між наступними періодами можна здійснювати за оберненим методом на основі чистого доходу від реалізації готової продукції.

Чистий дохід (виручка) від реалізації готової продукції обчислюється як алгебраїчна сума доходу від реалізації готової продукції і наданих знижок, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.

Щоб визначити розподіл ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу від реалізації готової продукції спочатку треба поррахувати метод розподілу ВМП на основі чистого доходу від реалізації готової продукції, і потім суми потрібно переставити у зворотній черговості: перший рік – в останній, другий рік – у передостанній і т. п.

Шерінг (від англ. *sharing* – розподіл, поділ) ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу від реалізації готової продукції можна розраховувати двома способами: 1) із первісної (початкової) суми ВМП; 2) із залишкової (поточної) суми ВМП.

Список використаних джерел

1. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09 грудня 2011 р. № 1591), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2011 р. за № 1557/20295. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджено наказом Міністерства фінансів України 07 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України 28 березня 2013 р. № 433. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv>.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси", затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р. № 246, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 1999 р. за № 751/4044. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Дохід", затверджено наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. № 290, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 грудня 1999 р. за № 860/4153. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати" (Наказ Міністерства фінансів України). № 87. (1999). (втратив чинність на підставі Наказу Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0397-99>.

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ
SECTION 4. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

УДК 336.1

JEL Classification: K34, H26

Герчаківський С. Д.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

**ПРИПИНЕННЯ ОБОРОТІВ КОНТРАФАКТНОЇ ПРОДУКЦІЇ
В УКРАЇНІ: ФІСКАЛЬНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ**

Впродовж багатьох років проблематика виробництва та реалізації контрафактної продукції особливо гостро стоїть як в світовому, так і українському вимірах. Згідно з ІР офісом (УКРНОІВІ), обсяг світової торгівлі контрафактною продукцією у 2021 році сягнув приблизно 467 млрд доларів США [1]. У 2019 році контрафактна продукція становила майже 6% усього імпорту ЄС, сягнувши вартості 119 млрд євро [2]. Хоча ці цифри глобальні або стосуються ЄС, вони показують масштаб проблеми, частина якої безумовно стосується і України.

За оцінками експертів, частка фальсифікованої продукції в окремих секторах українського ринку сягає 50–60%. Найбільше контрафактних товарів в Україні зосереджено в наступних галузях: 1) легка промисловість (підробки брендового одягу та взуття становлять до 60% ринку); 2) фармацевтика (до 10–15% лікарських засобів є фальсифікатами); 3) алкогольна продукція (частка підробок становить 35–40% ринку); 4) побутова хімія та косметика (близько 30% ринку); 5) автозапчастини (до 40% ринку); 6) програмне забезпечення (рівень піратства сягає 80%) [3].

В Україні протягом багатьох років напрацьована законодавча база щодо протидії з контрафактною продукцією, основні елементи якої подано на рис.1.

Отже, законодавство про захист прав інтелектуальної власності встановлює визначення об'єктів інтелектуальної власності, права власників та, головне, відповідальність за порушення цих прав, зокрема за виготовлення, використання, імпорт, експорт, пропонування до продажу, продаж або інше введення в цивільний оборот контрафактної продукції.

Блок законодавства, який представлено Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП), зокрема ст. 51-2 "Порушення прав на об'єкт права

інтелектуальної власності" встановлює адміністративну відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (зокрема торговельної марки, авторського права), що передбачає штрафи з конфіскацією контрафактної продукції та знарядь її виробництва, а ст. 164 "Порушення порядку провадження господарської діяльності" може застосовуватися, якщо торгівля контрафактом здійснюється без належної реєстрації або з іншими порушеннями порядку ведення бізнесу.

Важливим є блок законодавства, що регламентує Кримінальний кодекс України (ККУ), зокрема ст. 229 "Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару" передбачає кримінальну відповідальність (штрафи, виправні роботи, обмеження або позбавлення волі) за незаконне використання об'єктів інтелектуальної власності, якщо це завдало значної матеріальної шкоди. Крім цього ст. 176 "Порушення авторського права і суміжних прав" регламентує кримінальну відповідальність за незаконне відтворення, розповсюдження творів, якщо це завдало значної матеріальної шкоди.

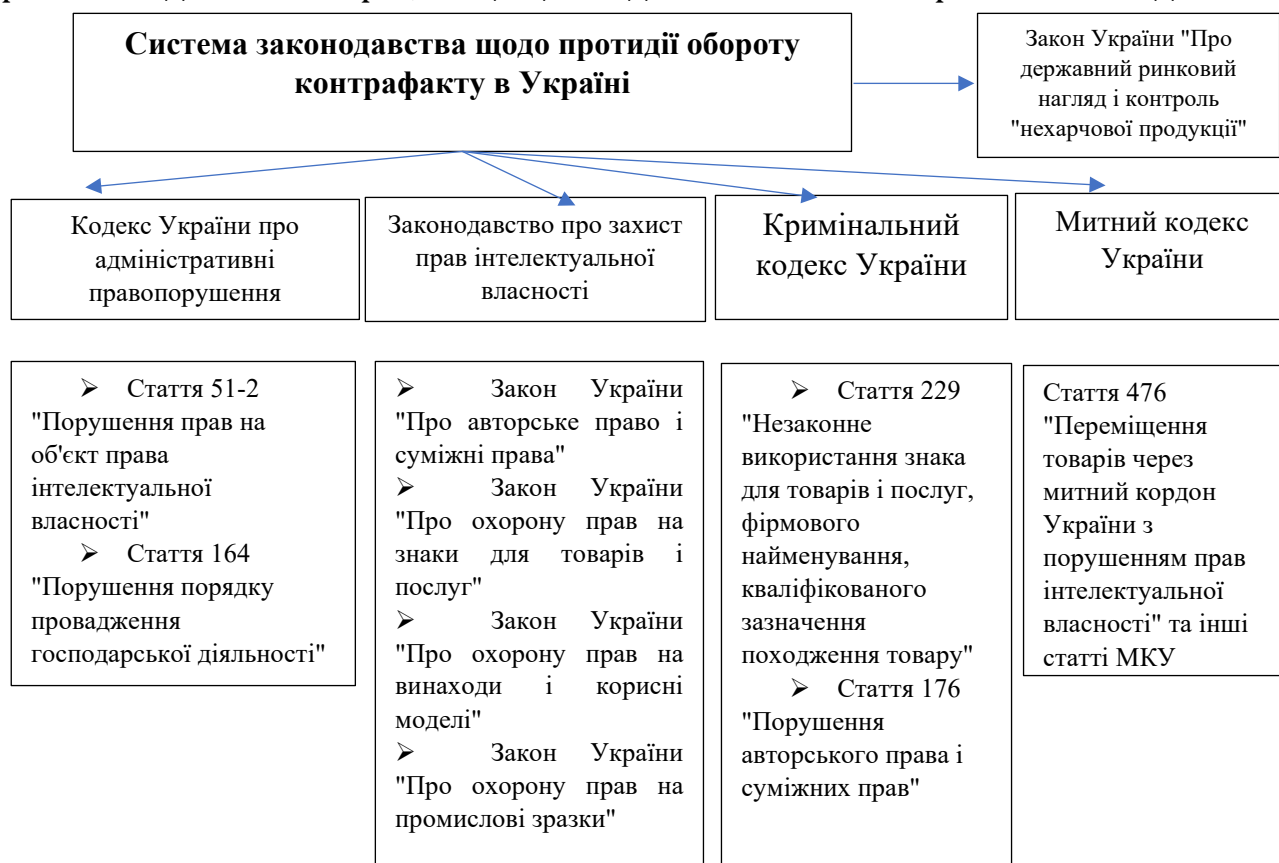

Рис. 1. Система законодавства щодо протидії обороту контрафакту в Україні

Закон України "Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції", який регулює діяльність органів ринкового нагляду, які виявляють

та вилучають з обігу небезпечну продукцію, яка не відповідає вимогам законодавства, в тому числі контрафактну.

Останній елемент системи законодавства, що подано на рис.1 – це стаття 476 Митного кодексу України "Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності", яка визначає фіскальний контекст протидії контрафакту та регламентує ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності.

Якщо ж аналізувати інституційне забезпечення протидії оборотам контрафакту в Україні, то крім судової влади (системи місцевих, апеляційних судів, Верховного Суду) потрібно акцентувати увагу і на інших державних інституціях, зокрема:

1) Офіс Генерального прокурора, який відповідно до Закону України від 14.10.2014 № 1697-VII "Про прокуратуру" є органом прокуратури вищого рівня щодо обласних та окружних прокуратур;

2) Національна поліція України, яка відповідно до Закону України від 02.07.2015 № 580-VIII "Про Національну поліцію" є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, в тому числі Національна поліція України розглядає справи у сфері інтелектуальної власності за статтями 176, 177, 203-1, 229 Кримінального кодексу України;

3) Бюро економічної безпеки України, яке відповідно до Закону України від 28.01.2021 № 1150-IX "Про Бюро економічної безпеки України" є центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, зокрема у сфері інтелектуальної власності БЕБ уповноважене здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 229 ККУ;

4) Державна митна служба України, яка відповідно до чинного законодавства реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, в тому числі здійснює заходи щодо захисту прав інтелектуальної власності за статтями 399, 400, 401, 401-1, 402 Митного кодексу України;

5) Апеляційна палата Національного органу інтелектуальної власності - колегіальний орган для розгляду заперечень проти рішень Національного органу інтелектуальної власності щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, заяв про визнання прав на об'єкти промислової власності недійсними повністю або частково, заяв про визнання торговельної марки в Україні;

6) Антимонопольний комітет України, який згідно зі Законом України від 26.11.1993 № 3659-XII "Про Антимонопольний комітет України", є державним органом зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель, у сфері інтелектуальної власності АМКУ розглядає справи за ст. 4 Закону України від 07.06.1996 № 236/96-ВР "Про захист від недобросовісної конкуренції".

Особливістю боротьби з контрафактом за допомогою митних органів держави є те, що правовласник може внести свої об'єкти інтелектуальної власності до відповідного митного реєстру, після чого митниця отримує право затримувати товари з ознаками контрафактності на кордоні. Це дає можливість зупинити контрафакт ще до його потрапляння на ринок. Так, станом на 31.12.2023 у митному реєстрі за заявами правовласників зареєстровано 980 об'єктів права інтелектуальної власності. Це торговельні марки, промислові зразки, винаходи, об'єкт авторського права.

Водночас за деякими оцінками [3], у 2024 році було затримано лише 5–10% підробок від загального обсягу, що ввозиться в Україну. З огляду на це, вважаємо, що необхідно здійснювати активні дії щодо покращення роботи української митниці у цій сфері, зокрема шляхом періодичного проведення тренінгів щодо розпізнавання підробок і надання митним органам зразків оригінальної продукції для порівняння.

Припинення обігу контрафактної продукції є одним з ключових завдань для економічного відновлення України, оскільки контрафакт підриває національну економіку, створює недобросовісну конкуренцію для легального бізнесу, позбавляє бюджет значних податкових надходжень і, що найважливіше, становить загрозу для здоров'я та безпеки споживачів.

Список використаних джерел

1. Всесвітній день боротьби з підробками: як УКРНОІВІ долучається до протидії контрафакту і піратству. URL: <https://nipo.gov.ua/vsesvitnii-den-borotby-z-pidrobkamy-2025/> (дата звернення: 02.09.2025).

2. Global Anti-Counterfeiting Group. URL: <https://gacg.org> (дата звернення: 03.09.2025).

3. Чорний ринок підробок в Україні: які юридичні інструменти реально працюють? URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chorniy-rinok-pidrobok-v-ukrayini-yaki-yuridichni-instrumenti-realno-pracyuyut.html> (дата звернення: 02.09.2025).

УДК 65.011.1

JEL Classification: G28, O32

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.10>

Ковальов Д. Г.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

ФІНАНСОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Цифровізація стала важливим чинником зростання світової торгівлі, а для України, яка переживає пандемію та воєнні події, цей процес відкрив нові можливості та сприяв швидкому розвитку у сфері діджиталізації.

Цифрова економіка відображає вплив новітніх технологій на способи виробництва та споживання. Вона охоплює процеси створення, реалізації й оплати товарів і послуг за допомогою комп'ютерних мереж. Її сутність полягає у здійсненні економічної діяльності через щоденну взаємодію людей, бізнесу, пристроїв, даних і цифрових процесів.

Поняття "цифрова економіка" з'явилося у 1990-х роках у контексті дослідження ролі Інтернету в економічних змінах. Нині воно охоплює широкий спектр технологій та їхніх практичних застосувань, серед яких штучний інтелект, хмарні обчислення, блокчейн, робототехніка, віртуальна реальність, інтернет речей та автономний транспорт. Сьогодні цифрова економіка розглядається як сукупність усіх секторів, де використання технологій змінює ринки, бізнес-моделі й щоденні операції. Це стосується як електронної комерції та фінансових сервісів, так і традиційних сфер – від сільського господарства до промисловості, що поступово трансформуються завдяки інноваціям.

У найближчій перспективі цифрова економіка фактично стане звичайною економікою, адже використання цифрових технологій у різних галузях світу зростає з кожним роком. Це означає, що цифровізація спрямована на інклюзію – забезпечення доступу для всіх учасників суспільства – та розширення економічних можливостей.

Завдяки цифровим інструментам бізнес отримує можливість працювати ефективніше та знижувати витрати, одночасно відкриваючи нові перспективи, недоступні в межах традиційної економіки. Компанії можуть пропонувати свої товари й послуги значно ширшій аудиторії, зокрема тим споживачам, які раніше залишалися поза межами ринкових відносин. У результаті виникають нові моделі ринків, що, зокрема, зменшують або повністю усувають трансакційні витрати, притаманні класичним економічним

системам. Яскравими прикладами цього є розвиток платформ Amazon, Uber та Airbnb. Сьогодні більшість найбільших світових корпорацій (Google, Apple, Microsoft, Amazon) належать саме до сфери цифрової економіки. Водночас цифровізація породжує величезні масиви даних. Кожне онлайн-замовлення чи електронна транзакція створює інформаційні сліди, що зберігаються, аналізуються та використовуються для формування персоналізованих пропозицій. Обробка й порівняння цих даних відкриває значний потенціал для трансформації економічних процесів, але водночас супроводжується новими ризиками [2].

Діджиталізація економіки та суспільства забезпечує низку суттєвих переваг і визначальних тенденцій:

1. **Підвищення продуктивності та оптимізація процесів.** Цифрові інструменти дають змогу ефективніше організовувати виробництво, удосконалювати управління бізнесом та скорочувати витрати часу і ресурсів у різних сферах діяльності.

2. **Доступність та інклюзивність.** Завдяки діджиталізації значна кількість послуг і продуктів стають доступними для ширшої аудиторії, у тому числі для віддалених регіонів та соціально вразливих груп населення.

3. **Прозорість та контроль.** Використання цифрових технологій підвищує рівень відкритості економічних і суспільних процесів, полегшує моніторинг, контроль за якістю та боротьбу з корупційними ризиками.

4. **Розвиток інновацій.** Діджиталізація стимулює створення нових бізнес-моделей, розвиток стартапів, застосування передових технологій у традиційних галузях економіки.

5. **Швидкість обміну інформацією.** Цифрові сервіси забезпечують оперативний обмін даними, що сприяє прискоренню прийняття рішень як у бізнесі, так і в державному управлінні.

6. **Персоналізація послуг.** Використання великих даних і аналітики дозволяє формувати індивідуальні пропозиції для споживачів, що підвищує якість сервісу та лояльність клієнтів.

7. **Гнучкість і стійкість до викликів.** Діджиталізація допомагає підприємствам та суспільним інституціям швидко адаптуватися до кризових умов, зокрема під час пандемій чи воєнних дій.

Усі наведені аспекти підтверджують значення діджиталізації як визначального чинника розвитку економіки та суспільства в умовах цифрової доби.

Цифрова економіка має як сильні сторони, так і певні обмеження (рис. 1). Підприємства, які протягом останніх десяти років змогли успішно інтегрувати цифрові технології у свою діяльність, демонструють стійке зростання. Разом із тим цифровізація призвела до перевантаження у сфері електронної комерції. Завдяки сучасним технологіям значно спростилися не лише процеси купівлі та продажу, а й маркетинг, організація виробництва та надання послуг.

Сьогодні на ринку дедалі більше відбувається заміна матеріальних товарів їхніми цифровими аналогами. Така тенденція характерна й для сфери послуг: банківські операції, страхування та інші фінансові сервіси поступово переходять в онлайн-формат. У результаті окремі товари й послуги були повністю оцифровані, що усунуло потребу у фізичній присутності клієнта, наприклад, у банку для здійснення транзакцій [1].

Проте цифрова економіка має й свої недоліки. Її розвиток може призводити до скорочення робочих місць, оскільки автоматизація процесів зменшує потребу в людській праці. Наприклад, онлайн-банкінг значно скоротив обсяг роботи, що раніше виконували працівники банків.

Цифрова економіка потребує складних технологічних рішень і високої кваліфікації фахівців для створення та підтримки цифрових платформ. Крім того, існують проблеми з доступом до Інтернету у сільських та напівсільських районах, що обмежує розвиток цифрових сервісів у цих регіонах.

Для ефективного функціонування цифрової економіки необхідна потужна інфраструктура, високошвидкісний Інтернет, сучасні мобільні мережі та телекомунікаційні системи. Розбудова такої інфраструктури є складним і витратним процесом. У країнах, що розвиваються, цей процес проходить повільніше та вимагає більших зусиль і фінансових ресурсів порівняно з розвиненими державами.

Рис. 1. Переваги та недоліки цифрової економіки [1]

Фінансове стимулювання інновацій у цифровій економіці можна реалізувати за допомогою **регуляторної пісочниці** – спеціальної платформи, яка дозволяє тестувати нові продукти та послуги на обмеженому колі користувачів. Це

надає компаніям ряд переваг: вони отримують цінні відгуки від регуляторів і споживачів, що дозволяє удосконалити продукт перед його офіційним запуском.

Регулятори також отримують вигоду, адже отримують додаткові дані про інноваційні послуги та їхній вплив на фінансову систему. Успішні міжнародні приклади показали, що регуляторні пісочниці ефективно стимулюють розвиток інновацій, усувають правові бар'єри та сприяють залученню нових технологічних рішень. Часто такі пісочниці інтегруються в систему нагляду органів влади, що підвищує їхню ефективність і безпеку для учасників.

Умови війни між Україною та Росією створюють численні виклики для економіки та суспільства. У цьому контексті цифровізація відіграє критично важливу роль у збереженні ключових функцій держави, економіки та різних сфер життєдіяльності завдяки ряду переваг:

1. Комунікація та координація. Цифрові технології забезпечують швидке та ефективне управління процесами в умовах війни, що особливо важливо для організації екстрених операцій, взаємодії з громадськістю та координації військових дій.

2. Доступ до інформації. Використання цифрових інструментів гарантує оперативний доступ до даних для громадян, військових, медичних та гуманітарних служб, що сприяє своєчасному прийняттю рішень та ефективному реагуванню на зміни ситуації.

3. Безпека та кіберзахист. В умовах конфлікту особливо важливо забезпечити кібербезпеку та захист критичної інформації. Цифрові технології дозволяють впроваджувати ефективні заходи кіберзахисту, запобігати кібератакам та зберігати конфіденційність даних.

4. Гуманітарна допомога. Цифрові платформи та сервіси можуть використовуватися для організації гуманітарної підтримки, включаючи розподіл ресурсів, медичне забезпечення та координацію роботи рятувальних служб у зонах конфлікту.

5. Ефективне управління ресурсами. Цифрові рішення дозволяють раціонально розподіляти обмежені ресурси та оптимізувати їхнє використання, що є надзвичайно важливим під час воєнних дій.

Таким чином, цифровізація сприяє покращенню координації, зміцненню безпеки та оперативному реагуванню на виклики війни, допомагаючи підтримувати функціонування економіки та суспільства в кризових умовах.

Список використаних джерел

1. Демчишак Н., Радик В. Розвиток цифрової інфраструктури та блокчейн-технологій в Україні. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3-4. С. 188-194.
2. Демчишак Н.Б. Фінансове регулювання інноваційної діяльності в Україні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 494 с.

УДК 368.01

JEL Classification: G22, Q01, I38

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.01>

Лисенко Т. М.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків

ІНКЛЮЗИВНЕ СТРАХУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розбудова фінансових систем, здатних задовольнити потреби адаптації до зміни клімату та забезпеченні стійкості, вимагає скоординованих зусиль між зацікавленими сторонами державного та приватного секторів у таких ланках, як інклюзивне фінансування та страхування. Стійкість до зміни клімату має вирішальне значення для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). Серед напрямів стимулювального впливу держави на фінансову інклюзію в контексті страхових послуг виокремлюють: дерегуляцію та підвищення ефективності державного нагляду; захист інтересів споживачів страхових послуг і відновлення довіри до страховиків шляхом дій щодо врегулювання питання проблемної заборгованості та проведення роботи з позбавлення ринку від неплатоспроможних страхових організацій; удосконалення тарифної політики з орієнтацією на перехід до вільного ціноутворення, створення організаційно-нормативних передумов до запровадження системи "прямого врегулювання" та "електронного поліса" (хоча б за певними страховими послугами); визначення пріоритетів регуляторного впливу на розвиток страхового ринку.

Науковці визначають такі показники фінансової інклюзії в контексті страхових послуг: проникнення страхування (обсяг валових страхових премій до ВВП); рівень щільності страхування (обсяг валових страхових премій на одну особу). На означені показники фінансової інклюзії в контексті страхових послуг впливають інституціональна структура страхового ринку та макроекономічна ситуація в країні (інститути краще імплантуються в умовах стабільного і збалансованого зростання) [1]. Перспективи розвитку фінансової інклюзії в контексті страхових послуг визначаються ефективністю державної регуляторної політики, функціональністю нормативно-правових актів, спрямованих на створення дієвого механізму державного регулювання і нагляду, зниженням витрат діяльності, спричинених надлишковим і неефективним державним регулюванням, забезпеченням конкуренції на ринку, запобіганням діяльності недобросовісних компаній, координованістю із сучасними процесами реформування та дерегуляції економіки.

Страхування може позитивно впливати на ЦСР за рахунок: управління ризиками та андеррайтингу; інвестицій та управління активами; корпоративна соціальна відповідальність/Corporate Social Responsibility (CSR) [2]. Зауважимо, що завдяки інноваціям в політиці андеррайтингу страховики можуть пом'якшувати наслідки зміни клімату, пандемій та інших криз, таким чином підтримуючи зусилля щодо підвищення стійкості, що відповідають кільком ЦСР.

Інтегруючи екологічні, соціальні та управлінські/Environmental, Social, Governance (ESG) критерії в інвестиційні рішення, страхова галузь може спрямувати значні потоки капіталу в ініціативи сталого розвитку від проектів відновлюваної енергетики до зеленої інфраструктури. Страховики можуть інвестувати в проекти відновлюваної енергетики, сприяючи досягненню ЦСР 7 (Доступна та чиста енергія) та ЦСР 9 (Промисловість, інновації та інфраструктура). Фінансуючи рішення в галузі енергетики, страховики допомагають зменшити залежність від викопного палива та сприяти сталому економічному зростанню. Значні активи страхової галузі можуть бути спрямовані в зелені облігації та фонди впливу, які фінансують проекти, що генерують позитивні соціальні та екологічні результати. Такі інвестиційні стратегії підсилюють відданість страховиків довгостроковій стійкості, підтримуючи ЦСР 11 (Сталий розвиток міст та громад) та ЦСР 15 (Захист та відновлення екосистем суші).

Корпоративна соціальна відповідальність/Corporate Social Responsibility (CSR) передбачає, що компанії інтегрують соціальні та екологічні питання у свою діяльність та взаємодіють із зацікавленими сторонами, прагнучі позитивного впливу, що виходить за рамки виключно максимізації прибутку. CSR передбачає добровільні зобов'язання щодо етичної праці, екологічної стійкості, справедливої торгівлі та підтримки громади, покращення репутації компанії, відповідного використання людського капіталу та сприяння лояльності клієнтів. Ініціативи CSR можуть включати благодійність, програми захисту навколишнього середовища та впровадження справедливої практики працевлаштування, і вони все частіше стають основою бізнес-стратегії.

Отже, взаємозалежність між необхідністю управління ризиками щодо навколишнього середовища та сталим розвитком акцентує потенціал страхової галузі щодо забезпечення прогресу в досягненні цілей сталого розвитку. Щоб впоратися з підвищенням витрат, страховики рекомендують інвесторам не тільки оптимізувати умови страхового покриття, але й стратегічно управляти фізичними кліматичними ризиками, щоб створювати портфелі, які можуть покриватися страхуванням та зберегти прибутковість бізнесу. Інвестори мають враховувати тенденції на ринку страхування житла, до яких належать можливість зміни об'єктів оренди з високою вартістю страхування, зростаючий розрив у страхових покриттях та стійкість державних програм відшкодування збитків. страхова галузь може значно посилити свій внесок у сталий розвиток, надаючи пріоритет відповідним продуктам, що орієнтовані на стійкість та сприяння інклюзивному доступу до фінансового захисту та повноцінно узгоджуються з екологічними, соціальними та управлінськими критеріями.

Список використаних джерел

1. Нечипорук Л. В. (2018). Фінансова інклюзія в контексті страхових послуг. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(26), 411–417. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i26.143994>
2. Insuring the future: The virtuous cycle of insurance and sustainability. URL: https://www.allianz.com/en/economic_research/insights/publications/specials_fmo/250121-sustainable-development-goals.html.

СЕКЦІЯ 5. МЕНЕДЖМЕНТ
SECTION 5. MANAGEMENT

УДК 656.078:004.77

JEL Classification: M11, R41

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.11>

Сарахман О. М.,

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту,

Львівський національний університет

імені Івана Франка, м. Львів

**GPS-ТРЕКІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСПОРТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ**

Глобальна система позиціонування (GPS) стала однією з ключових технологій, яка істотно трансформувала сучасний бізнес та управління логістикою [1, с. 215]. Вона забезпечує точність, універсальність та зручність у використанні, що робить її незамінним інструментом у сфері транспортного менеджменту. Для компаній, які прагнуть підвищити якість сервісу, скоротити витрати та забезпечити ефективну організацію перевезень, інтеграція GPS у систему транспортного менеджменту (TMS) відкриває нові можливості [2].

TMS є спеціалізованим цифровим рішенням, що дозволяє автоматизувати ключові процеси логістичної компанії - від планування маршрутів і організації перевезень до обліку витрат та контролю виконання завдань. Вона зменшує кількість ручної роботи, допомагає швидше ухвалювати управлінські рішення та забезпечує більш високий рівень прозорості бізнес-процесів [3]. Однак навіть найсучасніша TMS має свої обмеження. У цьому контексті GPS-трекінг розширює функціональні можливості системи та забезпечує комплексне управління транспортними операціями.

Інтеграція GPS у TMS дає змогу в реальному часі відстежувати місцеперебування автомобілів, контролювати швидкість руху, напрямок маршруту та стан виконання доставок [4]. Такий підхід особливо важливий для перевізників, адже оперативна інформація дозволяє мінімізувати затримки, оптимізувати графіки та швидше реагувати на непередбачувані ситуації. Завдяки інтеграції диспетчери можуть формувати розклади з урахуванням фактичного розташування транспорту, а водії отримують зручний цифровий інструмент для виконання своїх завдань.

Крім того, GPS-технології створюють додаткову цінність у сфері стратегічного планування. Зібрані дані про рух транспортних засобів дають змогу аналізувати продуктивність автопарку, визначати найбільш завантажені маршрути, прогнозувати витрати пального та планувати технічне обслуговування. Подібна практика сприяє зниженню операційних витрат, підвищенню екологічної ефективності та формуванню стійких бізнес-моделей [5].

Переваги інтеграції GPS у транспортний менеджмент виходять далеко за межі моніторингу вантажів. Серед ключових результатів - зменшення "паперової" роботи, зручність для водіїв і підвищення рівня безпеки. Водії, які працюють із єдиною платформою, не потребують великої кількості додаткових додатків чи інструментів, а менеджери отримують більш комплексну картину стану автопарку та ефективності маршрутів. Автоматизація допомагає зосередитися на стратегічних завданнях, тоді як рутинні процеси відбуваються у фоновому режимі. Завдяки цьому підвищується якість сервісу та задоволеність клієнтів, а отже, і прибутковість бізнесу.

Особливу роль GPS-технології відіграють у забезпеченні безпеки: система дозволяє контролювати швидкісний режим, попереджати про відхилення від маршруту та оперативно реагувати у разі виникнення позаштатних ситуацій. Такий механізм не лише захищає водіїв, але й позитивно впливає на репутацію компанії та рівень довіри клієнтів [2].

Застосування GPS-трекінгу актуальне не лише для комерційних перевезень. У багатьох країнах ці технології використовуються також у міському плануванні та розвитку транспортної інфраструктури [3]. Наприклад, геопросторові дані допомагають проектувати велосипедні доріжки, оптимізувати розташування багатомодальних транспортних вузлів чи планувати пішохідні маршрути у нових житлових районах. Подібні технології свідчать про універсальність і перспективність GPS не лише у бізнесі, але й у масштабах цілих міст.

Таким чином, інтеграція GPS у систему транспортного менеджменту є стратегічною інвестицією, яка дозволяє компаніям отримати суттєві конкурентні переваги. Вона підвищує прозорість логістичних процесів, допомагає економити час і ресурси, підвищує рівень безпеки та забезпечує комфортні умови для роботи персоналу. Водночас клієнти отримують якісніший сервіс, а бізнес - можливість зростати й удосконалюватися. GPS-трекінг у поєднанні з TMS - приклад того, як технології можуть комплексно змінювати логістичну галузь, роблячи її більш гнучкою, ефективною та орієнтованою на потреби сучасного ринку.

Список використаних джерел

1. Крикавський Є. В. *Логістика: теорія та практика*. Львів: Новий Світ-2000, 2019. 640 с.

2. Пеева К., Гайкова Т. Технологія GPS у систему транспортного менеджменту. URL: <https://apn.biz.ua/storage/web/files/a069ee48c2856d2ce4dce00ea2d93545.pdf> (дата звернення: 07.09.2025).

3. Rodrigue J.-P. The Geography of Transport Systems. Routledge, 2016. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315618159>.

4. Інтеграція GPS-трекінгу в транспортний менеджмент. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/integratsiya-gps-trekingu-v-transportniy-menedzhment> (дата звернення: 05.09.2025).

5. Гайкова Т. В., Мороз М. М., Загорянський В. Г., Буренніков Ю. Ю. Проектний аналіз цифрових технологій в управлінні ланцюгом постачань. *Вісник машинобудування та транспорту*. 2023. № 1 (17). С. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.31649/2413-4503-2023-17-1-17-22>.

УДК 658.87:330.34

JEL Classification: L26, M21

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.12>

Ціжма О. А.,
старший викладач кафедри
підприємництва, торгівлі та прикладної економіки,
Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

Ціжма Ю. І.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та прикладної економіки,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Нова реальність, що виникла з початком повномасштабного вторгнення росії на наші землі, зумовила появу нової парадигми бізнесу, де базовими стали такі риси як гнучкість, адаптивність та стійкість. Класичні теорії та класичні бізнес-теорії стали майже неактуальними, оскільки вони не готували підприємців до викликів такого масштабу. Відтак слід підкреслити, що підприємці в Україні сьогодні є першопрохідцями, які створюють нові моделі ведення бізнесу в умовах, які раніше були немислимыми, або навіть в окремих випадках утопічними.

Кожен підприємець, що продовжує працювати, кожен продавець, що відкриває чи утримує магазин, – це боєць, який своїм щоденним зусиллям підтримує

життя країни. Таким чином малий бізнес стає мегаважливим не тільки для економіки, а й для національної безпеки та морального духу суспільства.

Повномасштабна війна не просто змінила правила гри, вона повністю модифікувала їх. Торговельна діяльність суб'єктів малого підприємництва опинилася в епіцентрі хаосу, де кожен день – це боротьба за виживання. Учораšní успішні бізнес-моделі розсипалися, змусивши підприємців шукати нові, неочевидні шляхи для збереження своєї справи.

Для багатьох підприємців війна почалася з втрати всього. Зруйновані магазини, розграбовані склади, знищені виробничі потужності – це реальність у таких містах, як Маріуполь, Херсон, Запоріжжя, Харків, Чернігів та ін. Бізнес, що будувався роками, був втрачений за лічені дні. Ця втрата стала не лише фінансовим ударом, а й психологічною травмою, яка змусила підприємців починати все з нуля.

Навіть там, де не було прямих руйнувань, бізнес зупинився. Основними причинами зупинки бізнесу в Україні під час війни стали (рис. 1).

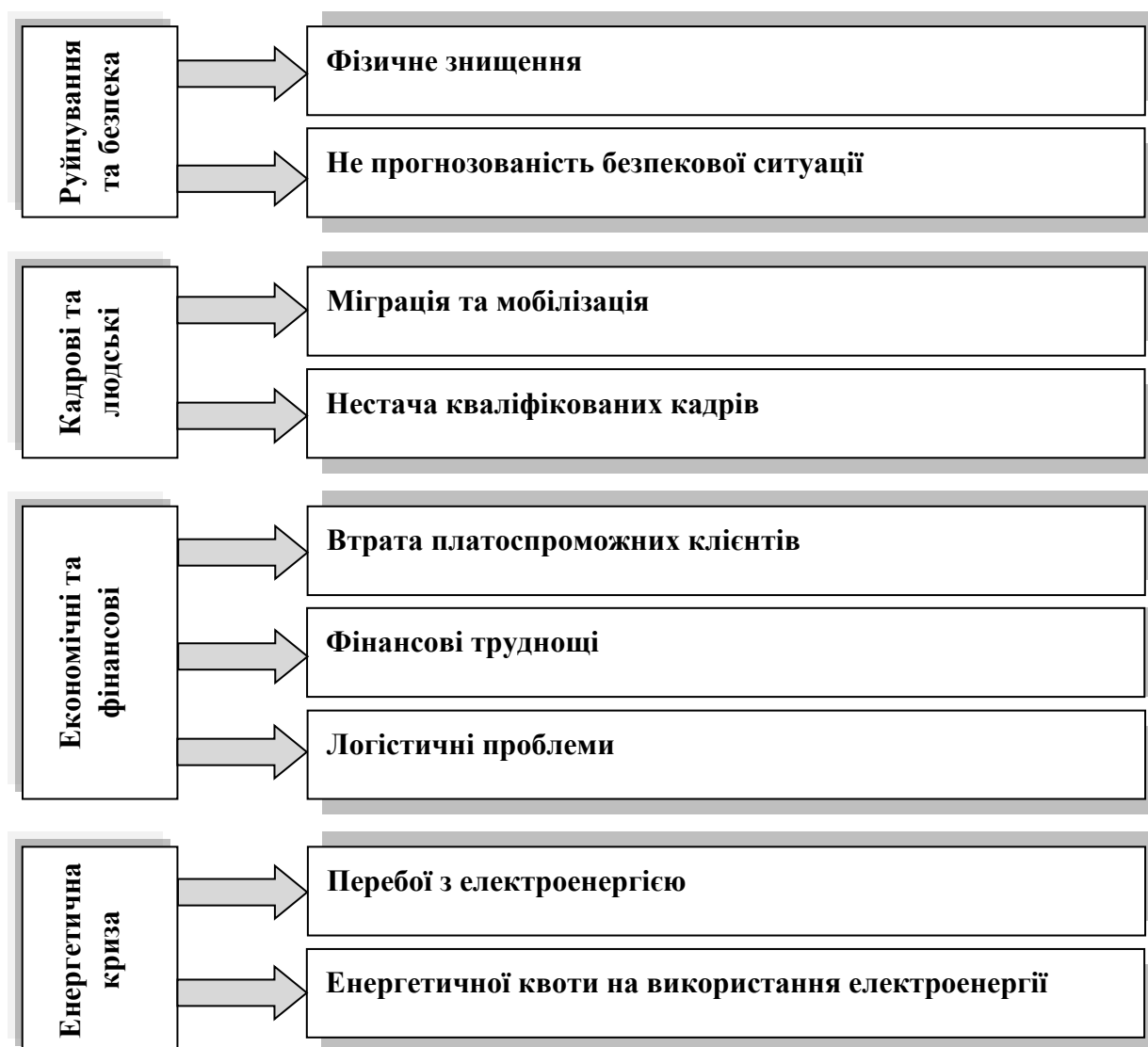

Рис. 1. Основні причини зупинки бізнесу під час війни

Потреби суб'єктів малого бізнесу в умовах воєнного стану більшість підприємців вирішує переважно самостійно. Від початку війни для підтримки роботи велика кількість підприємців вжила наступних заходів:

- релокація;
- адаптація продукції та послуг до сучасних потреб;
- збільшення обсягів товарів на імпорту;
- отримання державних кредитів (допомог), кредитування на пільгових умовах тощо [2].

Закриті кордони, підірвані мости та заміновані дороги перервали логістичні артерії. Торговельна діяльність неможлива без стабільного постачання товарів. Через закриття портів, руйнування доріг та небезпеку перевезень, звичні логістичні маршрути були повністю порушені. Підприємствам довелося шукати альтернативні шляхи, що призвело до значного зростання витрат, а в деяких випадках – до повної неможливості отримати товар. Дані обставини паралізують, змушуючи підприємців працювати в режимі постійної невизначеності.

Масова міграція населення, втрата роботи та загальне зниження доходів радикально змінили попит. Споживачі переорієнтувалися здебільшого на товари першої необхідності. Торгівля непродовольчими товарами, такими як одяг, електроніка чи меблі, зазнала колосального спаду. Підприємствам, що працювали в цих сферах, довелося або закритися, або частково змінити асортимент.

Однією з найефективніших стратегій адаптації стала релокація. Підприємства з небезпечних регіонів переїжджали у більш спокійні, переважно в західні області України. Цей процес, хоч і був складним та витратним, дозволив зберегти бізнес, робочі місця та сприяти економічному розвитку нових регіонів. Підприємці продемонстрували надзвичайну гнучкість, швидко перепрофілюючи свій бізнес. Швейні цехи почали шити військову амуніцію, пекарні випікати хліб для гуманітарних потреб, а кав'ярні перетворилися на волонтерські хаби. Ця здатність до швидкої трансформації стала ключовою для виживання. Це не було просто. Це – пакування всього майна в одну вантажівку і початок життя з чистого аркуша. До прикладу, власники харківських пекарень починали працювати з новими постачальниками на Львівщині, Івано-Франківщині, а IT-спеціалісти з Києва відкривали офіси в Чернівцях[3].

Разом з тим, окремі бізнеси пішли шляхом перепрофілювання. Ця зміна була продиктована не бізнес-планом, а потребами часу. Магазин одягу перетворювався на пункт плетіння маскувальних сіток. Ресторан, замість страв

для відвідувачів, почав готувати їжу для військових та переселенців. Це не просто бізнес – це служіння, яке поєднує комерційну діяльність з патріотизмом.

Уряд та міжнародні партнери відіграли важливу роль у підтримці малого бізнесу, пропонуючи програми підтримки: пільгові кредити, гранти на розвиток. Це стало важливою підмогою для тих, хто мав сили і бажання почати все з початку. Програми пільгового кредитування, гранти на розвиток та податкові канікули допомогли підприємцям утриматися на плаву. Також спрощення дозвільних процедур та можливість отримати державну допомогу дозволило багатьом відновити свою діяльність.

Усі ці реалії свідчать про те, що мале підприємництво в Україні – це не просто економічний сектор, а живий організм, що здатний до самовідновлення та адаптації навіть у найскладніших умовах.

Після того, як перший шок від війни минув, і бізнес-спільнота навчилася виживати, погляди підприємців звернулися до майбутнього. Це майбутнє вже не здається безнадійним. Воно сповнене викликів, але й відкриває нові, несподівані можливості. Український малий бізнес стоїть на порозі трансформації, де руйнування стають поштовхом до модернізації, а нові реалії – каталізатором для інновацій.

Якщо раніше діджиталізація була трендом, то сьогодні вона стала життєвою необхідністю. Війна змусила підприємців стрімко переміститися в онлайн, зробивши електронну комерцію рятівним колом. Власник невеликого магазину іграшок, що втратив фізичну точку, тепер успішно продає свої товари через Instagram та власний сайт. Це не просто зміна платформи – це повна зміна філософії ведення бізнесу, що дозволяє працювати з будь-якої точки країни, а подекуди й світу. Малий бізнес освоює сучасні інструменти: CRM-системи для роботи з клієнтами, хмарні сервіси для ведення бухгалтерії, онлайн-банкінг для миттєвих розрахунків. Усе це робить його гнучким, мобільним і менш залежним від фізичної інфраструктури, яка може бути знищена в будь-який момент[1].

Майбутнє малого бізнесу в Україні – це не просто відновлення, а якісно новий етап. Це перехід до більш гнучких, технологічних та орієнтованих на клієнта бізнес-моделей. Це шлях до зміцнення економічного суверенітету та створення сильної, стійкої економіки, яка буде здатна протистояти будь-яким викликам.

Переорієнтація бізнесу на потреби ЗСУ, волонтерство та допомога переселенцям – це не маркетингові ходи, а щирий вияв громадянської позиції. Цей невидимий економічний фронт, що складається з тисяч маленьких бізнесів, є не менш важливим, ніж бойовий. Він забезпечує стабільність у тилу і є запорукою того, що Україна не лише переможе, а й відбудується.

Список використаних джерел

1. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. КИЇВ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024 рік, 86 сторінок. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>.
2. Мельник, Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability, 7(3), 07. 2023. URL: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>.
3. "Бізнес під час війни: досвід, стійкість, трансформація" (дослідження Advanter Group та "Дія.Бізнес", 2023). URL: <https://business.diaa.gov.ua/analitics/research/doslidzhennia-stanu-ta-potreb-ukrainskoho-biznesu-pid-chas-viiny>; <https://advanter.ua/blog/stan-ta-perspektivi-malogo-j-serednogo-biznesu>.

СЕКЦІЯ 6. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

SECTION 6. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

УДК 351(477)

JEL Classification: H77, F35

Сидоренко В. О.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ДНП "Державний університет
"Київський авіаційний
інститут", м. Київ

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Відбудова та реконструкція України вимагають масштабних фінансових ресурсів, як у період активної фази війни, так і після її завершення. Починаючи з моменту повномасштабного вторгнення, міжнародна спільнота продемонструвала високий рівень фінансової підтримки, яка стала критично важливою для забезпечення стійкості держави. У процесі мобілізації цієї допомоги були задіяні як усталені форми співпраці, так і нові інструменти, які розробляються та реалізуються як окремими країнами, так і Європейським Союзом. Значна частина ресурсів надходить через міжнародні фінансові установи та в межах багатосторонніх договорів, а також у рамках двосторонніх партнерств, що охоплюють як бюджетну підтримку, так і інвестиційні механізми.

У 2023 році Європейська комісія запустила фінансовий механізм ЄС для відновлення України вартістю 50 млрд євро, охоплюючи період з 2024 по 2027 роки [1]. З 2022 по 2023 рр. більшість зусиль міжнародних фінансових установ було зосереджено на макроекономічному рівні для підтримки бюджету країни та державних установ, внутрішньо переміщеного населення та найбільш вразливих верств населення, але також і для підтримки економіки в цілому. Третя швидка оцінка потреб у збитках та відновленні (RDNA) для України, складена спільно зі Світовим Банком, Урядом України, Європейським Союзом та ООН охоплює період з 24 лютого 2022 р. по 31 грудня 2023 р. У ньому всебічно оцінюються наслідки війни, як пряма фізична шкода інфраструктурі та будівлям, так і вплив на життя

та засоби до існування людей. На основі цієї оцінки розрахункові загальні потреби для реконструкції та відновлення України становлять 486 млрд. дол. [2]. Станом на січень 2024 року Київська школа економіки оцінювала, що повномасштабне вторгнення спричинило прямі збитки інфраструктурі України на суму 155 мільярдів доларів США [3]. Третя швидка оцінка потреб у збитках та відновленні (RDNA) для України особливо враховує вплив вибуху на Каховській ГЕС на соціальне, економічне та природне середовище, що спричинило збитки на суму приблизно 14 мільярдів доларів США. Цей звіт RDNA окреслює пріоритети, які уряд має встановити щодо відновлення та реконструкції. Однак під час підготовки звіту консультації із зацікавленими сторонами не проводилися [4].

У 2023 році до державного бюджету надійшло 42,6 млрд доларів США зовнішнього фінансування, з яких 27% становили грантові кошти. Основними донорами фінансової допомоги у 2023 році були: ЄС – 19,7 млрд доларів США (пільгове фінансування); США – 11 млрд дол. США (гранти); МВФ – 4,5 млрд дол. (пільгове фінансування); Японія – 3,6 млрд дол. (пільгове фінансування та гранти); Канада – 1,8 млрд дол. США (пільгове фінансування); Велика Британія – 1 млрд доларів США (гарантія); та Світовий банк – 652 млн дол. США (пільгове фінансування). Загалом з початку повномасштабної війни міжнародні партнери надали Україні 73,7 млрд доларів [5]. Потреба у зовнішньому фінансуванні на 2024 рік зменшена з 41 млрд доларів США завдяки заходам з максимізації доходів Державного бюджету, активізації внутрішнього боргового ринку та іншим заходам. Також зменшено капітальні видатки Державного бюджету [6].

Варто зазначити, що Україна співпрацює з Міжнародним валютним фондом (МВФ) з 1992 року, отримуючи фінансову підтримку для стабілізації економіки, впровадження реформ та забезпечення макроекономічної стабільності. За 31 рік співпраці з МВФ Україна започаткувала 16 програм економічного розвитку та підтримки реформ на загальну суму 53,9 млрд доларів США. Остання програма співпраці, затверджена у 2023 році, передбачала виділення Україні 15,6 млрд доларів США на чотири роки. Основна увага приділялася зміцненню фінансової системи, фіскальної політики та подальшим реформам для післявоєнного відновлення. Виконання умов МВФ є важливим фактором залучення додаткової міжнародної фінансової допомоги та сприяє підтримці економічної стабільності України. Станом на 4 липня 2024 року Україна була другим найбільшим боржником перед МВФ з непогашеним боргом у 13,4 млрд доларів США [7].

Установи Групи Світового банку мають на меті надавати фінансову та технічну допомогу ринкам, що розвиваються. Серед міжнародних фінансових партнерів України за обсягом підтримки Світовий банк поступається лише МВФ. Україна співпрацює з МБПР, Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) та Міжнародною асоціацією розвитку (IDA) для отримання коштів для фінансової та технічної підтримки державного бюджету, проведення інституційних та структурних реформ та підготовки й реалізації довгострокових інвестиційних проектів відповідно до пріоритетів економічного розвитку України [7], [8]. За час співпраці України зі Світовим банком реалізовано 136 проектів на суму 31,66 млрд доларів США. З лютого 2022 року Група Світового банку мобілізувала понад 41 млрд дол. США фінансової підтримки для України. Із цієї загальної суми станом на січень 2024 року було виплачено понад 33 мільярди доларів США, причому партнери з розвитку забезпечили 95 відсотків фінансування [9].

Фінансова підтримка Групи Світового банку відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування українського уряду в умовах війни. Завдяки цьому ресурсному внеску держава змогла профінансувати заробітну плату медичних працівників, державних службовців, пенсійне забезпечення для літніх людей, а також реалізацію соціальних програм.

Ці заходи є критично важливими для формування збалансованої бюджетної політики та гарантування безперервного надання базових публічних послуг. За відсутності такої допомоги процес економічного відновлення був би суттєво ускладнений, а ризик зростання рівня бідності – значно підвищеним.

На сьогодні Група Світового банку концентрує зусилля на паралельному реагуванні: забезпеченні екстрених ремонтів та продовженні фінансування основних сфер життєдіяльності. Водночас пріоритетом залишається залучення невідкладних інвестицій, необхідних для реконструкції енергетичної інфраструктури, транспортних артерій, житлового фонду, освітніх і медичних закладів.

Водночас, враховуючи історію підтримки інституційної спроможності громад та сталого розвитку в інших країнах, Світовий банк підтримує ініціативи, спрямовані на зміцнення організаційної спроможності посадових осіб в Україні. Наприклад, у листопаді 2023 року в Києві запрацював Центр розвитку реставраційно-модернізаційної спроможності (CARMC) [10]. Створення CARMC було ініційовано Кабінетом Міністрів України та Київською школою економіки за підтримки Групи Світового банку. Основною метою CARMC є посилення потенціалу відновлення України шляхом вдосконалення знань і навичок професіоналів, які беруть участь у процесі відновлення.

Список використаних джерел

1. Фінансова підтримка ЄС України. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-financial-support-ukraine_uk.
2. UKRAINE. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/UA%20RDNA3%20report%20EN.pdf>.
3. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku>.
4. Ukraine Government, World Bank, European Union, United Nations. (2023). Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment: Rapid Damage and Needs Assessment – Phase III (RDNA3). October 2023. Retrieved from <https://ukraine.un.org/en/249742-kakhovka-dam-destruction-inflicted-us14-billion-damage-and-loss-ukraine-government-ukraine>.
5. Ministry of Finance of Ukraine attracted USD 42.6 billion of concessional and grant financing from international partners in 2023. URL: https://mof.gov.ua/en/news/ministry_of_finance_of_ukraine_attracted_usd_426_billion_of_concessional_and_grant_financing_from_international_partners_in_2023-4370.
6. The need for external financing for 2024 has been reduced from \$41 billion to \$37.3 billion - Sergii Marchenko during the meeting of the G7 financial bloc. URL: https://mof.gov.ua/en/news/the_need_for_external_financing_for_2024_has_been_reduced_from_41_billion_to_373_billion_sergii_marchenko_during_the_meeting_of_the_g7_financial_bloc-4349.
7. The IMF has brought almost a billion dollars for Ukraine. But it may not give it. URL: <https://www.komersant.info/en/mvf-pryviz-dlia-ukrainy-mayzhe-miliard-dolariv-ale-mozhe-ne-viddaty-ikh>.
8. Короткий огляд групи Світового Банку. URL: <https://hneu.edu.ua/korotkyj-oglyad-grupy-svitovogo-banku>.
9. World Bank. World Bank Group mobilizes over \$41 billion in support for Ukraine since February 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/01/25/world-bank-group-mobilizes-over-41-billion-in-support-for-ukraine-since-february-2022>.
10. Kyiv School of Economics. Центр посилення спроможностей з відбудови та модернізації України (CARMC). URL: <https://kse.ua/ua/tsentr-posilennya-spromozhnostey-z-vidbudovi-ta-modernizatsiyi-ukrayini-carmc>.

УДК 351:614.2

JEL Classification: H83, Q18

Сікало М. В.,
доктор філософії з публічного
управління та адміністрування, докторант
кафедри економічної політики та менеджменту,
ННІ "Інститут державного управління",
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМИ ДАНИМИ В АГРОСЕКТОРІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДЕРЖАВНІ РЕЄСТРИ ДАНИХ, АНАЛІТИКА ТА ВІДПОВІДНІСТЬ ЄВРОСТАНДАРТАМ

За останні роки цифровізація в Україні перестала бути "пілотом" і стала базовою логікою взаємодії держави з громадянами та бізнесом (зокрема, у межах політики "digital by default"). Запуск "Дії", перенесення ключових послуг онлайн і підхід "спочатку цифрове" посилили позиції України в глобальних рейтингах е-сервісів (2019–2024) [74]. Для агросфери це не лише зручність, а питання продуктивності, експортної спроможності та довіри споживача до харчових продуктів. Умовно кажучи, "від поля до виделки" цифрові сліди мають формувати цілісний ланцюг даних, видимий і державі, і ринку; у цій рамці цифрова трансформація постає як зміна логіки публічного управління – через стандарти даних, інтеграцію сервісів і простежуваність [10;3].

Ми вже в точці, де "цифрове спочатку" стало робочою реальністю для органів влади й бізнесу. Створення Мінцифри і хвиля нормативних рішень відкрили канал для масштабування е-послуг, а профільні відомства – зокрема Держпродспоживслужба –переводять процедури в онлайн: від ліцензування ветпрактики до фітосанітарних документів у форматі ePhyto [5;11]. Це не лише знімає зайве тертя у взаємодії держави й бізнесу, а й "вирівнює" самі дані: вони стають машиночитними, зіставними та готовими до аналітики (вимоги сумісності – відкриті API, уніфіковані довідники). У підсумку швидкість і прозорість перестають бути бонусом і перетворюються на норму публічного управління [4], зокрема завдяки е-документам та кваліфікованим е-підписам. Додатковий ефект – нижчі корупційні ризики та швидша реакція на загрози в харчових ланцюгах, коли індикатори й тривоги підтягуються з реєстрів автоматично [5;4]. З огляду на воєнні реалії та курс на ЄС це де-факто транзитивна модель: частина сервісів уже цифрова, частина – у переході, стандарти вирівнюються під європейські вимоги [5;11;4].

Публічне управління даними в умовах війни вимагає не стільки "більше цифрових сервісів", скільки стійких управлінських контурів (резервування, безперервність, кіберзахист). Йдеться про безперервність критичних реєстрів (поголів'я, посівні площі, обіг ветпрепаратів), дублювання й офлайн-режими, сегментацію доступів і регулярні резервні копії. Ризик-орієнтоване управління на рівні держави та громад має спиратися на оперативні дашборди з мінімальним, але достатнім набором показників (санітарний стан, логістичні "вузькі місця", наявність ЗЗР і добрив, статус електро- та зв'язкової інфраструктури). Ключове – машиночитність і сумісність: однакові формати, єдині довідники, відкриті API між держреєстрами та приватними платформами дозволяють автоматично піднімати тривоги, планувати перевірки й переналаштовувати логістику без ручного дублювання [10;5;4;3]. Така конфігурація знижує ціну часу – саме те, що вирішує результат у пікові періоди посівної чи експорту.

Сучасне сільське господарство – це багатошарова цифрова система, у якій рішення приймають на основі даних, а не інтуїції. Дані приходять із ґрунтових датчиків, метеостанцій, супутникових знімків і БПЛА, зведених у платформи планування сезону; фермер бачить реальні ряди показників і коригує дії по ходу, а не "на око" [3;1]. На рівні техніки та логістики працюють GPS-моніторинг і телематика, точне внесення ЗЗР і добрив, оптимізація маршрутів – це відчутна економія пального, ресурсів і часу, яка добре рахується у собівартості [8]. Ризики теж формалізуються: погодні моделі, індексне страхування, ранні попередження щодо шкідників та хвороб зшивають дані поля й лабораторії в єдиний "дашборд" [3;1]. Ланцюги постачання підтягуються до цієї логіки: сертифікація експорту та простежуваність партій залишають цифрові "сліди", що мінімізують підміну і дозволяють швидко локалізувати проблему в разі інциденту. І все це працює лише тоді, коли є люди, здатні цими інструментами користуватися: без базових цифрових компетенцій найкраща система лишається "чорною скринькою", а відтак саме дефіцит навичок і є головним гальмом для МСП [7].

Експорт і внутрішня безпека ланцюгів під час війни тримаються на керованості даних. Синхронізація з ePhyto і TRACES дозволяє швидко підтверджувати походження, стан і маршрут партій, мінімізуючи "людський фактор" на кордоні та прискорюючи проходження контролів [11]. Усередині країни це означає перехід від інструментального до субстанціонального підходу: не просто мати сервіси, а вбудувати дані в процедури – від ризик-скорингу інспекцій до пріоритизації маршрутів "зернових коридорів" і адресної підтримки МСП. У воєнній транзитивній моделі (частина процесів ще в переході) вирішальним стає саме

менеджмент даних: чіткі ролі доступу, протоколи обміну і відповідальність за оновлення записів так само важливі, як і сам софт [5;3].

Український ландшафт нерівномірний: великі холдинги давно працюють із точним землеробством, тоді як дрібні виробники стикаються з бар'єрами вартості та складності [8;7]. Водночас є "точки входу" з швидкою віддачею – від простих телеметричних рішень до сервісів планування внесень і супутникового моніторингу посівів [6;1] (установка базового комплексу "метеостанція+датчики" дозволяє знизити перевитрати ЗЗР у перший сезон).

Тваринництво – не ізольований світ, а нервова система всього аграрного ланцюга, і саме тут "дірки" в цифровізації найболючіше б'ють по безпеці харчів. Мінімальний набір очевидний: електронний облік тварин, цифрові ветеринарні документи, підключення лабораторій так, щоб результати аналізів автоматично ставали частиною єдиного електронного дос'є тварини. Україна вже рухається в цьому напрямі: паралельно з ePhyto розширюється пакет електронних сервісів, а Держпродспоживслужба наполегливо переводить управлінські процеси "в цифру" [5;11]. На європейському рівні TRACES виконує роль "центру тяжіння" простежуваності – від кордону до полиці магазину; підлаштування під ці стандарти – це не стільки про техніку, скільки про довіру до нашого експорту. На рівні підходів це рух від інструментального до субстанціонального розуміння цифрової трансформації: від набору інструментів до зміни правил і практик у всьому ланцюгу "ферма – лабораторія – ринок" [9].

Відповідність євростандартам для агросектору – це не лише технічне підключення до зовнішніх систем, а повне вирівнювання даних і процедур. На практиці йдеться про гармонізацію структур даних (єдині довідники, xml/edi-схеми), уніфіковані ідентифікатори партій і тварин, електронні підписи та "журнали аудиту", а також підключення до європейської інфраструктури обміну. Для рослинної продукції критичною є сумісність із ePhyto та обмін через TRACES; для тваринницьких ланцюгів – повна простежуваність і цифрові первинні записи. Держава має забезпечити відкриті API й довірчі сервіси, бізнес – коректне маркування й ведення записів "цифрою", громади – доступ до агрегованих показників. Результат – менше ручних перевірок на кордоні, коротший цикл експорту, прогнозованість контролів та вища довіра імпортерів [6;11;3].

Якщо спростити, то цифровізація працює лише тоді, коли дані "зшивають" поле, ферму і ринок без розривів. FAO та OECD це формулюють однозначно: ефект дає не гаджет сам по собі, а безперервний контур даних, що поєднує виробництво, контроль якості, логістику і сертифікацію [1;3]. Для України це означає три практичні кроки: (1) погодити спільні моделі даних для

полів, поголів'я, препаратів і партій; (2) з'єднати державні реєстри з приватними платформами через відкриті API – без дублювань і "тіньових Excel"; (3) завести аналітику всередину публічного управління – від ризик-скорингу перевірок до ранніх попереджень і прозорих комунікацій з експортерами [10;3].

Гальма розвитку відомі: нерівна інтернет-інфраструктура, брак підготовлених кадрів, коштів і зрозумілих правил [7]. Тому рішення мають бути прямими й приземленими. Там, де слабе покриття, – доцільне співфінансування базових підключень у громадах; для МСП – "коробкові" стартер-набори (метеостанція, кілька датчиків, простий софт і короткий тренінг), які одразу дають ефект [8;7;1]. Регуляторна частина – чіткі вимоги до електронних документів і захисту даних, а у чутливих сегментах – обов'язкова простежуваність без винятків (ветпрепарати, ЗЗР). І нарешті – короткі, практичні курси для агрономів, ветлікарів і адміністраторів громад, де вчать саме тим інструментам, що реально стоятимуть у полі та лабораторії [6;1]. Це і є перехід від інструментального до субстанціонального – коли змінюються не лише технології, а й процедури, мотивації та компетенції [9;7].

Є речі, які можна різко прискорити вже зараз. У частині документів і звітів – довести до масового рівня електронні ветсвідчення та забезпечити зручні кабінети для приватних клінік і фермерів, щоб цифровий документ був простішим за паперовий [5;11] (електронні підписи/печатки). На рівні управління – дати громадам прості дашборди з базовими метриками по посівах, поголів'ю, вакцинаціях, аби рішення спиралися на факти. В експорті – вирівняти процедури під TRACES і мінімізувати "людський фактор" на критичних стижах ланцюга. І, звісно, економіка поля – телематика, нормування добрив і ЗЗР, елементи точного землеробства часто окуповуються вже в перший сезон [8;3]. Коли цифрова трансформація мислиться як програма (реєстри + процеси + аналітика), "швидкі перемоги" дають кумулятивний ефект.

Чому ринок це приймає? Бо дані зводяться й дозволяють рахувати ефект в конкретних вимірюваних грошах. Там, де є дані, знижується собівартість і стає прогнозованішим ризик; там, де є простежуваність, партія товару цінується вище й швидше проходить контроль [3;1]. Український вектор уже задано: державні е-сервіси зменшують невизначеність і транзакційні витрати, а бізнес переходить на платформену логіку роботи [4;10]. Так, шлях нерівномірний і різний за регіонами, але напрямок не викликає сумнівів.

Підсумовуючи: цифрова трансформація агросектору України тримається на трьох складових – політичній волі (чіткі правила й пріоритети), інфраструктурі даних (реєстри, формати, інтеграції) та щоденних практиках у полі, на фермі й у лабораторії. З першим у нас усе добре: е-сервіси і підхід "спочатку цифрове" вже стали нормою [4]. Друга складова нарощується – ePhyto, реєстри,

курс ДПСС на максимальну цифровізацію [5;11;4]. Третя – наймасовіша – потребує точкової підтримки МСП, інтенсивного навчання і простих пакетних рішень "обладнання + софт", які окуплюються за сезон-два [8;7;1;3]. Поточний стан – транзитивна модель: інструменти вже працюють, а системна цінність виникає там, де вони підкріплені практиками публічного управління та стандартами ринку ЄС; саме тут проявляється перехід від інструментального до субстанціонального змісту змін [10;5;11;9].

Список використаних джерел

1. FAO. Digital technologies in agriculture and rural areas: Status report. Rome: FAO, 2019 (опубліковано в репозиторії FAO; активно цитується у 2020 р.). URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/0bb5137a-161c-4b7c-9257-3d4d5251b4bf/content> (дата звернення: 10.09.2025).
2. IPPC. IPPC ePhyto Solution : офіційний сайт Міжнародної конвенції із захисту рослин. URL: <https://www.ippc.int/en/ephyto/> (дата звернення: 10.09.2025).
3. OECD. (2021). Цифровізація в аграрному секторі: політика та практика. Париж: OECD Publishing.
4. VoxUkraine. Державна цифрова трансформація: аналіз за 2019-2024 роки. Доступно за: <https://voxukraine.org/derzhavna-tsyfrova-transformatsiya-analiz-za-2019-2024-roky>.
5. Держпродспоживслужба. Розвиток цифрової трансформації Держпродспоживслужби обговорили під час зустрічі очільника служби Сергія Ткачука з представниками посольства Великої Британії. Доступно за: <https://dpss.gov.ua/news/rozvytok-tsyfrovoi-transformatsii-derzhprodspozhyvsluzhby-obhovoryly-pid-chas-zustrichi-ochilnyka-sluzhby-serhiia-tkachuka-z-predstavnykamy-posolstva-velykoi-brytanii>.
6. Європейська Комісія. (2021). Цифрові інноваційні хаби в аграрному секторі. Брюссель: EU Publications.
7. Карбовська, Л., & Кришталь, Г. (2021). Бар'єри впровадження ІКТ у сільському господарстві України. *Eastern European Agriculture Review*, 19(2), 77–91.
8. Круглик, Б., Купраш, Д., & Смакота, Я. (2021). Цифрові інструменти в аграрній промисловості України. *Journal of Agribusiness Studies*, 12(3), 33–50.
9. Сікало, М. (2025). Концептуальна рамка для публічного управління соціально-економічними системами від інструментального до субстанціонального розуміння цифрової трансформації. Актуальні проблеми державного управління, 1(66), 67–87.
10. Сорокіна, Н., & Філатов, В. (2021). Цифрова трансформація публічного управління: концепції та практики. *Journal of Public Administration Research*, 15(2), 45–62.
11. Ткачук, С. (2023). Впровадження системи ePhyto: кейс України. *International Journal of Plant Protection*, 15(2), 40–55.

УДК 351.74:338.45

JEL Classification: R58, Q01

Шевчук О. Р.,

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

КАТАЛІЗАТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Економічний і соціальний розвиток територій в умовах трансформації суспільного виробництва, детерміновано багатьма факторами, що є каталізаторами, або інгібіторами всього ходу реформації господарства країни. Загострення протиріч в економічній, соціальній, екологічній та політичній сферах життєдіяльності країни та її регіонів збільшує потенціал кризовості та знижує поріг стійкості територіальних соціально-економічних систем. Одночасно, можна відзначити, що ще в 1992 році на конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро були вироблені принципи стійкості, які є відповіддю світового співтовариства на виклики та загрози ідеології споживчого егоїзму з боку високорозвинених держав, корпорацій стосовно співтовариств, що розвиваються. Продовження трансформації економік регіонів потребує вивчення механізмів стійкості. Особливого значення при цьому набувають дослідження регіонів ресурсного типу, північних територій країни в контексті інвестиційної діяльності галузевих комплексів. До того ж недостатній науково-теоретичний і практико-застосовний заділ регіонально-економічних досліджень орієнтованих вивчення впливу політики великих корпорацій на регіональний розвиток.

На основі узагальнення теоретичних досліджень присвячених сталому розвитку як економічної категорії, у контексті інвестиційної діяльності галузевих комплексів, розроблено структуру, зміст та теоретико-методологічне обґрунтування економічного механізму забезпечення сталого економічного, соціального та екологічного розвитку ресурсних регіонів.

Після Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) став використовуватися термін "стійкий розвиток", а також популярними стали екологічні та пов'язані економічні дослідження у вигляді розробки різноманітних програм сталого розвитку. Разом з цим, наукові школи проводять комплексні регіональні

дослідження, однією з основних цілей яких є розробка стратегічних заходів, що дозволяють досягти сталого розвитку територіальних соціально-економічних систем різного рівня таксономії [1, 2, 3].

Слід зазначити, що сталий розвиток, зазвичай, включає дві групи понять:

- потреба та можливість, детерміновані імперативом збереження та розвитку;
- обмеження, зумовлені рівнем розвитку технологій та територіальною організацією суспільства, що проектується на можливості задоволення потреб.

У цьому форматі визначення збереження підлягає зростанню динаміки можливостей задовольняти потреби сьогодні та в майбутньому, зміни парадигми використання ресурсів; технологічне вдосконалення; якість управління.

У результаті сьогодні спостерігається прогресуюче виснаження низки природних ресурсів, погіршення екологічної обстановки в багатьох регіонах України, деградація екосистем. Це робить невідкладно необхідним вирішення складної системи завдань, пов'язаних з вимогами оптимізації природокористування та оздоровлення довкілля. Такі великомасштабні завдання здатні вирішувати лише економічні та організаційно потужні структури і насамперед галузеві комплекси, чия господарська діяльність домінує на території.

Збереження екстенсивного типу виробництва скорочують ресурси України, необхідні для вирішення навіть найбільш насущних соціальних і екологічних завдань, структурної перебудови економіки і для переходу країни на модель сталого розвитку. Можливі визначення сталого розвитку, різні для розвинених країн і країн з ринковою економікою. Стосовно конкретних особливостей України та умов під стійким соціально-економічним та екологічним розвитком слід розуміти поступальний рух країни по обраній стратегічній траєкторії, що забезпечує досягнення об'єктивно прогресивної системи суспільних цілей. На нашу думку, до складу цієї системи цілей мають входити:

- перехід від переважно екстенсивної економіки до переважно інтенсивної;
- "зняття" (запобігання та ліквідація) найбільш гострих соціально-політичних та етнонаціональних конфліктів, що ведуть до нестійкості державного розвитку;
- оптимізація демографічних процесів у країні та демографічної обстановки в регіонах;
- досягнення раціонального природокористування і формування не тільки стійкої, а й досить комфортного довкілля.

Якщо під час розвитку України з обраної стратегічної траєкторії буде забезпечене поступове досягнення перерахованих цілей, такий розвиток можна оцінювати як стійкий. Необхідно особливо наголосити, що рух цією стратегічною траєкторією може здійснюватися з різною швидкістю, від чого

не повинна змінюватися спрямованість розвитку та знижуватися його якість. У найзагальнішому вигляді швидкість цього руху залежить від вихідної (стартової) бази, застосовуваної системи методів та механізмів, а також від співвідношення умов, що виступають як каталізатори або інгібітори розвитку.

Список використаних джерел

1. Жупник В., Терлецька Х. Івентівний туризм як чинник сталого розвитку територій. Інновації та технології в сфері послуг і харчування. 2025. № 2 (16). С. 146–152.
2. Рамазанов С. К. Системи і технології штучного інтелекту – головні драйвери і каталізатори сталого розвитку в умовах Індустрії 4.0. Штучний інтелект. 2022. Т. 27, № 2. С. 8–14.
3. Сергієнко Л. Міжнародно-правовий механізм розвитку урбанізованих територій: причини, еволюція, наслідки. Суспільство та безпека. 2024. № 1 (2). С. 99–112.

СЕКЦІЯ 7. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА
SECTION 7. TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

УДК 338.48

JEL Classification: O33, L83

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.04>

Степанець І. О.,

канд. геогр. наук, доцент
кафедри країнознавства та туризму,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Лола М. А.,

магістрант кафедри
країнознавства та туризму,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ НА ТУРИСТИЧНУ ІНДУСТРІЮ**

Штучний інтелект, блокчейн та IoT інструменти є ключовими елементами цифрової трансформації сучасної економіки. Вони здійснюють вплив, як на окремі галузі господарства, так і на глобальний ринок праці. Зокрема, AI-технології дозволяють автоматизувати рутинні операції, оптимізувати витрати, підвищити продуктивність бізнесу, пришвидшити процеси аналітики великих даних. Туризм та індустрія гостинності не є винятком, адже AI дозволяє створювати нові інноваційні туристичні послуги, та удосконалювати стратегії їхнього просування, що сприяє появі нових сегментів ринку та підвищенню конкурентоспроможності туристичних компаній.

Відповідно до аналітичних звітів McKinsey за 2023 рік, технології штучного інтелекту можуть приносити прибуток від 2,6 до 4,4 трильйона доларів для глобальної економіки, що підвищує вплив AI на 15–40% залежно від галузі.

За даними Міжнародного валютного фонду на 2024 рік технології штучного інтелекту можуть змінити ринок праці на 40%. Зокрема мова йде про заміщення AI функціоналу традиційних професій, зокрема і тих хто пов'язаний зі сферою продажів та клієнтським сервісом.

Якщо більш детально заглибитися в тематику впливу штучного інтелекту на туризм, варто зазначити що Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) у 2024 році визнала AI-технології стратегічним фактором конкурентоспроможності туристичного бізнесу. У звіті організації наголошується, що автоматизація процесів може підвищити продуктивність у сфері обслуговування клієнтів на до 40%, а впровадження персоналізованих сервісів дозволяє збільшити рівень задоволення туристів на 15–25%.

Штучний інтелект масштабно трансформує індустрію туризму та гостинності, першочергово у взаємодії зі споживачами. Компанія Booking застосовує алгоритми штучного інтелекту для аналізу даних своїх клієнтів, що допомагає кастомізувати підбір пропозицій житла під уподобанням користувача. На основі попередніх пошуків, місцеперебування та подібної поведінки інших користувачів система формує персоналізовану головну сторінку. Airbnb також персоналізує пропозиції для клієнта, враховуючи його досвід попередніх подорожей та відгуків. TripAdvisor створює індивідуальні добірки туристичних локацій та сервісів, базуючись на вподобаннях як користувача, так і оцінок мандрівників з ідентичної цільової аудиторії.

Окрім, підбору пропозицій, для туристичного бізнесу вагомим завдання є сервіс взаємодії з клієнтами. Віртуальні помічники та чат-боти на основі AI алгоритмів набувають поширення, зокрема у питаннях логістики. Вони забезпечують автоматизацію рутинних процесів, таких як відповіді на запитання клієнтів, бронювання квитків, інформування про рейси чи вирішення простих проблем.

Вдалими прикладами є KLM Royal Dutch Airlines, які використовують чат-бота "BlueBot", з прив'язкою до декількох менеджерів та соціальних мереж. Бот надає інформацію пасажиром щодо бронювань, трекінгу рейсів, оновлень розкладу польотів. Це допомагає знизити навантаження на операторів контактних центрів, які фокусуються на вирішенні унікальних кейсів, у той час коли типові питання клієнти відслідковують через AI.

Tour.com - онлайн-туроператор із Данії, який використовує AI для автоматизованого створення маршрутів, дозволяючи клієнтам кастомізувати туристичну послугу та створити власну унікальну подорож, що відповідає запитам, бюджету та іншим важливим для споживачів, параметрам. Сервіс підбирає заклади розміщення, варіанти транспорту, активності, оптимізує маршрути.

Matador Network запустив GuideGeek – бот у інтеграції з OpenAI через соціальні мережі та месенджери групи META. Бот дає можливість налаштувати параметри подорожі відповідно до бюджету і уподобань клієнтів, генерує індивідуалізовані маршрути. Також, на відміну від попередньо описаного сервісу, GuideGeek має white-label для DMOs – організацій, що займаються розвитком туристичних дестинацій.

Ще одним цікавим кейсом є TOMIS AI-ChatBot. TOMIS – це американська продуктова IT компанія, яка створює програмне забезпечення та цифрові маркетингові інструменти для туристичних операторів. На офіційних ресурсах компанії фігурує інформація, що бот успішно надає відповіді без залучення профільного фахівця у 94% звернень. Також у порівнянні з сайтом бот надає конверсію клієнтів на 150% вище. При цьому через бота нараховано \$112,029 доходу. Також бот має 79 % результату, коли клієнти змогли повністю вирішити свій запит саме через цей AI-інструмент.

Однак, існують негативні кейси використання чат-ботів. Зокрема у питаннях транспортних перевезень, коли боти не здатні вирішити нетипові запити, а компанія не передбачила альтернативні оперативні форми взаємодії з клієнтами.

Варто зазначити, що використання штучного інтелекту так як і технологій блокчейну в туристичній індустрії є невід'ємною складовою цифровізації галузі. Значна кількість компаній, таких як TOMIS, Travala, LockTrip змогли реалізувати себе в секторі індустрії гостинності та туризму завдяки своїм інноваційним та нестандартним рішенням. Однак, навіть уставлені бізнеси, такі як KLM Royal Dutch Airlines, Marriott International, TUI Group теж змушені інтегрувати цифрові технології, аби не втратити сегмент ринку. Розумне поєднання класичних інструментів та AI-алгоритмів надасть можливість бізнесам зменшити ризики та збільшити прибутки через покращення сервісу.

Список використаних джерел

1. Smyrnov I.H., Hryniuk D.Yu., Tiunov V.A., Stepanets I.O. The phenomenon of digitalization and practical experience in preserving the cultural heritage of Ukraine during the enemy invasion. / I.H. Smyrnov, D.Yu. Hryniuk, V.A. Tiunov, I.O. Stepanets // *Moderní aspekty vědy: XXII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. – Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. – С. 527–540. – UDC 001.32: 1/3] (477) (02).* – Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-22.pdf> – Дата звернення: 11.09.2025.
2. Степанець І. О., Лола М. А. Застосування технологій блокчейну в туристичній індустрії // *International scientific and practical conference "Challenges for science and education in the age of new technologies". – Research Europe, 2025. – С. 67–69.* Режим доступу: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2025/09/re-26.08.2025-67-69.pdf> - Дата звернення: 13.09.2025.
3. Chatbot for Tour Operators [Електронний ресурс] // TOMIS. – Режим доступу: <https://tomis.tech/blog/chatbot-for-tour-operators>. – Дата звернення: 10.09.2025.
4. McKinsey & Company. The economic potential of generative AI: The next productivity frontier [Електронний ресурс]. – McKinsey Global Institute, 2023. – Режим доступу: <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-economic-potential-of-generative-ai-the-next-productivity-frontier>. – Дата звернення: 11.09.2025.
5. International Monetary Fund. AI Will Transform the Global Economy–Let's Make Sure It Benefits Humanity [Електронний ресурс]. – IMF, 2024. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/01/14/ai-will-transform-the-global-economy-lets-make-sure-it-benefits-humanity>. – Дата звернення: 11.09.2025.
6. Organisation for Economic Co-operation and Development. Artificial Intelligence and Tourism [Електронний ресурс]. – OECD, 2024. – Режим доступу: https://www.oecd.org/en/publications/artificial-intelligence-and-tourism_3f9a4d8d-en.html. – Дата звернення: 10.09.2025.

УДК 338.48:004.42

JEL Classification: R41, L83

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.13>

Шевченко А. В.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ДНП "Державний університет "Київський
авіаційний інститут", м. Київ

Колотуха О. В.,

д-р геогр. наук, професор,
професор кафедри міжнародного туризму,
ДНП "Державний університет "Київський
авіаційний інститут", м. Київ

MAAS-РІШЕННЯ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ ТА ТУРИСТСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сучасні умови воєнного стану в Україні висунули нові виклики для транспортної та туристської сфер, які традиційно виступають основою соціально-економічного розвитку міст. Руйнування транспортної інфраструктури, обмеження мобільності населення та скорочення туристських потоків зумовлюють потребу у пошуку інноваційних рішень, здатних забезпечити безпечне й ефективне переміщення людей та водночас підтримати життєздатність туристського сектору. Однією з таких інновацій є **концепція *Mobility-as-a-Service (MaaS)***, що передбачає інтеграцію різних видів транспорту та цифрових сервісів у єдину платформу для планування, бронювання та оплати поїздок.

Наукові дослідження останнього десятиліття визначили ключові характеристики МaaS: орієнтація на потреби користувачів, інтероперабельність транспортних і сервісних систем, використання єдиного квитка або підписки та інтеграція інформації у режимі реального часу [1]. Сучасні дослідження все більше акцентують на можливостях МaaS не лише як комерційного сервісу, але й як інструменту управління міською мобільністю, включаючи кризові ситуації. Для України в умовах війни це відкриває перспективу створення адаптивних платформ мобільності, здатних поєднувати евакуаційні маршрути, громадський транспорт, сервіси мікромобільності, цифрові туристські гіді та системи інформування про загрози.

У світовій практиці існують успішні приклади інтеграції МaaS у міські екосистеми (Фінляндія, Естонія, Польща), які демонструють, що цифрова мобільність може виступати каталізатором розвитку туристських DESTINAЦІЙ навіть у кризових умовах. Для українських міст важливо адаптувати цей досвід з урахуванням особливостей воєнного часу: необхідності поєднання функцій безпеки, мобільності та туристської привабливості. У перспективі післявоєнного відновлення саме МaaS-рішення здатні стати основою для формування "розумних" туристських DESTINAЦІЙ і створення нових бізнес-моделей у сфері транспорту й туризму.

Питання безпеки є визначальним у розробці та впровадженні МaaS-рішень у туристських DESTINAЦІях, особливо в умовах війни. Туристи й мешканці міст потребують не лише зручності пересування, але й гарантій цифрової та фізичної захищеності.

МaaS-платформи здатні забезпечувати комплексну безпеку туристів, поєднуючи цифровий і фізичний виміри. У сфері цифрової безпеки ключовими викликами є захист персональних даних, запобігання кіберзагрозам і захист транзакцій за допомогою блокчейну та багатофакторної автентифікації, а також використання штучного інтелекту для моніторингу ризиків у реальному часі. Фізична безпека реалізується через надання інформації про безпечні маршрути, інтеграцію з системами оповіщення про загрози, підтримку евакуаційних процесів та взаємодію з інфраструктурою "розумного міста", що дозволяє оперативно реагувати на небезпеки й підвищувати стійкість міської мобільності.

Таким чином, безпековий вимір МaaS виходить за межі класичної "зручності мобільності" і перетворюється на систему кризового управління туристською мобільністю, що є критично важливим для українських міст.

Однією з ключових переваг МaaS є його здатність адаптуватися до надзвичайних ситуацій і кризових умов, що набуває особливого значення під час війни. Концепція "адаптивної мобільності" передбачає використання цифрових технологій для швидкого переналаштування маршрутів, управління транспортними потоками та координації між різними суб'єктами мобільності.

У контексті евакуації населення та туристів МaaS-платформи можуть забезпечувати побудову оптимальних маршрутів з урахуванням безпечних коридорів і транспортної доступності, координувати взаємодію між громадським транспортом, залізничними перевезеннями, приватними перевізниками та волонтерськими ініціативами, а також здійснювати моніторинг заповненості транспортних засобів і керувати їхнім перерозподілом у режимі реального часу. Водночас у сфері маршрутизації та управління потоками ключовими

інструментами є інтеграція геоінформаційних систем (GIS) для відстеження транспортних і людських потоків, застосування прогностичної аналітики та алгоритмів штучного інтелекту для моделювання можливих сценаріїв пересування, а також гнучке оновлення туристських маршрутів із включенням безпечних зон, таких як музеї, культурні об'єкти чи укриття.

Для українських міст такі інструменти можуть стати основою "динамічного управління мобільністю", коли МaaS-система працює не лише як транспортний сервіс, а й як цифровий інструмент кризової координації. Це створює передумови для формування стійких туристських дестинацій, здатних функціонувати навіть за умов воєнних загроз.

Європейські міста виступають першопрохідцями впровадження МaaS-рішень, і багато з них демонструють приклади, які можуть бути адаптовані для українських реалій. Головний акцент робиться на інтеграції різних видів транспорту в єдину цифрову систему з урахуванням аспектів безпеки, сталості та туристської привабливості.

Гельсінкі (Фінляндія, Whim App) – один із перших успішних прикладів МaaS у світі. Сервіс об'єднує громадський транспорт, таксі, оренду велосипедів і каршеринг. В умовах пандемії COVID-19 додаток отримав функції для моніторингу безпечності пересувань та завантаженості транспорту, що стало основою для розвитку "безпечної мобільності" [2].

Берлін (Німеччина, Jelbi App) – МaaS-платформа Jelbi об'єднує понад 15 видів транспорту: метро, автобуси, таксі, мікромобільність. У системі використовується інтеграція з міськими службами безпеки, що дозволяє контролювати транспортні потоки в кризових умовах [3].

Краків, Вроцлав (Польща) – застосування МaaS у туристських центрах спрямоване на регулювання мобільності під час великих культурних подій. Використовуються модулі GIS для уникнення перевантаження в центральних районах, що може бути цінним для українських міст у періоди масових заходів навіть у воєнний час [4].

Загалом європейські практики демонструють, що МaaS може виконувати не лише транспортну, а й кризово-управлінську функцію, спрямовану на підвищення безпеки туристів і жителів.

Азійський досвід свідчить про високу гнучкість МaaS-систем у масштабних урбанізованих середовищах та туристсько насичених регіонах.

Токіо (Японія, JR East MaaS) – національні залізничні оператори інтегрували МaaS із сервісами для туристів: планування подорожей, бронювання готелів, купівля квитків на культурні події. Особливістю є орієнтація на інотуристів, що дозволяє врахувати мовний бар'єр та безпечну маршрутизацію [5].

Singapur (MyTransport.SG) – платформа інтегрує транспортні сервіси з туристськими картами міста. Важливим є використання "розумних датчиків" для відстеження потоків і уникнення скупчення людей у зонах туристського інтересу [6].

Азійські кейси показують, що успіх MaaS у туризмі базується на інтеграції транспортної мобільності та сервісів безпеки з культурними і рекреаційними послугами. Для України цінним є досвід адаптації MaaS до масштабних криз – пандемії COVID-19 чи природних катастроф – які за своїм характером мають багато спільного з умовами воєнних ризиків.

Міжнародний досвід впровадження MaaS свідчить про його здатність забезпечувати безшовну мобільність і формувати безпечні туристські дестинації навіть у кризових умовах. Для України, яка перебуває у стані війни, важливим є не пряме копіювання зарубіжних моделей, а їх адаптація до локальних реалій: зруйнована транспортна інфраструктура, обмеження пересування, евакуаційні потреби, цифрова трансформація муніципалітетів.

У *Києві* вже функціонує застосунок "Київ Цифровий", який об'єднує транспортні сервіси, оплату паркування та повідомлення про повітряні тривоги [7]. На базі цього сервісу можна розвивати MaaS-платформу з подвійною функцією, яка поєднуватиме транспортний вимір (інтеграція метро, автобусів, таксі, велосипедів і шерингових сервісів) та туристський вимір (інформація про безпечні маршрути, культурні події й доступні музеї). Додатково доцільно застосувати досвід Берліна та Гельсінкі з інтеграцією даних у реальному часі, що дозволить регулювати потоки в умовах загрози.

Львів є одним із головних туристських центрів України, де туристська мобільність тісно пов'язана з міжнародними потоками. На основі платформи "Львів Цифровий" можна розвивати MaaS-рішення, яке поєднає залізничні перевезення та автобуси як ключові для евакуацій і туристських подорожей, сервіси культурної мобільності (музеї, фестивалі, гастрономічні маршрути), а також системи кризового реагування з інтеграцією карт укріплень і безпечних зон. Важливим для Львова є досвід польських міст (Кракова, Вроцлава) щодо регулювання туристських потоків під час масових подій через GIS-аналітику.

Одеса поєднує функції туристського, культурного та портового міста. Для Одеси адаптація азійських кейсів (Токіо, Сінгапур) може передбачати інтеграцію морського транспорту з міською мобільністю, включення у MaaS-платформу сервісів для туристів-іноземців (мовні модулі, онлайн-гайди, безпечні маршрути) та застосування датчиків "розумного міста" для управління туристськими потоками в центральній частині міста й біля морських курортів.

Для українських міст ключовими напрямками впровадження МaaS є цифрова інтеграція існуючих сервісів ("Дія", міські додатки, туристські платформи) в єдину екосистему, акцент на безпеці через маршрутизацію з урахуванням зон небезпеки, інтеграцію з системами тривоги і розробку евакуаційних сценаріїв, підтримка туристської привабливості завдяки включенню культурних подій, гідів і сервісів бронювання, а також кіберзахист шляхом використання блокчейну, AI-аналітики та багатofакторної аутентифікації для підвищення рівня довіри користувачів.

Таким чином, адаптація міжнародного досвіду дозволить створити в Україні МaaS-платформи нового покоління, які поєднують транспортну ефективність, цифрову та фізичну безпеку і туристську привабливість. Це стане основою для післявоєнного відновлення туристської інфраструктури й формування "розумних" дестинацій.

Список використаних джерел

1. Heikkilä, S. Mobility as a Service-A Proposal for Action for the Public Administration, Case Helsinki. Helsinki: Ministry of Transport and Communications of Finland, 2014. 65 p.
2. Sochor, J. A topological framework for Mobility-as-a-Service: Implications for research and practice. *Research in Transportation Business & Management*. 2021. Vol. 40. 100534. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2020.100534>.
3. Berliner Verkehrsbetriebe (BVG). Jelbi - Mobility-as-a-Service in Berlin. Berlin, 2023. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.jelbi.de>.
4. Ministry of Infrastructure of Poland. Smart Mobility and MaaS in Polish Cities: Case Studies Kraków and Wrocław. Warsaw, 2022.
5. East Japan Railway Company. JR East MaaS - Mobility Innovation for Tourists. Tokyo, 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.jreast.co.jp/maas>.
6. Land Transport Authority Singapore. MyTransport.SG - Mobility as a Service Platform. Singapore, 2023. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.mytransport.sg>.
7. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. "Дія", "Київ Цифровий", "Львів Цифровий" - мобільні додатки для міських сервісів. Київ, 2023. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://diia.gov.ua>.

СЕКЦІЯ 8. ПРАВО
SECTION 8. LAW

УДК 343.5

JEL Classification: K42, H56

Долинська Т. С.,
викладачка
кафедри методологій
крос-культурних практик,
Харківська державна академія
дизайну і мистецтв, м. Харків

**ПРОТИДІЯ ЗЛОВЖИВАННЯМ У СФЕРІ РОЗПОДІЛУ
ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України в 2022 році активізувало масштабні благодійні рухи: благодійну допомогу військовим та цивільним почали надавати як громадяни, так і міжнародні партнери. У зв'язку з цим, тема контролю та протидії зловживанням у сфері благодійної допомоги є неабияк актуальною.

Відповідно до дослідження Ukraine Support Tracker, яке було проведено Інститутом світової економіки Кіля, Європейські партнери та США за три роки виділили Україні 19 мільярдів євро на гуманітарну допомогу для України[1]. Як ми бачимо, міжнародні партнери регулярно надають благодійні кошти та інше майно, тому в 2022 році НАЗК визначило декілька корупційних ризиків в сфері розподілу гуманітарної допомоги, які мають статус "ВИСОКИЙ РІВЕНЬ РИЗИКУ", а саме: "Зловживання з боку осіб, відповідальних за розподіл/ видачу/ використання гуманітарної допомоги, з метою задоволення приватних інтересів своїх або третіх осіб", "Отримання гуманітарної допомоги псевдоволонтерами з метою подальшого продажу"[2].

В контексті дослідження даної теми доцільно зробити огляд національного кримінального законодавства, яке встановлює покарання за згадані вище зловживання. І хоча дана проблема не є новою, оскільки Україна перебуває в стані війни з 2014 року, спеціальна кримінально-правова норма, яка встановлює склад злочину за розкрадання гуманітарної допомоги з'явилась тільки в 2022 році і розміщена вона в Розділі VII ККУ "Кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності".

Стаття 201-2 ККУ встановлює кримінальну відповідальність за такі дії: продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги; використання благодійних

пожертв, безоплатної допомоги; укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном. Поруч з цим, обов'язковими елементами основного складу цього злочину є мета отримання прибутку та вчинення у значному розмірі (у 350 разів і більше перевищує нмдг). Дана норма є відсилочною, для розуміння термінів "гуманітарна допомога", "благодійні пожертви" та "безоплатна допомога" необхідно керуватись Законами України "Про гуманітарну допомогу" та "Про благодійну діяльність та благодійні організації".

Розглянута кримінально-правова норма є спеціальною, якщо будь-який з обов'язкових елементів складу злочину відсутній, такі дії можуть кваліфікуватись за статтею 191 ККУ, оскільки не завжди є документи, які підтверджують, що певне майно офіційно визнано гуманітарною допомогою. Без такого підтвердження слідство ризикує, що суд не визнає склад злочину за статтею 201-2 ККУ.

Щодо практичного застосування статті 201-2 ККУ, станом на вересень 2025 року в Єдиному реєстрі судових рішень наявні 62 вироки за даним правопорушенням. Протягом 2024 року правоохоронні органи зафіксували 107 кримінальних правопорушень, що стосуються зловживань гуманітарною допомогою, благодійними внесками або безоплатною підтримкою з метою збагачення [6].

Введення спеціальної правової норми в Кримінальний кодекс України, на мою думку, позитивно відзначилось і на міжнародній репутації нашої держави, а також на запобіганні вчиненню зловживань в даній сфері майбутньому, оскільки громадяни побачили на прикладі, що за злочином слідує покарання.

Проте український законодавець повинен продовжувати працювати в напрямку розробки правових механізмів розподілу гуманітарної допомоги, контролю над роботою благодійних організацій, збором та використанням ними благодійних пожертв, тощо. Злагодженні правові процедури дозволять залучити більше коштів та мінімізувати потенційні ризики.

Список використаних джерел

1. Ukraine support after 3 years of war: Aid flows remain low but steady - Shift towards weapons procurement. Kiel Institute. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/news/ukraine-support-after-3-years-of-war-aid-flows-remain-low-but-steady-shift-towards-weapons-procurement>.
2. Портал доброчесності НАЗК. URL: <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/116>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. Шевчук А., Бондарук О., Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Т. 2, № 72. С. 184–191. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.63>.

6. Гуманітарна допомога: скільки справ про розкрадання. URL: <https://skilky-skilky.info/protiahom-velykoi-viyny-zafiksovano-680-kryminalnykh-pravoporushen-shchodo-vykorystannia-humanitarnoi-dopomohy-pozhertv>.

УДК 341.231.14:342.7:316.42(=161.2)(477)

JEL Classification: K38, K33

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.14>

Коротких Л. С.,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ КОРИННИХ НАРОДІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Питання участі корінних народів у процесах прийняття рішень є одним із ключових у сучасній міжнародній та національній правовій практиці. Його актуальність особливо зростає в умовах війни, коли порушуються базові індивідуальні та колективні права, а також існують загрози збереженню культурної, мовної та політичної ідентичності народів. Для України, яка перебуває в умовах збройної агресії Російської Федерації, питання ефективної реалізації прав корінних народів, зокрема кримських татар, караїмів та кримчаків, має особливе значення. Забезпечення їхнього права на участь у процесах ухвалення рішень, у тому числі через реалізацію принципу вільної, попередньої та поінформованої згоди (ВППЗ), відповідає міжнародним стандартам та сприяє формуванню демократичного, інклюзивного суспільства [4, ст. 19].

Ідея колективних прав народів бере свій початок ще з античної та середньовічної правової думки. У працях Аристотеля, Плутарха та Цицерона вже простежується розуміння народу як єдиної ідентичності, яка продовжує існувати незалежно від зміни поколінь [1, р. 105]. Римське право заклало основу концепції *jus gentium* (права народів), що визнавало рівність усіх спільнот у міжнародних відносинах [1, р. 124].

У Новий час розвиток ідеї народного суверенітету відбувався через революційні процеси в Європі та Америці. Білль про права 1689 року в Англії, Конституція США 1787 року та Декларація прав людини і громадянина 1789 року у Франції закріплювали засади народного представництва, хоча й залишали значні обмеження [2, р. 35]. Особливе значення мали праці Ф. де Віторії та Б. де лас Касаса, які обґрунтували права корінних народів на суверенітет та власність у контексті колоніальної політики [3, р. 273; 3, р. 276].

У ХХ столітті міжнародне право поступово визнало необхідність захисту корінних народів як окремих суб'єктів. Першим кроком стала Конвенція МОП №107 (1957), яка, попри асиміляційний характер, вперше закріпила обов'язок враховувати участь корінних народів у розвитку [5]. Наступна Конвенція МОП №169 (1989) відмовилася від підходу інтеграції та закріпила принцип партнерства між державами та корінними народами. Вона зобов'язала уряди проводити консультації з метою досягнення згоди при ухваленні рішень, що їх стосуються [6, ст. 6–7].

Значний поступ у розвитку міжнародних стандартів засвідчило ухвалення Декларації ООН про права корінних народів (2007). Вона проголосила право корінних народів на вільну, попередню та поінформовану згоду (ст. 19, 32), а також на самовизначення. Декларація стала моральною та політичною основою для подальших практик у рамках ООН, регіональних судів та міжнародних фінансових інституцій [4, ст. 32].

Серед інституційних механізмів ключове місце посідають:

- Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), яке здійснює моніторинг та надає рекомендації державам щодо імплементації ВППЗ [7, р. 15].
- Постійний форум ООН з питань корінних народів (UNPFII), що забезпечує діалог між урядами та корінними народами та поширює практики застосування ВППЗ [8, р. 7].
- Експертний механізм з прав корінних народів (EMRIP), який надає Раді ООН з прав людини спеціалізовані дослідження та поради, спрямовані на розвиток міжнародних стандартів і підтримку держав у їх реалізації [10, р. 12].
- Спеціальний доповідач ООН з питань прав корінних народів, який здійснює моніторинг ситуації у світі, готує тематичні звіти та надає рекомендації державам щодо дотримання прав корінних народів [11, р. 6].

Україна здійснила важливий крок, ухваливши Закон України "Про корінні народи України" (№ 1616-IX від 1 липня 2021), який визнав кримських татар, караїмів та кримчаків корінними народами [9]. Документ закріпив їх право на самовизначення у складі української держави, а також право на

участь у процесах прийняття рішень. Проте, попри наявність законодавчої бази, практичні механізми реалізації ВППЗ залишаються недостатньо розвиненими.

В умовах війни особливо гостро постає питання забезпечення представництва корінних народів у процесі ухвалення рішень на державному рівні, а також у міжнародних форматах, що стосуються майбутнього Криму. Не менш важливою є імплементація стандартів ВППЗ у сфері використання природних ресурсів та відбудови територій після деокупації.

Війна створює додаткові ризики для корінних народів України, особливо для кримських татар, які піддаються репресіям на окупованому півострові. Масові арешти, переслідування, депортації та культурна асиміляція з боку Російської Федерації ставлять під загрозу їх існування як народу. У цих умовах реалізація принципу ВППЗ стає не лише правовим, але й безпековим питанням.

Перспективи післявоєнного розвитку передбачають:

- проведення належних консультацій з представницькими органами корінних народів у процесі відбудови та прийняття стратегічних рішень;
- інтеграцію міжнародних стандартів у національне законодавство;
- розвиток партнерства з міжнародними організаціями для реалізації прав корінних народів України.

Принцип вільної, попередньої та поінформованої згоди є наріжним каменем у реалізації права корінних народів на самовизначення. Його історичні витоки, міжнародне закріплення та національні перспективи свідчать про еволюцію від ідеї до практики. Для України у час війни питання забезпечення прав корінних народів має стратегічне значення: воно визначає не лише майбутнє цих спільнот, але й демократичний розвиток держави загалом.

Список використаних джерел

1. Aristotle. Politics. Cambridge: Harvard University Press, 1932. 320 p.
2. The Bill of Rights, 1689. London: UK Parliament Archives, 1689. 20 p.
3. Vitoria F. De Indis et de Iure Belli. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1960. 285 p.
4. United Nations. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. New York: UN, 2007. 37 p.
5. International Labour Organization. Convention No.107 concerning the Protection and Integration of Indigenous and Other Tribal and Semi-Tribal Populations in Independent Countries. Geneva: ILO, 1957.
6. International Labour Organization. Convention No.169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries. Geneva: ILO, 1989.
7. UN General Assembly. Report of the Secretary-General "The Right of Indigenous Peoples to Free, Prior and Informed Consent". A/69/267. New York: UN, 2014. 25 p.

8. UN Permanent Forum on Indigenous Issues. Report on the Sixteenth Session. E/2017/43-E/C.19/2017/11. New York: UN, 2017.

9. Закон України "Про корінні народи України" від 01.07.2021 №1616-IX // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 36. Ст. 274.

10. UN Human Rights Council. Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples. Report on its tenth session. A/HRC/36/57. Geneva: UN, 2017. 20 p.

11. UN Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples. A/HRC/51/28. Geneva: UN, 2022. 23 p.

УДК 346

JEL Classification: K34, H26

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.05>

Чемерис М. С.,

канд. юрид. наук, докторант
кафедри фінансового права,
Державний податковий
університет, м. Ірпінь

БЛАГОДІЙНИЙ ГРАНТ ЯК ПРЕДМЕТ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Правовий феномен грантів тісно пов'язаний з меценатством, цільовою благодійною допомогою від яких він виокремився в самостійну форму фінансової, а в окремих випадках і матеріальної, допомоги.

Так, гранти як форми фінансової підтримки з'явилися спершу в сфері приватних відносин як форма благодійної допомоги цільового характеру, що надавалася громадським організаціям, науковцям, освітнім закладам, спортсменам та іншим.

Саме як форма благодійної пожертви в українському законодавстві вперше було запровадження поняття "грант" в 1997 році, а саме в Законі України "Про благодійництво та благодійні організації" від 16 вересня 1997 року № 531/97-ВР, що втратив чинність, в ст. 22 якого було закріплено, що "набувачі благодійної допомоги у формі благодійних внесків і пожертвувань, що мають цільовий характер (благодійні гранти), повинні звітувати перед благодійниками та благодійними організаціями про їх використання" [1].

В діючому Законі України "Про благодійну діяльність та благодійні організації" від 5 липня 2012 року № 5073-VI (далі - Закон № 5073) також закріплено поняття "благодійний грант", де підкреслено його цільовий характер [2]. Так, в ст. 6 Закону № 5073 закріплено, що "благодійним грантом визнається цільова допомога у формі валютних цінностей, яка має бути використана бенефіціаром протягом строку, визначеного благодійником" при цьому "суми валютних цінностей благодійного гранту, цільове використання яких не відбулося протягом строку, визначеного благодійником, підлягають поверненню благодійнику як поворотна фінансова допомога" [2]. Отже, законодавець закріпив ще й таку ознаку грантів, як строковість, однак звузив предмет гранту, встановлюючи, що наразі благодійним грантом може бути визнана лише цільова допомога у формі валютних цінностей.

Від того, хто виступає надавачем чи отримувачем бюджетного гранту та залежить правова природа відносин. Якщо бюджетний грант надається у відносинах між благодійником та приватними суб'єктами (юридичними особами, фізичними особами), то ці відносини є приватно-правовими - предметом цивільно-правового регулювання і частково регулюються нормами міжнародного приватного права.

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону № 5074 благодійником визнається "дієздатна фізична особа або юридична особа приватного права (у тому числі благодійна організація), яка добровільно здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності", само вони, а також та бенефіціари (набувачі благодійної допомоги) визнаються суб'єктами благодійної діяльності ч. 1 ст. 4 Закону № 5074 [2]. Сфери благодійної діяльності виключно визначено в ч. 2 ст. 3 Закону № 5074, але серед яких не передбачено сфери реалізації функцій держави із державного управління, правосуддя, діяльності прокуратури, правоохоронних органів, однак віднесено сферу "сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану" (п. 15), "запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах" та інші [2].

Якщо ж благодійні гранти надаються суб'єктам, діяльність яких становить публічний інтерес, які мають статус бюджетних установ, а це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету, які є неприбутковими (п. 12 ч. 1 ст. 2 БК України) [3], та зважаючи на особливість публічно-правового режиму їх функціонування. Якщо відповідно до БК України та спеціального закону відповідна бюджетна установа може одержувати кошти в установленому порядку як форму допомоги (гранти, дарунки та благодійні внески), то такі кошти відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 2 БК України набувають режим "власних надходжень" такої бюджетної установи, які належать до доходів відповідного бюджету (п. 23 ч. 1 ст. 2 БК України), мають характер неподаткових надходжень (п. 2-1 ч. 3 ст. 9 БК України) та є складовими спеціального фонду відповідного бюджету (ч. 3 ст. 13 БК України) [3].

Правові обмеження щодо благодійних грантів як джерел фінансування органів державної влади, закріплено в ст. 54 Закону України "Про запобігання корупції", де встановлено: "державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування забороняється одержувати від фізичних, юридичних осіб безоплатно грошові кошти або інше майно, нематеріальні активи, майнові переваги, пільги чи послуги, крім випадків, передбачених законами або чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України" [4]. Зазначимо також, що в п.п. 170.7.7 п. 170.7 ст. 170 Податкового кодексу України закріплено, що "Забороняється надавати благодійну допомогу органам державної влади та органам місцевого самоврядування або створеним ними неприбутковим організаціям або за їх дорученням - третім особам, якщо надання такої благодійної допомоги є попередньою або наступною умовою видачі платнику податку будь-якого дозволу, ліцензії, узгодження, надання державної послуги чи прийняття іншого рішення на його користь або прискорення такої видачі, надання,

прийняття (спрощення процедури). Дії посадових (службових) осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування з висування таких умов вважаються діями з вимагання коштів або майна у розмірі благодійної чи спонсорської допомоги" [5]. Оскільки благодійні гранти є формою благодійної допомоги заборона, закріплена в п. 170.7.7 ПК України поширюється і на їх отримання органами держави та органами місцевого самоврядування, і на отримання благодійних пожертв.

Однак як виняток із загальної заборони в ч. 1 ст. 15 Закону України "Про Збройні Сили України" закріплено, що "фінансування Збройних Сил України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України", а в ч. 2 ст. 15 додано, що "фінансування Збройних Сил України може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України" [6]. Також в абз. 6 ч. 4 ст. 2 Закону України "Про оборону" закріплено, що "фінансування потреб національної оборони держави здійснюється за рахунок і в межах коштів, визначених у законі про Державний бюджет України на відповідний рік", проте в абз. 7 додано, що "фінансування потреб національної оборони держави може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України" [7].

Ще одним винятком із загальної заборони, є передбачене в ст. 1 Закону України "Про благодійну діяльність та благодійні організації" спеціальне положення, відповідно до якого бенефіціаром "набувачем благодійної допомоги" є територіальна громада [2]. В Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні", де, зокрема в пп. 1 п. "а" ч. 1 ст. 34 зазначено, що "за рахунок власних коштів і благодійних надходжень" виконавчі органи місцевих рад можуть встановлювати додаткові до встановлених законодавством гарантії щодо соціального захисту населення [8], також в ч. 2 ст. 60 вказаного Закону закріплено, що "підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом" [Про місцеве самоврядування], однак, відмітимо, що йдеться про безоплатну передачу майна не органам місцевого самоврядування, а територіальним громадам.

Однак також предметом фінансово-правового регулювання є відносини з оподаткування доходів в формі благодійних грантів, здійснення їх бухгалтерського обліку, податкового контролю, фінансового моніторингу щодо дотримання вимог законодавства щодо напрямів їх використання, якщо отримувачами є, зокрема громадські об'єднання, політичні партії, відносини фінансово-правової звітності про використання коштів благодійних грантів, публічного фінансового контролю в сфері залучення та використання коштів благодійних грантів.

Також предметом фінансово-правового регулювання є відносини, в яких органи державної влади є агентами міжнародних організацій, уповноваженими на надання грантів за рахунок коштів таких організацій як форми

благодійних грантів. Прикладом є Закон України "Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні" від 21 червня 2012 року № 4999-VI (далі - Закон № 4999-VI) [9].

Відмітимо, що Закон № 5073 закріплює, що "до благодійних грантів застосовуються положення про благодійні пожертви, якщо інше не визначено законом". В такому разі на відносини з отримання благодійних грантів іншими бюджетними особами поширюється дія Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування" від 04.08.2000 № 1222 [10]. Однак, зважаючи не те, що в законодавстві закріплена можливість окремих органів публічної влади та інших бюджетних установ отримувати благодійну допомогу, відсутнє уточнення щодо її форм, що є досить важливо? особливо з огляду на те, що в ряді європейських держав, зокрема Франції, їм прямо заборонено отримувати благодійну допомогу цільового характеру.

Список використаних джерел

1. Про благодійництво та благодійні організації: Закон України від 16 вересня 1997 року № 531/97-ВР (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531/97-вр/print>.
2. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
3. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n3704>.
6. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.
7. Про оборону: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
9. Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні: Закон України від 21 червня 2012 року № 4999-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4999-17>.
10. Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування: Постанови Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 № 1222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1222-2000-п>.

УДК 346.2

JEL Classification: K22, L32

Щербина В. С.,

д-р юрид. наук, професор,
професор кафедри економічного
права та економічного судочинства,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Боднар Т. В.,

д-р юрид. наук, професор,
професор кафедри цивільного права,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА ПУБЛІЧНОГО СЕКТОРУ В МЕХАНІЗМІ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Прийнятий Верховною Радою України 19 червня 2025 р. Закон України "Про публічно-приватне партнерство" [1] (далі – Закон про ППП) не лише узаконив у своїй назві фактичну участь територіальної громади села, селища, міста в особі сільської, селищної, міської, районної в місті (у разі її створення) ради або її виконавчого органу (на підставі рішення представницького органу місцевого самоврядування), а також районних та обласних рад, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, на доцільність чого зверталася увага ще понад 10 років тому [2], але й запровадив новий механізм публічно-приватного партнерства (далі – ППП) в Україні, окремі правові аспекти якого розглядаються нижче.

Зокрема, Законом про ППП передбачено визначення приватного партнера (а змінами до Закону України "Про концесію" – концесіонера) шляхом проведення конкурсу в формі електронних аукціонів в електронній торговій системі Prozorro.Продажі, чим продовжено тенденцію укладання договорів з публічним інтересом саме в такий конкурентний спосіб, який покликаний забезпечити прозорість, недискримінаційність та рівний доступ учасників ринку – приватних партнерів та концесіонерів – до ППП.

Видається цілком виправданим в Законі про ППП скорочення форм ППП шляхом зведення їх до концесійного договору та договору ППП, оскільки ні договір управління майном, ні договір про спільну діяльність, не кажучи вже про "договір, укладений в рамках державно-приватного партнерства", що визнавалися формами здійснення державно-приватного партнерства, насправді не містили ознак дійсного партнерства їх учасників.

Попри наявність низки нових, прогресивних приписів, покликаних удосконалити правове регулювання відносин ППП, Закон про ППП водночас містить окремі положення, що, на нашу думку, потребують більш досконалого формулювання. Одним з них є запровадження в законодавство про ППП (зокрема, в Закон про ППП та в Закон України "Про концесію") поняття господарського товариства публічного сектору, під яким в п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону про ППП розуміється юридична особа або об'єднання юридичних осіб, які відповідають зазначеним нижче характеристикам: а) створені та/або здійснюють діяльність з метою надання суспільно значущих послуг, за умови що такі послуги не мають виключно промислового або комерційного характеру; та б) є розпорядниками бюджетних коштів; або є одержувачами бюджетних коштів; або фінансуються іншими господарськими товариствами публічного сектору більш як на 50 відсотків; або є особами, на управління якими здійснюють вплив інші господарські товариства публічного сектору; або є особами, у вищому органі управління яких держава, територіальна громада або інші господарські товариства публічного сектору володіють більшістю голосів; або є особами, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, територіальній громаді або іншому господарському товариству публічного сектору; або є особами, одноосібний виконавчий орган або більшість членів колегіального виконавчого органу якої призначає держава, територіальна громада або інші господарські товариства публічного сектору.

По-перше, за відсутності в законодавстві чітко визначеного поняття "публічний сектор", в Законі про ППП доцільно було б встановити, що це державний або комунальний сектор економіки, хоч і ці поняття ми можемо визначити, виходячи з ч. 3 ст. 3 Закону України "Про управління об'єктами державної власності" [3], яка визнає суб'єктами господарювання державного сектору економіки юридичних осіб, єдиним учасником (засновником) яких є держава, а також юридичних осіб, у статутному капіталі яких 50 відсотків акцій (часток) належать державі або частка держави становить величину, що забезпечує їй право вирішального впливу на діяльність таких юридичних осіб. Відповідно до ч. 4 ст. 60 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" [4] суб'єктами господарювання комунального сектору економіки є юридичні особи, єдиним учасником (засновником) яких є територіальна громада, а також юридичні особи, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді або частка територіальної громади становить величину, що забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на діяльність таких юридичних осіб.

Отже, на відміну від Закону про ППП, зазначені вище закони виділяють три самостійні ознаки належності суб'єкта господарювання до публічного сектору економіки: 1) єдиним засновником є держава або територіальна громада; 2) більше 50% акцій (часток) в статутному капіталі належать державі або територіальній громаді; 3) частка держави/територіальної громади становить величину, що забезпечує державі/органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на діяльність відповідного суб'єкта господарювання.

Очевидно, що ці, апробовані часом, критерії доцільно було б застосовувати і при визначенні поняття господарського товариства публічного сектору економіки.

По-друге, досить "розмитим" видається визнання господарським товариством публічного сектору створених та/або таких, що здійснюють діяльність з метою надання суспільно значущих послуг, за умови що такі послуги не мають виключно промислового або комерційного характеру. В цьому визначенні, передусім, незрозумілим є термін "промисловий характер". А якщо врахувати, що згідно з п. 36 ч. 1 ст. 1 Закону про ППП суспільно значущими послугами є послуги, спрямовані на забезпечення суспільних інтересів та потреб, що надаються необмеженому колу користувачів (споживачів) та/або надання яких зазвичай забезпечують органи державної влади, органи місцевого самоврядування або державні, комунальні підприємства, установи, організації, господарські товариства публічного сектору, то до останніх можна віднести і органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що суперечить як положенням Цивільного кодексу України, так і законодавству про господарські товариства.

По-третє, юридично некоректним видається ототожнення господарського товариства, яке за визначенням є юридичною особою, з об'єднанням юридичних осіб. Ще більш некоректним є ототожнення господарського товариства публічного сектору з розпорядником бюджетних коштів, яким згідно з п. 47 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України [5] є бюджетна установа.

Таким чином, аналіз правових норм Закону України "Про публічно-приватне партнерство" дає підстави для висновку про те, що цим Законом, а також внесеними ним змінами до Закону України "Про концесії" загалом створено сучасний, більш досконалий механізм ППП в Україні, який дозволить більш ефективно реалізувати переваги публічно-приватного співробітництва в різних сферах його застосування.

Разом з тим, окремі його положення потребують приведення у відповідність до законів України "Про управління об'єктами державної власності" та "Про місцеве самоврядування в Україні".

Список використаних джерел

1. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 р. № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#n194> (дата звернення: 10.09.2025).
2. Сімсон О.Е. Правова модель приватно-публічного партнерства в інноваційній сфері : монографія. Харків. Право. 2013. 448 с.
3. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16?find=1&text=сектору> (дата звернення: 10.09.2025).
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр?find=1&text=сектору> (дата звернення: 10.09.2025).
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17?find=1&text=розпорядник> (дата звернення: 10.09.2025).

СЕКЦІЯ 9. ПЕДАГОГІКА
SECTION 9. PEDAGOGY

УДК 378.147

JEL Classification: I23, I21

Чорноус В. П.,

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук,

КЗВО "Рівненська медична академія", м. Рівне

**МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНОГО
НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ**

Одним із основних завдань освітнього процесу є формування конкурентоспроможного фахівця на сучасному ринку праці, якого неможливо уявити без володіння іноземною мовою, без уміння нестандартно та творчо вирішувати практичні завдання у майбутній професійній діяльності. Завдання викладача іноземної мови полягає у створенні умов для практичного вивчення мови, у виборі таких методів навчання, які б дали змогу кожному студенту показати свою активність, творчість, нестандартне мислення та підвищити пізнавальну активність у вивченні іноземних мов.

Проектний метод є однією з інноваційних педагогічних технологій, яка широко використовується в навчанні іноземних мов. Його впровадження в навчальний процес має на меті активізувати студентів, створюючи умови для самостійної роботи, розвитку творчих здібностей та поглиблення знань у контексті реального використання мови. Однак, на практиці виникають певні труднощі, такі як недостатня підготовка викладачів, обмеження часу на проведення проектів та нестача методичних розробок, що ускладнює ефективне впровадження проектного навчання.

Метою даного дослідження є визначення основних особливостей використання проектів на заняттях з іноземної мови, а також розгляд можливостей застосування проектного методу для розвитку мовних навичок студентів. Це дозволяє виявити ефективні стратегії інтеграції проектної діяльності у навчальний процес та її вплив на мотивацію студентів і розвиток їх мовних компетенцій.

Завдання дослідження:

- оцінити роль проектної діяльності проектної діяльності на уроках іноземної мови;
- визначити методи та форми організації проектів на заняттях з іноземної мови;
- вивчити переваги та недоліки проектного методу;
- проаналізувати вплив проектів на розвиток творчих та комунікативних навичок студентів;
- дослідити можливості застосування проектів для поглибленого вивчення мови, культури та соціальних аспектів мовної практики.

Проблема застосування методу проектів на заняттях з іноземної мови розглядається вітчизняними і зарубіжними вченими (Т. Ворошилова, Н. Коваль, І. Олійник, Ю. Романенко та ін.). Дослідники наголошують, що проектна методика є важливим компонентом у навчально-виховному процесі, що відображає реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в освіті.

Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до даної проблеми методу проектів, у практиці навчання англійської мови в закладах вищої освіти метод проектів застосовується недостатньо.

Проектна методика є однією з найбільш ефективних та сучасних форм навчання, що активно застосовується в освіті для розвитку творчих та практичних навичок студентів. Вона полягає у тому, щоб студенти брали участь у створенні проектів, що дозволяє краще зрозуміти навчальний матеріал та розвивати компетенції в реальних умовах. Застосування проектної методики на заняттях з іноземної мови є потужним інструментом для розвитку мовних навичок, підвищення мотивації та створення ситуацій для активного використання мови.

Існують різні визначення методу проектів. Зокрема, метод проектів визначають як особистісно-орієнтований метод навчання, який спрямований на самостійну роботу студентів, постановку проблеми, її вирішення і отримання результатів дослідження. Вчені підкреслюють основні ознаки цього методу як орієнтація на виявлення творчого потенціалу особистості, розвиток творчих здібностей у процесі отримання практичних результатів. Як педагогічна технологія метод проектів складається з дослідницьких, пошукових, проблемних та творчих методів [4].

Ф. Бетьом визначає метод проектів як комплексний навчальний метод, який дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, дає можливість студентові проявляти самостійність у плануванні, організації та контролі своєї діяльності [1].

Відповідно до зазначених визначень терміну "метод проектів" можна виділити його характерні риси: застосування комплексу знань і навичок з різних галузей науки; відповідність тем і поставлених завдань реальним інтересам і потребам студентів; чітка послідовність етапів роботи над дослідженням; творча спрямованість процесу; орієнтація на практичний результат, інтенсивна поза-аудиторна робота [2].

Проектний метод на заняттях з іноземної мови виконує такі функції:

- активізація пізнавальної діяльності студентів;
- розвиток мовних навичок;
- формування комунікативних навичок;
- мотивація до навчання;
- розвиток критичного мислення та творчості [4].

Застосування методики на заняттях з іноземної мови є надзвичайно ефективним методом для розвитку мовних навичок студентів. Цей метод дозволяє створити реальні умови для використання мови, дає можливість студентам проявити свою творчість, розвиває комунікативні навички та підвищує мотивацію до навчання. Використання проектів, що мають практичне значення, сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та покращує результати навчання.

Переваги застосування проектної методики:

- розвиток мовних навичок (проектна методика сприяє розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання та письма);
- мотивація до навчання (завдяки реальним та цікавим завданням студенти отримують можливість працювати над проектами, що відповідають їхнім інтересам і потребам);
- розвиток критичного мислення та творчості (проектна методика стимулює студентів до аналізу, вирішення проблем, генерування ідей та пошуку нестандартних рішень);
- колективна діяльність (проектна методика розвиває комунікативні навички та вміння працювати в команді) [3].

Висновки. Проектний метод є надзвичайно ефективним інструментом на заняттях з іноземної мови, оскільки він сприяє активному залученню студентів до навчання, розвитку мовних, комунікативних і творчих навичок. Для його ефективного впровадження потрібно забезпечити належну підготовку викладача, продумати стратегії управління часом та ресурсами, а також враховувати інтереси та рівень підготовки студентів. У підсумку, проектний метод не лише підвищує мовні компетенції студентів, але й сприяє їхньому всебічному розвитку як особистості.

Список використаних джерел

1. Бетьом Ф. Проект на уроці іноземної мови. Київ: Основа, 2007. 45 с.
2. Гончарова В. Б., Аносова Ю. П. Метод проектної діяльності на заняттях іноземної мови за професійним спрямуванням у ВНЗ I-II р.а. *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. 2013. №3. С. 136-143.
3. Дьоміна О. Метод проектів як засіб розвитку творчої особистості та ефективної співпраці учнів та вчителя. *Англійська мова та література*. 2012. № 3. С. 7–10.
4. Сілакова Т.Т. Проектні технології підготовки студентів. Вісник національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія. 2021. № 18.
5. Hutchinson T. Introduction to Project Work. Oxford. Oxford University Press, 1991.

**Research
Europe.org**